

UNIVERSITETET
I OSLO

Rapport nr. 6/04

Bærekraftsrapportering

*– En kartlegging av ikke-finansiell
rapportering i Norges 100 største
bedrifter*

Maria Gjølberg og Janka Jelstad

Rapport

Program for forskning og utredning
for et bærekraftig samfunn

Senter for utvikling og miljø

ProSus 2004

Program for forskning og utredning
for et bærekraftig samfunn (ProSus)

Senter for utvikling og miljø

Universitetet i Oslo

Postboks 1116 Blindern

0317 Oslo

Tlf: 22 85 89 00

Faks: 22 85 87 90

informasjon@prosus.uio.no

www.prosus.uio.no

Besøksadresse: Sognsveien 68, 4. etg

FORORD

ProSus er et anvendt "Strategisk universitetsprogram" ved Senter for utvikling og miljø (SUM), Universitetet i Oslo. Programmet er opprettet av Norges forskningsråd, Divisjon for store satsinger under programmet for "Miljø, energi og bærekraftig utvikling". Utgangspunktet for finansieringen er en bevilgning over seks år fra Utdannings- og forskningsdepartementet (UFD).

ProSus skal produsere og formidle ny kunnskap til støtte for en bedre realisering av nasjonale mål for bærekraftig utvikling. Programmets mandat for inneværende periode (2000-2005) er fokusert på tre oppgaver:

Kartlegging og evaluering av Norges oppfølging av Rio-avtalene og retningslinjene fra FN-kommisjonen for bærekraftig utvikling. Programmet fokuserer på de politiske, sosiale og økonomiske mål ved UNCED-prosessen (United Nations Conference on Environment and Development), og skal legge fram regelmessige rapporter om framdrift i Norge med hensyn til erklærte mål og verdier.

Målrettet strategisk forskning omkring hindringer og muligheter for en mer rasjonell og effektiv realisering av bærekraftig utvikling. Virksomheten gjennomføres i samarbeid med andre forskningsinstitusjoner, både nasjonalt og internasjonalt, og i dialog med frivillige organisasjoner og representanter for nærings- og arbeidslivet.

Informasjon og formidling om alternative styringsstrategier, virkemidler og normative framtidsperspektiver for et mer bærekraftig samfunn, lokalt, nasjonalt og globalt. Virksomheten koordineres via nettverk med andre forsknings- og formidlingstiltak på dette området.

I tillegg til bøker og artikler i vitenskapelige tidsskrifter, publiserer ProSus løpende rapporter og arbeidsnotater for å formidle programmets resultater på en hurtig og direkte måte til nøkkelaktører og beslutningstakere i arbeidet for bærekraftig utvikling. Samtlige publikasjoner av denne typen er kvalitetssikret av én eller flere seniorforskere, og gir til sammen en løpende orientering om resultatene fra ProSus' kjerneprogram SusLink.

En oversikt over programmets prioriterte prosjekter og samtlige publikasjoner er tilgjengelig på vår nettside: www.prosus.uio.no. Henvendelser om programmets virksomhet og bestilling av publikasjoner kan også rettes per telefon til informasjonsansvarlig Kirsti Svenning: 22 85 87 95.

William M. Lafferty
Professor i statsvitenskap
Programleder, ProSus

Kirsti Svenning
Informasjonsansvarlig
ProSus

INNHold

FORORD	3
SAMMENDRAG	7
1 BÆREKRAFTSRAPPORTERING – EN SENTRAL DEL AV BEDRIFTERS SAMFUNNSANSVAR	9
1.1 INNLEDNING	9
1.2 RAPPORTERINGENS BETYDNING FOR BEDRIFTER OG INTERESSENER	9
1.3 BÆREKRAFTSRAPPORTERING SOM FORSKNINGSTEMA	11
1.4 RAPPORTENS OPPBYGNING	11
2 OM ANALYSEN	13
2.1 METODISK TILNÆRMING	13
2.2 FORSKNINGSDESIGN OG ENHETER	13
2.3 LOVPÅLAGT RAPPORTERING I STYRETS BERETNING – VARIABLER OG KATEGORIER	14
2.4 FRIVILLIG RAPPORTERING I SEPARATE RAPPORTER – VARIABLER OG KATEGORIER	15
2.5 VALIDITET OG RELIABILITET	17
3 LOVPÅLAGT RAPPORTERING I STYRETS BERETNING	19
3.1 INNLEDNING	19
3.2 RAPPORTERING PÅ YTRE MILJØ	19
3.3 RAPPORTERING PÅ ARBEIDSMILJØ	22
3.4 RAPPORTERING PÅ LIKESTILLING	23
3.5 HVA KAN FORKLARE VARIASJONEN I RAPPORTERINGSPRAKSIS?	25
4 FRIVILLIG RAPPORTERING I SEPARATE RAPPORTER	29
4.1 INNLEDNING	29
4.2 RAPPORTERING PÅ GENERELT SAMFUNNSANSVAR	30
4.2.1 <i>Generelt samfunnsansvar – Miljø</i>	30
4.2.2 <i>Generelt samfunnsansvar – Sosialt</i>	31
4.2.3 <i>Generelt samfunnsansvar – Økonomi</i>	34
4.3 RAPPORTERING PÅ STYRINGSSYSTEMER	35
4.3.1 <i>Styringssystemer – Miljø</i>	35
4.3.2 <i>Styringssystemer – Sosialt ansvar</i>	36
4.3.3 <i>Styringssystemer – Økonomi</i>	37
4.4 RAPPORTERING PÅ RETNINGSLINJER (CODES OF CONDUCT)	38
4.4.1 <i>Retningslinjer – Miljø</i>	39
4.4.2 <i>Retningslinjer – Sosialt ansvar</i>	40
4.4.3 <i>Retningslinjer – Økonomi</i>	41
4.5 RAPPORTERING PÅ KRAV TIL LEVERANDØRER (SUPPLY CHAIN MANAGEMENT)	41
4.5.1 <i>Krav til leverandører – Miljø</i>	42
4.5.2 <i>Krav til leverandører – Sosialt ansvar</i>	43
4.5.3 <i>Krav til leverandører – Økonomi</i>	43
4.6 OPPSUMMERING AV FUNN	44

5	KONKLUSJON OG DISKUSJON AV FUNNENE.....	47
5.1	HOVEDFUNN.....	47
5.2	TOTALSCORE OG TENDENSER.....	48
5.3	HAR DET SKJEDD ENDRINGER I RAPPORTERINGSPRAKSIS DE SISTE ÅRENE?.....	53
5.4	JURIDISKE PÅLEGG VERSUS FRIVILLIG RAPPORTERING	54
5.5	HVA KAN GI BEDRE BÆREKRAFTSRAPPORTERING?	57
5.5.1	<i>Juridiske pålegg og felles rapporteringspraksis</i>	<i>57</i>
5.5.2	<i>Unngå teppebombing – kvalitet fremfor kvantitet</i>	<i>57</i>
5.5.3	<i>Bevissthet rundt bedriftens utfordringer og formålet med rapporteringen.....</i>	<i>58</i>
5.5.4	<i>Rapporten som styringsverktøy.....</i>	<i>59</i>
5.5.5	<i>Åpenhet, troverdighet og ekstern verifisering.....</i>	<i>59</i>
5.6	DEN TREDOBLE BUNNLINJE (TBL) OG GRIS <i>GUIDELINES</i> – NYTTIGE VERKTØY?	60
5.7	EVALUERING AV BÆREKRAFTSRAPPORTERING – HVOR GÅR VEIEN VIDERE?	61
	LITTERATUR.....	63
	VEDLEGG 1: LISTE OVER BEDRIFTER	65
	VEDLEGG 2: OVERSIKT OVER KATEGORIER.....	67
	VEDLEGG 3: EKSEMPLER TIL ETTERFØLGELSE.....	68

SAMMENDRAG

En sentral del av bedrifters samfunnsansvar er å gi informasjon om virksomhetens miljømessige, sosiale og forretningsetiske utfordringer. Denne rapporten evaluerer bærekraftsrapportering, også kalt ikke-finansiell rapportering, i de 100 største bedrifter i Norge. Rapporten er en videreutvikling av tidligere ProSus-studier som har påvist stort rom for forbedringer av den ikke-finansielle rapporteringen i norske bedrifter (Ruud og Mosvold Larsen 2002 og 2003; Gjørberg og Meling 2004). Årets rapport tar for seg regnskapsåret 2003, og vurderer både lovpålagt og frivillig bærekraftsrapportering.

Første del av rapporten kartlegger bedriftenes rapportering i styrets årsberetning på ytre miljø, arbeidsmiljø og likestilling, slik det er pålagt i regnskapsloven. Vår gjennomgang avslører at alle bedriftene i utvalget rapporterer om ikke-finansielle forhold i styrets beretning, om enn av varierende kvalitet. Kun 16 prosent av bedriftene kan sies å oppfylle lovkravet om miljørapportering på en tilfredsstillende måte, mens 66 prosent oppfyller lovkravene på arbeidsmiljø og 48 prosent rapporterer tilfredsstillende om likestilling.

Vårt inntrykk er at det svake resultatet på miljørapportering først og fremst skyldes at miljøpålegget er uklart formulert og krever svært omfattende rapportering, mens de to andre lovpåleggene er mindre omfattende og mer spesifikke. En sammenligning av resultatene med tidligere ProSus-studier av miljørapportering for regnskapsårene 2000 og 2001, viser en svak forbedring med hensyn til hvor mange selskaper som rapporterer tilfredsstillende på miljø i styrets beretning.

Andre del av rapporten tar for seg den frivillige rapporteringen i separate rapporter, *utenom* styrets beretning. 49 av bedriftene i utvalget utgir separate rapporter eller har egne kapitler/sider integrert i årsrapporten, som tar opp ikke-finansielle forhold. Vi har i vår evaluering tatt utgangspunkt i den tredoble bunnlinje (TBL) som inkluderer både miljømessige, sosiale og økonomiske forhold. Den økonomiske dimensjonen inkluderer ikke tradisjonell finansiell rapportering, men omhandler bedriftens samfunnsøkonomiske påvirkning, samt forretningsetiske forhold. Konklusjonen fra evalueringen av den frivillige rapporteringen, er at bedriftene rapporterer best på miljø og det sosiale ansvaret for egne ansatte. Den svakeste rapporteringen finner vi på ytre sosialt ansvar og på den økonomiske dimensjonen.

Variabelen "generelt samfunnsansvar" fanger opp det generelle inntrykket bedriften gir av sitt arbeid med samfunnsansvar. Her inngår rapportering på utfordringer, tiltak, målsetninger og prestasjoner. På "generelt samfunnsansvar – miljø" er det 64 prosent av de 49 bedriftene som rapporterer tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende. For indre sosialt ansvar for egne ansatte er det 53 prosent som informerer tilfredsstillende eller bedre. Tilsvarende resultatet for det ytre sosiale ansvaret 24 prosent, og for den økonomiske dimensjonen 22 prosent.

Jevnt over informeres det dårlig om retningslinjer (codes of conduct) og krav til leverandører, mens det er noe bedre resultater for rapportering på styringssystemer. For eksempel er det 22 prosent som rapporterer tilfredsstillende eller bedre om virksomhetsstyring (corporate governance), mens det bare er 14 prosent av bedriftene som

rapporterer godt om forretningsetiske retningslinjer. Kun én av de 49 bedriftene informerer tilfredsstillende om forretningsetiske krav overfor sine leverandører.

Sammenlignet med fjorårets ProSus-undersøkelse ser vi en forbedring på 10 prosentpoeng i den generelle miljørapporteringen. Ellers er endringene i resultatene for små til at det kan trekkes entydige konklusjoner om forbedring eller forverring. Funnene avslører altså ingen klare endringer i rapporteringspraksis i løpet av de siste par årene, verken når det gjelder lovpålagt eller frivillig bærekraftsrapportering. Det er fortsatt rom for store forbedringer hos de fleste av de 100 største bedriftene i Norge.

Til slutt i rapporten trekker vi frem fem forhold som kan bidra til å stimulere og forbedre bærekraftsrapporteringen i norske bedrifter: Innføring av juridiske pålegg og utvikling av felles standarder for rapportering, fokus på kvalitet fremfor kvantitet i rapporteringen, bevissthet rundt bedriftens samfunnsmessige utfordringer og formålet med rapporteringen, bruk av rapporten som et styringsverktøy, og fokus på åpenhet og troverdighet. Det diskuteres også hvorvidt ideen om den tredoble bunnlinje (TBL) og Global Reporting Initiative (GRI) kan være nyttige hjelpemidler for å styrke den ikke-finansielle rapporteringen.

Denne undersøkelsen fokuserer på bedriftenes *rapportering*, ikke hvorvidt bedriftene i realiteten jobber godt eller dårlig med samfunnsansvar. Vi kan derfor ikke trekke noen entydige konklusjoner om hvorvidt bedriftene opptrer samfunnsansvarlig i praksis. Samtidig er det liten tvil om at det for de fleste bedrifter finnes en sammenheng mellom rapportering og faktisk atferd. Bærekraftsrapportering er slik sett et viktig virkemiddel som kan fremme samfunnsansvar i norsk næringsliv. Dette temaet vil ProSus følge opp i 2005 gjennom en ny evaluering av bærekraftsrapportering som direkte bygger på årets analyse.

1 BÆREKRAFTSRAPPORTERING – EN SENTRAL DEL AV BEDRIFTERS SAMFUNNSANSVAR

1.1 Innledning

Den pågående debatten rundt bedrifters samfunnsansvar er basert på tanken om at næringslivet har et samfunnsmessig ansvar utover det å skape økonomiske verdier. Det forventes i økende grad at bedrifter forholder seg til utfordringer relatert til en rekke ulike områder og tema av ikke-finansiell karakter. Dette omfatter blant annet bedrifters påvirkning på det ytre miljø, forholdet til de ansatte knyttet til helse, arbeidsmiljø og sikkerhet, korrupsjon og forretningsetikk, samspillet med lokalbefolkning og frivillige organisasjoner, menneskerettigheter, samfunnsøkonomisk verdiskapning osv.

En sentral del av bedrifters samfunnsansvar er å gi informasjon om virksomhetens miljømessige, sosiale og forretningsetiske utfordringer. Denne rapporten evaluerer bærekraftsrapportering, også kalt ikke-finansiell rapportering, i de 100 største bedrifter i Norge. Rapporten tar for seg regnskapsåret 2003, og vurderer både lovpålagt og frivillig bærekraftsrapportering.

Årets rapport er en videreutvikling av tidligere ProSus-studier. ProSus gjorde de første kartlegginger av den lovpålagte miljørapporteringen i norske bedrifter for regnskapsårene 2000 og 2001 (Ruud og Mosvold Larsen 2002 og 2003). Dette ble fulgt opp gjennom en analyse av den frivillige ikke-finansielle rapporteringen i Norges 100 største bedrifter for regnskapsåret 2002 (Gjølberg og Meling 2004). Disse undersøkelsene påviste stort rom for forbedringer hos svært mange norske bedrifter. Et av våre spørsmål er om vi kan se endringer i den lovpålagte og/eller i den frivillige bærekraftsrapporteringen i løpet av de siste årene.

Både i Norge og internasjonalt ser vi økende oppmerksomhet rundt bedrifters samfunnsansvar generelt og rundt bærekraftsrapportering spesielt. Flere og flere selskaper refererer til organisasjonen Global Reporting Initiative (GRI) og tar i bruk deres *Guidelines* for bærekraftsrapportering.¹ Begreper som den tredoble bunnlinje (Triple Bottom Line – TBL), med fokus på tre dimensjoner: miljø, sosialt ansvar og økonomi og dynamikken mellom disse, møter også bredere aksept i næringslivet. Gjenspeiles disse tendensene i rapporteringspraksisen hos de 100 største bedriftene i Norge?

1.2 Rapporteringens betydning for bedrifter og interessenter

Hvilken betydning har bærekraftsrapportering for en bedrift og for relevante interessenter?

For det første har norske bedrifter en *lovpålagt plikt* til å rapportere i styrets årsberetning på visse ikke-finansielle forhold. De fleste forbinder bedrifters samfunnsansvar og bærekraftsrapportering med frivillige initiativer satt i gang av næringslivet selv. Imidlertid pålegger regnskapsloven alle regnskapspliktige bedrifter å rapportere i styrets

¹ Sustainability Reporting Guidelines (20.10.2004) [online]. – URL: <http://www.globalreporting.org/guidelines/2002.asp>

årsberetning om sin påvirkning på ytre miljø, samt tilstand og tiltak tilknyttet arbeidsmiljø og likestilling.²

For det andre er rapporteringen en måte bedriftene kan *kommunisere utad*. Med stadig økende krav til å utvise samfunnsansvar, kan det å rapportere godt være en måte å tilfredsstille eksterne interessenter (stakeholders) som kunder, ansatte, eiere, investorer, frivillige organisasjoner/NGOer, media, samarbeidspartnere, akademia, myndigheter osv. Rapportering bidrar slik til åpenhet og innsyn (transparency), noe som igjen skaper tillit og gode relasjoner til omverdenen. Slik kan rapportering også brukes til merkevarebygging gjennom profilering av bedriften som miljøvennlig og sosialt ansvarlig. Det er med andre ord flere forhold som gjør rapportering økonomisk relevant for bedriftene, det er et ”business case” for ikke-finansiell rapportering.

For det tredje er ikke-finansiell rapportering en måte for bedriftene å *kommunisere innad* på. Gjennom en rapport kan ledelsen vise prioriteringer, motivere og bevisstgjøre ansatte på bedriftens målsetninger og forpliktelser. En rapport vil gjerne oppleves som et forpliktende dokument for bedriften som helhet. Bedrifter som utviser samfunnsansvar anses også som mer attraktive for ansatte, og en slik rapport kan derfor være med å styrke motivasjonen hos de ansatte, i tillegg til å trekke til seg nye ansatte og ettertraktet kompetanse (SustainAbility 2001, Bendell 2000).

For det fjerde kan rapportering både sette i gang og holde ved like en *intern mobilisering* rundt samfunnsansvar. Flere bedrifter hevder at selve den fysiske rapporten bare er sluttproduktet av en lang, og mye mer omfattende prosess i selskapet. En rapport kan derfor ses som det konkrete produktet i en større læringsprosess, der selskapet utfordres til å reflektere over sin identitet, og avdekke styrker og svakheter tilknyttet virksomhetens påvirkning på mennesker og samfunn. Rapportering kan slik sett være et verktøy ledelsen kan benytte for å måle prestasjoner over tid. Har vi oppnådd de målene vi satte oss i fjor? Bedriften kan også måle seg selv opp mot andre bedrifter innenfor samme industri eller geografiske område. I en økt satsning på samfunnsansvar kan rapportering derfor være et nyttig styringsverktøy for ledelsen.

Det er viktig å understreke at denne undersøkelsen vurderer kvaliteten på bedriftens *rapportering*, ikke hvorvidt bedriftene i realiteten jobber godt eller dårlig med samfunnsansvar. Dette betyr, for det første, at en bedrift som forurensar eller har lave samfunnsansvarlige målsetninger, vil kunne score forholdsvis bra i undersøkelsen hvis bedriften forteller åpent om miljøbrudd, manglende måloppnåelse eller andre svakheter. For det andre vil bedrifter som rapporterer godt, men som ikke følger opp sine mål og tiltak i sin faktiske atferd, også kunne score godt. For det tredje, bedrifter som jobber seriøst med samfunnsansvar, men som rapporterer dårlig, vil derimot komme dårlig ut i vår undersøkelse. Vi kan derfor ikke trekke noen konklusjoner om bedriftens bidrag til bærekraftig utvikling. Samtidig er det liten tvil om at det som regel finnes en sammenheng mellom rapportering og faktisk atferd.

I tillegg til de lovpålagte rapporteringskravene i regnskapsloven, er det sentrale kriteriet for *vår* evaluering av rapporteringen at informasjonen presenteres på en ryddig og troverdig måte. God bærekraftsrapportering handler om at leseren skal være i stand til å gjøre seg opp en selvstendig mening om bedriftens arbeid med samfunnsansvar.

² Lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) (06.10.2004) [online].
– URL: <http://www.lovdatab.no/all/tl-19980717-056-003.html#3-3>

1.3 Bærekraftsrapportering som forskningstema

Norske bedrifter og deres bransjeorganisasjoner, først og fremst NHO, fremhever bærekraftsrapportering som et uttrykk for at bedrifter utviser samfunnsansvar. Slik rapportering har også de siste årene fått større oppmerksomhet i media, blant annet som et resultat av fjorårets analyse fra ProSus (Gjølberg og Meling 2004), samt gjennom den årlige tildelingen av ”Prisen for beste rapportering om miljø” og ”Prisen for beste rapportering om samfunnsansvar”, som deles ut av åtte samarbeidende næringslivsorganisasjoner.³

Mye av kunnskapen om og forskningen rundt bedrifters samfunnsansvar og bærekraftsrapportering har ligget hos selskapene selv og hos konsulentfirmaer. Disse aktørene har en egeninteresse knyttet til kunnskapen de formidler, og de har først og fremst vært opptatt av bedriftsøkonomiske og strategiske hensyn relatert til enkeltsselskaper. Det er derfor behov for mer uavhengig forskning på området. Her har akademia en viktig rolle å spille.

Formålet med denne rapporten fra ProSus er å følge opp tidligere ProSus-studier. I tillegg ønsker vi å bidra med ytterligere kunnskap om bærekraftsrapportering som et redskap for bedrifters arbeid med samfunnsansvar og bærekraftig utvikling.

1.4 Rapportens oppbygning

Rapporten består av to separate deler:

- En evaluering av *lovpålagt ikke-finansiell rapportering i styrets årsberetning*, basert på juridiske pålegg i regnskapsloven.
- En evaluering av *frivillig rapportering* utenom styrets beretning, bestående av ulike typer *separate rapporter*: bærekraftsrapporter, samfunnsansvarsrapporter, HMS-rapporter, miljørapporter og lignende.

Et slikt todelt design gjør det mulig å fange opp både den lovpålagte dimensjonen og de frivillige initiativene som ofte knyttes til bedrifters samfunnsansvar. Dette kan gi bedre innsikt i dynamikken mellom lovpålagte krav og frivillighet, og hvilken betydning dette kan ha for bærekraftsrapportering.

I kapittel 2 redegjøres det for vår metodiske tilnærming og hvordan analysen er gjennomført. Funnene fra evalueringen av styrets beretning presenteres i kapittel 3, og funnene fra evalueringen av den frivillige rapporteringen presenteres i kapittel 4. I kapittel 5 trekker vi de endelige konklusjoner, ser på eventuelle endringer i rapporteringspraksis de siste årene, samt kommer med forslag til hvordan bærekraftsrapporteringen kan forbedres.

³ Den norske Revisorforening, Finansnæringens Hovedorganisasjon, Norges Rederiforbund, Norske Finansanalytikerforening, Norske Siviløkonomers Forening, Næringslivets Hovedorganisasjon, Sparebankforeningen og GRIP – stiftelsen for bærekraftig produksjon og forbruk. Se URL: <http://www.grip.no/FriskDialog/default.htm>

2 OM ANALYSEN

2.1 Metodisk tilnærming

Vi har basert vår tilnærming på metodologi utviklet av SustainAbility⁴, et forsknings- og konsultantselskap som regnes som en pioner innen praktisk arbeid med bedrifters samfunnsansvar og næringslivets rolle i bærekraftig utvikling. De har siden 1992 evaluert ikke-finansielle rapporter med henblikk på å identifisere ”best practise”-bedrifter. SustainAbilitys utvalg består av de største og mest viderekomne selskapene innen bærekraftsrapportering internasjonalt. Av norske bedrifter er det kun Statoil som for øyeblikket er på listen over de 100 beste (SustainAbility 2004a). Fordi SustainAbilitys kriterier er svært omfattende og krevende, har vi sett det som nødvendig med en tilpasning til norske forhold for å kunne avdekke forskjeller mellom bedriftene. Her har vi dratt nytte av erfaringer fra tre tidligere ProSus-studier, som har tatt for seg både lovpålagt og frivillig ikke-finansiell rapportering i norske bedrifter (Ruud og Mosvold Larsen 2002 og 2003; Gjølberg og Meling 2004).

Det er to viktige metodiske endringer i forhold til de foregående studiene gjort av ProSus. For det første, rapporten evaluerer både lovpålagt og frivillig ikke-finansiell rapportering. I likhet med de to første undersøkelsene fra regnskapsårene 2000 og 2001, vurderes rapporteringen i styrets beretning i henhold til juridiske pålegg, men i årets rapport vurderes i tillegg den *frivillige* rapporteringen utenfor styret beretning.

For det andre, fjorårets undersøkelse av regnskapsåret 2003 kartla frivillig rapportering på ytre miljø og sosiale forhold. Årets evaluering av den frivillige rapporteringen videreutvikler dette og tar utgangspunkt i den tredoble bunnlinje (TBL). I tillegg til den miljømessige og den sosiale dimensjonen, omfatter TBL også en *økonomisk* dimensjon. På grunn av denne metodiske endringen er en del av tallene vi presenterer, ikke direkte sammenlignbare med resultatene i fjorårets undersøkelse.

Det er viktig å understreke at den økonomiske dimensjonen i TBL innebærer noe annet enn tradisjonell finansanalyse og ren bedriftsøkonomisk rapportering slik dette fremkommer i bedriftens årsregnskap. Den økonomiske dimensjonen i TBL handler først og fremst om bedriftens samfunnsøkonomiske påvirkning på lokalt, nasjonalt og globalt plan. Vår bruk av TBL-begrepet gjenspeiler GRIs og SustainAbilitys tilnærming til bærekraftsrapportering. Dette gjør også undersøkelsen mer omfattende.

2.2 Forskningsdesign og enheter

Enhetene som inngår i undersøkelsen er de 100 største selskapene i Norge, målt etter omsetning i regnskapsåret 2003. Listen er hentet fra Dagens Næringsliv⁵ (se vedlegg 1). Det endelige antallet bedrifter i undersøkelsen er 98. Frafallet på to selskaper skyldes at

⁴ SustainAbility Online (6.10.2004) [online]. – URL: <http://www.sustainability.com/>

⁵ Dagens Næringsliv henter sine tall fra markeds- og kredittinformasjons-selskapet Dun & Bradstreet. Deres tall er noe annerledes enn tallene fra for eksempel Kapital, på grunn av utregning og ulik tilnærming til datasettet. Vi har valgt å holde oss til DNs tall ettersom denne listen er godt etablert og også er benyttet i ProSus analyser av miljørapportering etter regnskapsloven.

SAS-gruppen og Torvald Klaveness-gruppen ikke er regnskapspliktige overfor Brønnøysund-registrene. Disse kan derfor ikke inkluderes i undersøkelsens første del som tar for seg styrets årsberetning som sendes Brønnøysund-registrene, og vi har valgt å utelate disse to selskapene fra hele studien.

Grunnlagsmaterialet for analysen er årsrapporten for regnskapsåret 2003, samt eventuelle separate rapporter om bærekraft, samfunnsansvar, miljø, etikk, HMS, virksomhetsstyring (corporate governance) og lignende ikke-finansielle tema.

Det er en økende tendens til at selskapene legger ut ikke-finansiell informasjon på sine nettsider. Rapporter som er lagt ut på nettsidene i pdf-format, eller som på annen måte kan lastes ned og fremstår som helhetlige, selvstendige dokumenter, er inkludert i undersøkelsen. Annen informasjon på nettsidene er imidlertid kun inkludert dersom det *henvises* eksplisitt til spesifikke nettsider i selskapets papirutgaver. Hovedårsaken til at ikke all informasjon som er lagt ut på nettsidene er vurdert, er at denne informasjonen ofte er under kontinuerlig endring og oppdatering. En rettfærdig og enhetlig sammenligning av selskaper ville da være vanskelig, og det ville være behov for større ressurser og en annen metodisk tilnærming for å gjennomføre analysen. Vår avgrensning er forøvrig i tråd med SustainAbilitys metode som inkluderer nettsider *kun* hvis det henvises eksplisitt til disse, og nettsidene fremstår som et integrert element i selskapets rapportering (SustainAbility 2004b:5).

Ettersom mange selskaper ser Internett som sin viktigste kommunikasjonskanal, kan dette metodiske valget selvsagt diskuteres. Vår utelukkelse av en del av informasjonen som er lagt ut på nettsidene, kan ha medført at noen selskaper har kommet dårligere enn ut i undersøkelsen enn hva som ellers ville vært tilfelle. Imidlertid har vi registrert at det kun er to av de 100 største selskapene som har viktig informasjon på nettsidene som det ikke henvises til, eller som ikke finnes i papirutgaven av rapporten. En del selskaper har en generell presentasjon av samfunnsansvar på sine nettsider, men de mangler en faktisk rapportering av tall, tiltak eller mål for miljømessige eller sosiale forhold som er relevante for virksomheten. De skrives heller ingenting om styringssystemer, retningslinjer eller leverandørkrav. Disse selskapene ville uansett fått svært liten uttelling i undersøkelsen.

Henvisninger til morselskapets eller datterselskapers rapportering inkluderes heller ikke i vår evaluering fordi dette ville gitt et skjevt bilde av selskapenes rapporteringspraksis. Derfor inkluderes for eksempel ikke BPs internasjonale bærekraftsrapport i evalueringen av BP Norge. Dette betyr at heller ikke underselskaper av norske morselskaper vurderes ut fra morselskapets rapportering. For eksempel har Statoil ASAs rapportering ingen betydning for vurderingen av datterselskapet Statoil Detaljhandel Skandinavia.

Som sagt består undersøkelsen av to separate deler: Del 1 vurderer styrets årsberetning i forhold til juridiske krav i regnskapsloven. Del 2 er en evaluering av frivillig rapportering, bestående av ulike typer separate rapporter.

2.3 Lovpålagt rapportering i styrets beretning – variabler og kategorier

Første del av undersøkelsen tar for seg rapportering i styrets årsberetning. Styrets beretning er den delen av årsrapporten som er signert av styret, og som sendes til Brønnøysund-registrene sammen med årsregnskapet. Denne informasjonen skal gi essensen av bedriftens virksomhet, og styret stiller seg juridisk ansvarlig bak informasjonen

som gis. Denne delen av undersøkelsen er en oppfølging og videreutvikling av ProSus' tidligere evalueringer av norske selskapers miljørapportering basert på regnskapslovens krav (Ruud og Mosvold Larsen 2002 og 2003). Årets metodiske tilnærming avviker noe fra tidligere år, og tallene som fremkommer i de to første studiene er dermed ikke direkte sammenlignbare med årets resultater.

Vi har evaluert styrets beretning i forhold til juridiske pålegg i *Lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven)*, § 3-3 *Årsberetningens innhold*, tredje, fjerde og femte ledd.⁶ Dette omhandler pålegg om rapportering på henholdsvis arbeidsmiljø, likestilling og ytre miljø. Vår operasjonalisering av hva lovteksten krever av spesifikk informasjon er basert på anbefalinger og synspunkter fra NHO, Norsk RegnskapsStiftelse og Likestillingsombudet. Dette presenteres nærmere i kapittel 3.

Regnskapsloven krever rapportering i selve styrets årsberetning. Vår vurdering omfatter derfor ikke informasjon gitt *utenfor* styrets beretning, selv om det i styrets beretning henvises til en separat miljørapport, HMS-rapport eller lignende. Informasjon gitt i separate rapporter plukkes opp av undersøkelsens del 2 som vurderer den frivillige rapporteringen.

For hver av de tre lovpåleggene (miljø, arbeidsmiljø og likestilling) har vi vurdert bedriftenes rapportering i forhold til fem kategorier, der 0 er laveste score og 4 er høyeste score. Tabellen nedenfor gir en oversikt over hva som kjenner de ulike kategoriene.

Kategori 0: Ikke nevnt	Miljø/arbeidsmiljø/likestilling er ikke nevnt.
Kategori 1: Nevnt	Miljø/arbeidsmiljø/likestilling er nevnt, men ingen rapportering i forhold til egen virksomhet. Temaet avvises eventuelt som irrelevant, for eksempel ved å skrive: "Bedriften påvirker ikke det ytre miljø".
Kategori 2: Mangelfullt	Rapporterer på egen virksomhet, men mangler en eller flere påkrevde punkter (tiltak, tall).
Kategori 3: Tilfredsstillende	Rapporterer på alle relevante punkter og oppfyller de juridiske kravene.
Kategori 4: Svært tilfredsstillende	Omfattende og dekkende rapportering utover de juridiske kravene.

Rapportering som faller inn under kategori 3 og 4 oppfyller regnskapslovens pålegg ut fra vår tolkning av lovteksten. Disse selskapene anses dermed som "lovlydige". Selskaper som rapporterer tilsvarende kategori 0, 1 eller 2 anses som "lovbrytere", i og med at rapporteringen ikke oppfyller lovkravene.

2.4 Frivillig rapportering i separate rapporter – variabler og kategorier

Andre del av undersøkelsen tar for seg frivillig bærekraftsrapportering *utenfor* styrets beretning. Materialet er hentet fra egne kapitler i årsrapporten og fra separate ikke-finansielle rapporter. For regnskapsåret 2003 er det 49 av de 98 selskapene i utvalget som

⁶ Lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) (06.10.2004) [online]. – URL: <http://www.lovdatab.no/all/tl-19980717-056-003.html#3-3>

har slik separat informasjon i eller utenfor årsrapporten. Ytterligere fire bedrifter henviste til informasjon utgitt av utenlandske morselskap, men denne informasjonen er ikke inkludert i analysen (jfr. s. 14).

Analysen av den frivillige rapporteringen er basert på kriterier utviklet av SustainAbility, GRI og ProSus. Med unntak av noen mindre justeringer og utvidelser har vi vurdert rapportene i forhold til de samme variabler som ble benyttet i fjorårets ProSus-rapport (Gjølberg og Meling 2004). Vi har sett på følgende fire variabler:

Variabel 1: Generelt samfunnsansvar

Denne variabelen fanger opp det *generelle* inntrykket bedriften gir av sin forståelse og håndtering av samfunnsansvar. Rapporteringen vurderes i forhold til bedriftens egen virksomhet. Vi har sett på hvordan bedriftene rapporterer med hensyn til sentrale og relevante utfordringer, samt presentasjon av tall, tiltak og målsetninger. Her inkluderes dessuten forholdet til eksterne interessenter (stakeholders), som var en separat variabel i fjorårets ProSus-rapport.

Variabel 2: Styringssystemer for samfunnsansvar

Denne variabelen refererer til bedriftens beskrivelse av hvordan de rent organisatorisk og praktisk sikrer at samfunnsansvaret ivaretas i bedriften. Dette betyr at selskapet må informere om de styringsmekanismer og kontrollsystemer som finnes for å sikre at selskapets policy og retningslinjer overholdes, og for at avvik oppdages og utbedres. Herunder faller også ulike typer miljømessige og sosiale sertifiseringer som ISO og EMAS, samt informasjon om ansvarsfordeling, og hvorvidt ansvaret er forankret hos toppledelsen, linjeledelsen eller i en egen avdeling i bedriften.

Variabel 3: Retningslinjer (codes of conduct)

Denne variabelen tar for seg vedtatte retningslinjer (codes of conduct) for bedriftens adferd med hensyn til samfunnsansvar. Dette kan omfatte tema som miljø, korrupsjon, HMS, arbeidsforhold o.l. Det kan være et enkelt dokument, men det bør være vedtatt av hele konsernet og bestå av punkter med en overordnet fastliggende policy. På denne måten kan bedriften kommunisere klart utad og innad hva som anses som akseptabel adferd i selskapet.

Variabel 4: Krav til leverandører (supply chain management)

Den fjerde variabelen vurderer hvordan bedriften informerer om hvilke krav de stiller overfor sine leverandører. Bedriftens leverandørkrav gir signaler, ikke bare til leverandørene, men også til andre interessenter om hva slags atferd bedriften aksepterer og ikke aksepterer. Informerer bedriften om hvorvidt de krever at leverandørene følger spesifikke retningslinjer, for eksempel tilsvarende de miljømessige, sosiale og forretningsetiske retningslinjer bedriften pålegger seg selv?

På samme måte som for styrets beretning, har vi for hver av de fire variablene vurdert bedriftenes rapportering ut fra 5 kategorier, der 0 er laveste score og 4 er høyeste score. Rapporteringen på hver av variablene er kategorisert etter følgende skala:

Kategori 0: Ikke nevnt	Temaet er ikke nevnt.
Kategori 1: Nevnt	Temaet er nevnt kort i generelle vendinger, men ingen rapportering for egen virksomhet. Temaet er eventuelt avvist som irrelevant.
Kategori 2: Mangelfullt	Temaet beskrives med referanse til egen bedrift, men rapporteringen har store mangler knyttet til analyse, innhold og presentasjon.
Kategori 3: Tilfredsstillende	Temaet beskrives og analyseres i forhold til virksomheten. Det identifiseres problemer og reflekteres over utfordringer og løsninger, men rapporteringen har noen mangler tilknyttet innhold og presentasjon.
Kategori 4: Svært tilfredsstillende	Temaet beskrives og analyseres systematisk og omfattende i forhold til bedriftens virksomhet. Bedriften viser et integrert og helhetlig perspektiv.

Etter vårt syn er samtlige fire variabler relevante for alle bedriftene. Et illustrerende eksempel er miljø. Mange anser miljøpåvirkning som kun relevant for tungindustrielle produksjonsbedrifter. I et bærekraftsperspektiv har imidlertid alle større bedrifter en miljøeffekt, om ikke annet så på grunn av sin størrelse. Det kan være i form av kontormateriell, avfall, flyreiser, strøm- og vannforbruk, valg av underleverandører/samarbeidspartnere osv. Det avgjørende er at bedriftene identifiserer og rapporterer på de sidene ved hver av variablene som er mest relevant for *sin* virksomhet. Vi har derfor scoret alle bedrifter på alle variabler, og ikke gjort noen unntak for kontorbedrifter eller holdingselskaper som ikke forurenses i tradisjonell forstand.

I vurderingen av rapporteringen legges det vekt på en leservennlig og oversiktlig framstillingen. Dette betyr at rapporter som synes komplette med hensyn til informasjon, men som er uoversiktlige og tungt framstilt, er plassert i kategori 4, men disse bedriftene vil ikke trekkes frem som eksempler til etterfølgelse.

2.5 Validitet og reliabilitet

Validitet handler om hvorvidt undersøkelsen er utformet på en hensiktsmessig og formålstjenelig måte (Hellevik 1997:159). Måler vi det vi ønsker å måle med den tilnærmingen vi har valgt? Det finnes åpenbart mange ulike metoder for å måle og kartlegge ikke-finansiell rapportering. Andre variabler kan inkluderes, og grovere eller finere skalainndeling kan brukes for å inndele resultatene. Vi mener imidlertid at vårt opplegg er solid og faglig forsvarlig. Den endelige metoden for undersøkelsen er presentert for og bearbeidet av et prosjektteam på ProSus med betydelig faglig kompetanse. I tillegg har representanter fra NHO bidratt med nyttige innspill som har forbedret tilnærmingen. Dette har styrket undersøkelsens validitet.

For evalueringen av styrets beretning har vårt forskningsdesign sitt utspring i påleggene i regnskapsloven, mens evalueringen av den frivillige rapporteringen er basert på SustainAbilitys metode som har vært utprøvd på internasjonale bærekraftsrapporter i over ti år (SustainAbility 2004b). Vi har valgt å legge litt andre og mildere kriterier til grunn for selve scoringen enn hva SustainAbility gjør. Dette gjøres fordi SustainAbilitys design er basert på globalt ledende selskap innen samfunnsansvar, som man kan ha høyere

forventninger til enn selskapene i vår undersøkelse. Variablene vi har inkludert evner likevel etter vår vurdering å fange opp de mest relevante aspektene ved bærekraftsrapportering i norske bedrifter.

Statistisk sentralbyrås siste oversikt viser at det er registrert i overkant av 440 000 selskaper i Norge.⁷ Kun 2 700 av disse (0.5 prosent) har over 100 ansatte. Hele 282 000 selskaper (65 prosent) har *ingen* ansatte. Dette er holdingselskaper eller såkalte papirselskaper. Ved utgangen av 2003 var 178 selskaper notert på Oslo Børs.⁸ Av disse er 15 selskaper så store at de også er notert på andre lands børser eller er med på internasjonale børsindekser. Det er altså få store selskaper i Norge. Vårt utvalg av de 100 største norske selskaper etter omsetning, er gjort fordi man på grunn av størrelse og ressurser kan forvente den mest solide rapporteringen fra disse. Det er disse bedriftene som har størst innvirkning på norsk økonomi og samfunn, og resultatene kan til en viss grad sammenlignes med tidligere ProSus-studier basert på samme utvalg.

Reliabilitet refererer til hvor etterrettelig og pålitelig selve datainnsamlingen er. Her er det to utfordringer man ofte støter på. For det første kan det oppstå mangler ved selve datainnsamlingen. For å bøte på dette, ble det først sendt ut en henvendelse per e-post til alle de 100 bedriftene. Deretter fulgte vi opp med telefonsamtaler for å sikre at vi hadde fått inn alle tilgjengelige rapporter. For det andre er selve scoringen på variablene i stor grad en skjønnsvurdering. For å motvirke ubalanserte og inkonsekvente vurderinger er alle rapportene vurdert av to personer uavhengig av hverandre. Scoringene er deretter sammenlignet, og ved ulik vurdering ble det diskutert fram til felles enighet. Spesielt vanskelige case ble gjennomlest to ganger. Vi har slik sikret at scoringsskalaen er brukt mest mulig konsekvent på alle selskapene.

⁷ Statistisk sentralbyrå (19.11.2004) [online]. – URL: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>

⁸ Oslo Børs (17.11.2004) [online]. – URL:

[http://www.oslobors.no/servlet/BlobServer?blobcol=urlblob&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blob table=Document&blobwhere=1085394739688&1085394739688.pdf](http://www.oslobors.no/servlet/BlobServer?blobcol=urlblob&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blob%20table=Document&blobwhere=1085394739688&1085394739688.pdf)

3 LOVPÅLAGT RAPPORTERING I STYRETS BERETNING

3.1 Innledning

Som bedriftens øverste beslutende organ har styret en sentral plass i alle bedrifter. Det er derfor spesielt interessant å se hva styret skriver om ikke-finansielle tema i årsberetningen. For det første har styrets årsberetning en spesiell status, både juridisk og med hensyn til signaleffekt, ettersom den er signert av styrets medlemmer. For det andre er årsberetningen offentlig tilgjengelig gjennom pliktig innsending til Brønnøysundregistrene. For det tredje leses styrets beretning av et bredt publikum, ettersom årsrapportene sendes ut til aksjonærer, investorer, presse og andre. Ulike typer bærekraftsrapporter derimot, er gjerne beregnet for et smalere og mer spesielt interessert publikum.

I Norge har vi en noe spesiell situasjon ved at regnskapsloven pålegger alle regnskapspliktige bedrifter å rapportere på tre ikke-finansielle tema i styrets beretning. Fra og med regnskapsåret 1998 har alle norske bedrifter vært pålagt å rapportere om sin påvirkning på det ytre miljø. Dette pålegget innebærer en radikal skjerping av regnskapsloven av 1977 der styret var pålagt å redegjøre "for om virksomheten forurenses det ytre miljø". Den nye regnskapsloven innebærer at alle regnskapspliktige selskaper i Norge, uavhengig av størrelse og eventuell utslippstillatelse fra Statens Forurensingstilsyn (SFT), plikter å opplyse om "ikke ubetydelige påvirkning av det ytre miljø".⁹ Samme år som miljøpålegget ble skjerpet, ble det dessuten innført et pålegg om rapportering på arbeidsmiljø med særskilte opplysninger om sykefravær, skader og ulykker. Fra 1. januar 2003 ble det innført et tredje lovkrav om rapportering på tilstand og tiltak relatert til likestilling i bedriften.

Alle disse tre lovpåleggene i regnskapsloven har skapt debatt, og det vil derfor være interessant å se i hvilken grad bedriftene i utvalget har klart å finne en velfungerende rapporteringsform på de to mer etablerte lovpåleggene knyttet til miljø og arbeidsmiljø. Videre vil det være interessant å finne ut hvorvidt bedriftene har klart å fange opp det nye lovkravet om likestilling. Regnskapsåret 2003 er første året det rapporteres på likestilling, og det er derfor også første gang bedriftenes oppfølging av dette lovkravet kan studeres.

3.2 Rapportering på ytre miljø

I følge lovteksten i Regnskapslovens § 3-3, femte ledd¹⁰, er styret pliktig til å rapportere på følgende forhold:

Det skal gis opplysninger om forhold ved virksomheten, herunder dens innsatsfaktorer og produkter, som kan medføre en ikke ubetydelig påvirkning av det ytre miljø. Det skal opplyses hvilke miljøvirkninger de enkelte forhold ved virksomheten gir eller kan gi, samt hvilke tiltak som er eller planlegges iverksatt for å forhindre eller redusere negative miljøvirkninger.

⁹ For flere detaljer, se Ot.prp. nr. 42 (1997-98), kapittel 11.

¹⁰ Lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven). Lovdata (10.10.2004) [online]. – URL: <http://www.lovdata.no/all/tl-19980717-056-003.html#3-3>

Denne formuleringen legger an til en relativt omfattende rapporteringsplikt, ettersom det skal rapporteres om både innsatsfaktorer, produkter og sider ved virksomheten som både gir og kan gi en ikke ubetydelig påvirkning av det ytre miljøet, samt tiltak. Denne paragrafen har vært svært omdiskutert ettersom formuleringen ”ikke ubetydelig påvirkning” gir rom for ulike tolkninger (Ruud og Mosvold Larsen 2003:12-15).

Både Norsk RegnskapsStiftelse og NHO har gitt retningslinjer og anbefalinger om hvilken konkret informasjon bedriftene må gi. Vi har i vår evaluering av rapportering på miljøpålegget tatt utgangspunkt i NHOs anbefalinger¹¹ som påpeker at selv om bedriften utgir en separat miljørapport, skal minimum følgende informasjon inkluderes i styrets årsberetning:

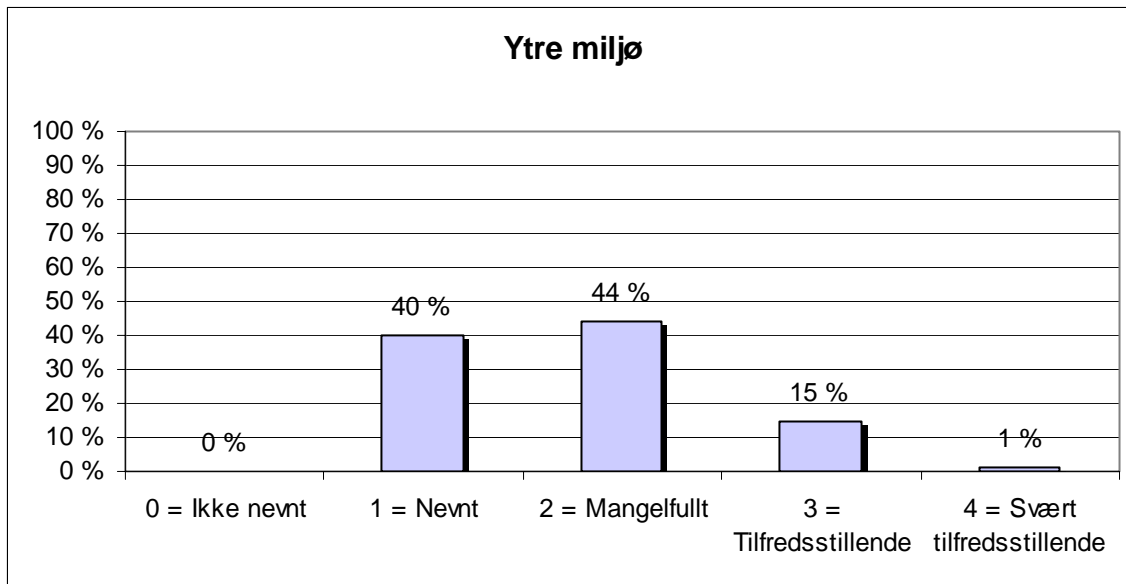
- Innsatsfaktorer til produksjonen (herunder kjemikalier) og deres miljøpåvirkninger
- Utslipp og avfall fra produksjonen og deres miljøpåvirkninger
- Miljøpåvirkninger ved bruk og kassering av produktene
- Iverksatte eller planlagte tiltak for å forhindre eller redusere negative miljøvirkninger

Myndighetene har i liten grad fulgt opp miljøpålegget, verken med hensyn til å informere om riktig fortolkning av lovteksten, eller med hensyn til håndheving av pålegget. Det kreves for eksempel ingen ekstern revisjon av opplysningene, i henhold til revisorloven. Miljøpålegget kan slik sett sies å befinne seg i et regulativt vakuum.

Som et minimum for å oppfylle lovens krav har vi for alle bedrifter satt et minstekrav om kvantitative opplysninger knyttet til ressursbehandling (for eksempel strømforbruk, transport, utslipp, avfall og gjenvinning) og en tiltaksbeskrivelse. I en streng fortolkning av loven vil ikke dette være tilstrekkelig, ettersom det også er en rekke andre forhold, også for rene kontorbedrifter, som kan sies å ha en miljøpåvirkning, herunder elektronisk utstyr, kontorutstyr, bygningsmasse osv.

For de bedriftene som produserer materielle produkter har vi i tillegg krevd rapportering på alle relevante forhold knyttet til produksjonen. I en streng fortolkning av loven vil heller ikke dette være tilstrekkelig, fordi man kan si at loven krever rapportering på hele produktets livssyklus, det vil si ikke bare produksjonsleddet. Vi har også her lagt oss på en noe mildere fortolkning av lovteksten enn hva Norsk RegnskapsStiftelse og NHO anbefaler. Likevel ser vi at få bedrifter klarer å oppfylle selv en mild fortolkning av lovteksten. Figur 3.1 viser hvordan de 98 bedriftene har scoret på skalaen fra 0 til 4.

¹¹ Regnskapslovens krav til miljøinformasjon – NHOs anbefalinger (6.10.2004) [online]. – URL: <http://www.nho.no/article2801.html>

Figur 3.1 Rapportering på ytre miljø i styrets beretning (N=98)

Kun 16 prosent av bedriftene rapporterer tilfredsstillende og kan anses som "lovlydige", og av disse er det bare 1 bedrift som rapporterer utover lovkravet. Dette er ENI Norge som utmerker seg med leservennlig, systematisk og omfattende rapportering på ytre miljø i styrets beretning. Bedriften informerer om avfall og energibruk ved sine kontorlokaler, ulike typer utslipp og avfall på norsk sokkel, samt ulike miljøtiltak og miljøundersøkelser.

Hele 84 prosent av de 98 bedriftene havner i kategori 0, 1 eller 2, og kan klassifiseres som "lovbrytere" ettersom de ikke oppfyller minimumskravet i regnskapsloven. En del bedrifter rapporterer på et eller flere forhold knyttet til energiforbruk, transport, kjemikalier, utslipp og avfall, gjenvinning og ulike typer miljøtiltak. Imidlertid er det nesten ingen bedrifter som gir informasjon som kan koples til alle fire punkter i NHOs anbefalinger: Innsatsfaktorer til produksjonen, utslipp og avfall, miljøpåvirkning ved bruk og kassering av produkter, samt tiltak for å hindre eller redusere negative miljøvirkninger (jfr. s. 20).

Miljøpålegget krever svært omfattende rapportering, og selv om nesten ingen bedrifter rapporterer tilfredsstillende i henhold til lovpåleggets krav, er det i tillegg til ENI Norge, flere bedrifter i petroleumssektoren som har god og omfattende miljørapportering i styrets beretning. Blant andre Norske Shell og ConocoPhillips, som vektlegger informasjon om avfallshåndtering og selskapenes utslipp av olje og klimagasser til luft og sjø.

Interessant nok er det ingen bedrifter som utelater å nevne miljø som tema, men av de 40 bedriftene som oppnår verdi 1 ("nevnt") er det hele 12 bedrifter som avviser at de har en rapporteringsplikt ved å skrive: "Bedriften forurensrer ikke det ytre miljø", eller noe lignende. I vår fortolkning av regnskapsloven vil alle typer bedrifter, også kontorbedrifter og holdingselskaper, ha en rapporteringsplikt all den tid loven omfatter alle regnskapspliktige bedrifter og formuleringen er "ikke ubetydelig påvirkning". I den gamle formuleringen i regnskapsloven av 1977 var det fokusert på *forurensning*, ikke *ubetydelig påvirkning*. Dette kan forsvare at rene kontorbedrifter dengang anså kravet som irrelevant. I tillegg til bedrifter som avviser en miljøpåvirkning, omfatter kategori 1 ("nevnt") også bedrifter som erkjenner et miljøansvar, men som ikke gjør noe forsøk på rapportering i forhold til egen virksomhet. Kategori 2 ("mangelfullt") omfatter derimot en

mer variert masse, der noen bedrifter rapporterer svært mangelfullt, mens andre gjør forsøk på å oppfylle loven uten å lykkes, det vil si, de forblir ”lovbrytere”.

3.3 Rapportering på arbeidsmiljø

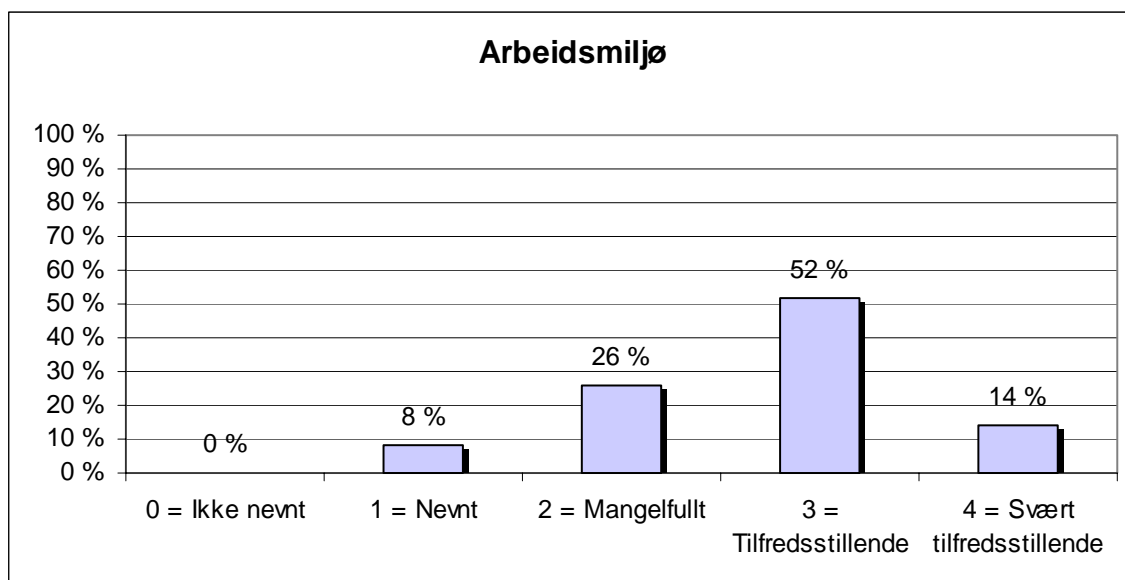
Lovkravet for rapportering på arbeidsmiljø har en lovtekst som er langt mer spesifikk og selvforklarende enn lovkravet på ytre miljø. Regnskapslovens § 3-3, tredje ledd, sier følgende:

Det skal gis opplysninger om arbeidsmiljøet og en oversikt over iverksatte tiltak som har betydning for arbeidsmiljøet. Det skal opplyses særskilt om sykefravær, skader og ulykker.

NHO anbefaler at styrets beretning som et minimum gir en overordnet oversikt over sykefraværspersent, antall og type personskader med fravær som skyldes uhell (H-tall) eller andre forhold, uhell med betydelige materielle skader, samt iverksatte tiltak som har betydning for arbeidsmiljøet.¹²

I tråd med lovkravets ordlyd har vi satt følgende informasjon som minstekrav for å tilfredsstillende lovkravet: Det skal rapporteres om totalt sykefravær, ulykker og skader, samt gis en beskrivelse av tiltak tilknyttet arbeidsmiljø. Dersom disse elementene er med oppnår bedriften verdi 3 (”tilfredsstillende”). For å plasseres i kategori 4 (”svært tilfredsstillende”) må det rapporteres fylldig og inkluderes flere forhold som kan være av relevans for arbeidsmiljøet. Bedrifter med svært tilfredsstillende rapportering skriver godt om de ulike tiltakene de har, og hvordan de arbeider med trivsel, helse og sikkerhet. Flere forteller om inngåelse av avtaler om inkluderende arbeidsliv (IA), årlige medarbeiderundersøkelser, kurs i HMS (helse, miljø og sikkerhet) for ansatte, arbeidsmiljøutvalg, internrevisjoner osv.

For denne variabelen fordeler bedriftene seg som følger:

Figur 3.2 Rapportering på arbeidsmiljø i styrets beretning (N=98)

¹² Regnskapslovens krav til miljøinformasjon – NHOs anbefalinger (6.10.2004) [online]. – URL: <http://www.nho.no/article2801.html>

Her ser vi at hele 66 prosent kan klassifiseres som ”lovlydige”, og 14 prosent av disse rapporterer svært tilfredsstillende. Blant andre Jotun, Aker Kværner og Posten utmerker seg med systematisk og informativ rapportering. Aker Kværner skriver om sin nye personalpolitikk kalt *People Policy* og om en global medarbeiderundersøkelse, *Listening to People*. Posten forteller om medarbeiderundersøkelsen (MTI), kompetanseutvikling og lederprogram, etablering av Postens interne arbeidsformidling (Jobbørs), omstilling og flytting av hovedkontor og arbeidsmiljømessige konsekvenser av dette, samt Arbeidstilsynets kontroll av Postens virksomhet våren 2003. Jotun rapporterer kort, men nevner installasjon av støvfilter, ventilasjonssystemer, førstehjelpsstasjoner og luftkjøling, som iverksatte tiltak som skal bedre arbeidsmiljøet.

26 prosent av bedriftene har mangelfull rapportering, men dette trenger ikke være omfattende mangler. For eksempel er det en del bedrifter som mangler tall på enten sykefravær, skader eller ulykker. Kun 8 prosent havner i kategori 1, med nærmest ikke-eksisterende rapportering, og *ingen* bedrifter i utvalget unnlater å nevne arbeidsmiljø.

3.4 Rapportering på likestilling

Regnskapslovens § 3-3, fjerde ledd, har følgende krav til styrets beretning med hensyn til rapportering på likestilling:

Det skal redegjøres for den faktiske tilstanden når det gjelder likestilling i virksomheten. Det skal også redegjøres for tiltak som er iverksatt og tiltak som planlegges iverksatt for å fremme likestilling og for å forhindre forskjellsbehandling i strid med lov om likestilling mellom kjønnene.

Dette er et nytt og ustudert rapporteringskrav siden pålegget ble innlemmet i regnskapsloven i januar 2003. Lovteksten er relativt selvforklarende og presis, i likhet med lovteksten for arbeidsmiljø.

Også her har vi vært romslige i vår tolkning av lovkravet. Når det gjelder redegjørelse for den faktiske tilstanden, har vi satt som minimumskrav at det skal informeres om kjønnsfordelingen totalt i selskapet, samt i selskapets ledelse. Når det gjelder rapporteringen på tiltak, har vi satt som minstekrav at det rapporteres hvilke tiltak bedriftene har. På dette området har vi også godkjent rapportering av typen: ”Vi har ingen tiltak med hensyn til likestilling”. Hovedpoenget med rapporteringen er å gi interessenter innsyn, og ved å være åpne om at man ikke har noen tiltak, gir man leseren denne informasjonen. Om dette i praksis representerer et brudd på *likestillingsloven*, er en annen sak. Etter vår vurdering representerer det ikke et brudd på *regnskapsloven*, som er det vi analyserer i denne rapporten.

NHO og Likestillingsombudet går lenger i sine anbefalinger og foreslår at det også skal rapporteres på for eksempel kjønnsfordeling med hensyn til lønn, deltidsarbeid og rekruttering. NHO gir følgende anbefaling:

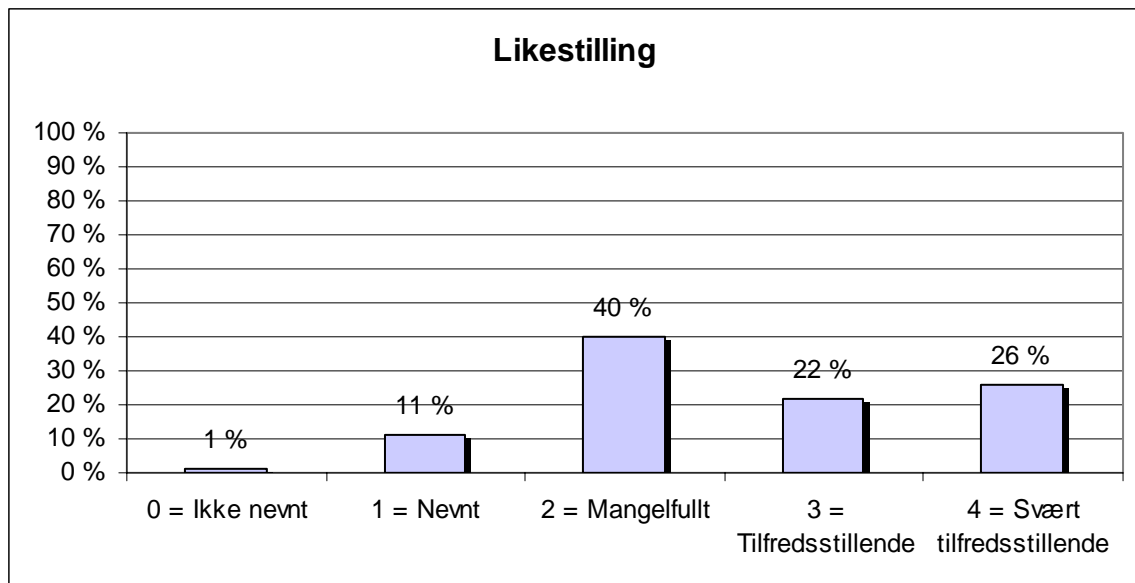
I de fleste bedrifter vil det være aktuelt å gjøre rede for kjønnsbalanse generelt og på ledernivå, lønnsforhold og eventuelt forhold som gjelder rekruttering og etterutdanning av ansatte.¹⁵

Likestillingsombudet er for øyeblikket i gang med en kartlegging og evaluering av likestillingsrapporteringen hos norske bedrifter. Ombudet legger mer omfattende kriterier til grunn enn hva både NHO og ProSus gjør. Ifølge Ombudet bør også kjønnsfordeling

¹⁵ Likestillingsrapportering (6.10.2004) [online]. – URL: <http://www.nho.no/article4614.html>

ved rekruttering og internt avansement, samt arbeidstidsordninger fremgå av rapporten for at den skal være komplett.¹⁴ Etter vårt syn kan ikke disse mer spesifikke anbefalingene fra NHO og Likestillingsombudet leses ut av lovteksten. Vi har derfor valgt å klassifisere dette som ”svært tilfredsstillende” rapportering og premiere det som noe ekstra utover lovens minimumskrav.

Til tross for at likestillingsrapportering er et nytt lovkrav ser det ut at bedriftene har fanget opp lovendringen og gjør en hederlig innsats for å rapportere riktig. Her fordeler bedriftene i utvalget seg slik:

Figur 3.3 Rapportering på likestilling i styrets beretning (N=98)

Her kan 48 prosent av de 98 bedriftene klassifiseres som ”lovlydige” med tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende rapportering. Sammenlignet med rapporteringen på arbeidsmiljø er dette et dårligere resultat. Men det er flere bedrifter som rapporterer utover det vi har satt som minstekrav, og som dermed oppnår høyeste score (kategori 4) på likestilling.

Bedrifter som utmerker seg som eksempler til etterfølgelse er blant andre Orkla, Statkraft og TINE. Disse har en oversiktlig statistikk på kjønnsbalansen i bedriften, og en informativ beskrivelse av likestillingstiltak. Orkla skriver om en nettverksgruppe som konkretiserer tiltak for å fremme kvinner til lederstillinger, og en mentorordning og et personal- og lederutviklingssystem som blant annet jobber med å løfte frem kvinnelige medarbeideres karriereutvikling. TINE forteller at de har oppnevnt en likestillingskoordinator, arrangerer motivasjonskurs for kvinner, samt legger til rette for tilpasning av arbeidstid. Andre bedrifter nevner NHOs program ”Female Future”, eller de skriver om ulike typer likestillingstiltak for å øke mangfoldet ut fra alder, kulturell bakgrunn osv.

Likestillingsrapporteringen utmerker seg som sagt med den største andelen svært tilfredsstillende rapportering, sammenlignet med rapporteringen på arbeidsmiljø og ytre miljø. Men hele 40 prosent av bedriftene havner i kategori 2 (”mangelfullt”), og anses

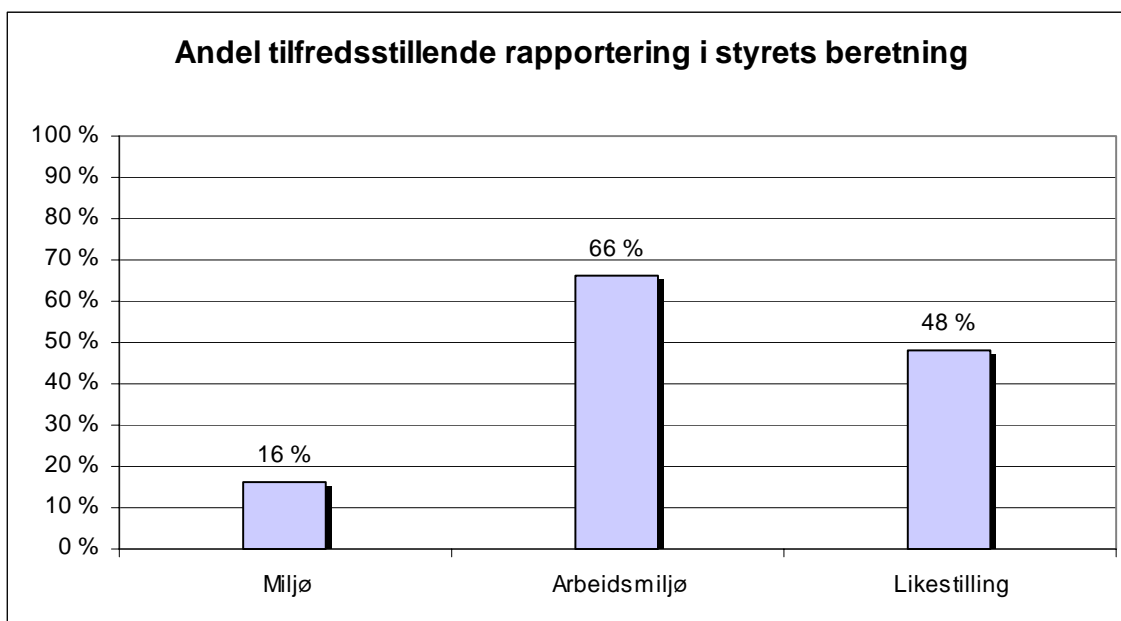
¹⁴ Aktivitets- og redegjørelsesplikten i privat sektor (6.10.2004) [online]. – URL: http://www.likestillingsombudet.no/fremme/16290_lopri.pdf

dermed som ”lovbrytere”. Samtidig vil det som regel være tilstrekkelig for disse bedriftene å rette opp i mindre svakheter for å avansere til tilfredsstillende rapportering (kategori 3).

Totalt sett gir resultatene et inntrykk av at lovkravet på likestilling har blitt raskt inkludert i bedriftenes rapporteringspraksis. Det er kun 1 av de 98 bedriftene som ikke har fanget opp lovkravet, og som ikke nevner likestilling i styrets beretning.

3.5 Hva kan forklare variasjonen i rapporteringspraksis?

Tallene i undersøkelsen viser ganske store forskjeller i den lovpålagte rapporteringen på ytre miljø, arbeidsmiljø og likestilling. Figur 3.4 viser prosentandel selskaper med tilfredsstillende og svært tilfredsstillende rapportering i styrets beretning, basert på alle 98 selskaper i utvalget.

Figur 3.4 Andel tilfredsstillende rapportering i styrets beretning (N=98)

Det beste resultatet ser vi på arbeidsmiljø hvor 66 prosent av bedriftene rapporterer tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende. 48 prosent rapporterer tilfredsstillende eller bedre på likestilling. Det svakeste resultatet får vi på ytre miljø, hvor kun 16 prosent rapporterer tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende.

Vi ser den samme tendensen hvis vi sammenligner gjennomsnittsscoren på rapporteringen på de tre lovpåleggene. Med hensyn til ytre miljø ligger gjennomsnittet på 1,3, det vil imellom kategori 1 ”nevnt” og kategori 2 ”mangelfullt”. For likestilling er gjennomsnittet på 2,6, det vil si imellom ”mangelfullt” og kategori 3 ”tilfredsstillende”. Arbeidsmiljø ligger litt høyere med et snitt på 2,7. Dette betyr at alle tre gjennomsnittsverdier befinner seg *under* 3, som er hva vi anser som tilfredsstillende rapportering som oppfyller regnskapslovens krav.

Sammenlagt for alle tre variabler er det ENI Norge og Posten som scorer best på den lovpålagte rapporteringen, med 11 av 12 mulige poeng. Posten mister ett poeng for sin miljørapportering, mens ENI Norge mister ett poeng for sin rapportering på likestilling. ENI Norge har, sammen med Norske Shell og ConocoPhillips, blitt nevnt som eksempler

på selskaper med god miljørapportering. Jotun, Aker Kværner og Posten rapporterer godt på arbeidsmiljø, mens Orkla, Statkraft og TINE rapporterer godt på likestilling. (For en samlet oversikt over eksempler til etterfølgelse, se rapportens vedlegg 3: Eksempel til etterfølgelse.)

Hva kan forklare de ulike resultatene for rapporteringen på miljø, arbeidsmiljø og likestilling? Vi vil trekke frem fire forhold som kan ha betydning.

For det første er det mulig at *mobilisering blant de ansatte selv og fagbevegelsen* har medvirket til bedre rapporteringspraksis med hensyn til arbeidsmiljø og likestilling. Dette er tema som angår de ansatte direkte, og krav og forventinger fra de ansatte kan ha medført at bedriftene har mer datamateriale tilgjengelig og større åpenhet rundt disse områdene.

For det andre har *Internkontrollforskriften*, siden den ble innført i 1996, pålagt alle bedrifter å ha styringssystemer og talloversikt over HMS-relaterte forhold.¹⁵ Internforskriftens krav om ha informasjon tilgjengelig kan ha gjort det enklere for bedriftene å oppfylle regnskapslovens pålegg om rapportering på arbeidsmiljø, sykefravær, skader og ulykker. Da Internkontrollforskriften ble innført var det relativt kontroversielt, og det ble diskutert om det overhodet var mulig å kvantifisere og innhente informasjon om slike tema. Med tiden er det utviklet ulike systemer for å arbeide systematisk med ulike aspekt av HMS, og rapporteringen i styrets årsberetning bærer preg av dette. Det synes i dag å være en selvfølge å rapportere på arbeidsmiljø, og det er ingen bedrifter i vår undersøkelse som ignorerer lovpålegget.

En innvending mot argumentet om at Internkontrollforskriften kan forklare noe av forskjellen mellom arbeidsmiljø- og miljørapporteringen, er det faktum at regnskapsloven helt tilbake til 1977 har pålagt selskaper å redegjøre ”for om virksomheten forurensrer det ytre miljø”. Dette pålegget gjaldt imidlertid kun bedrifter som hadde utslippstillatelse fra Statens Forurensingstilsyn (SFT), det vil si bedrifter med størst forurensingspotensial. Dagens miljøpålegg omfatter alle bedrifter, også kontorbedrifter, og det er derfor et forholdsvis nytt lovpålegg for de fleste bedriftene i vårt utvalg.

For det tredje er det mye som tyder på at *lovtekstens utforming* i stor grad påvirker kvaliteten på rapporteringen. Ser man på regnskapslovens krav til miljørapportering oppleves lovteksten som svært utydelig og vag (Ruud og Mosvold Larsen 2002; 2003). For det første kan man stille spørsmålsteget ved formuleringen ”ikke ubetydelig påvirkning”. Hva er ubetydelig og hva er ikke ubetydelig? Hva ligger i ordet ”påvirkning”? For det andre er det også uklart hva som omfattes av ”miljøvirkninger de enkelte forhold ved virksomheten gir eller kan gi”. Hva regnes som en miljøvirkning, og hvordan skal man avgrense ”gir eller kan gi”? Gjelder dette for produksjonen av varen, ved bruk av varen og ved kassering av varen, altså et helt livsløpsperspektiv? Det er vanskelig å lese dette ut fra lovteksten. Myndighetene har ikke fulgt opp med veiledning, fortolkning eller informasjon, og heller ikke håndhevet loven aktivt.

Vårt fjerde argument er at forskjellene skyldes at lovkravet om miljørapportering ikke bare er mer utydelig, men også i praksis *mer omfattende* enn kravene for arbeidsmiljø- og likestillingsrapportering. Miljøkravet etterspør svært mye informasjon, mens de to andre påleggene krever spesifikke og mer begrensede opplysninger. Mens få bedrifter kan forventes å rapportere tilfredsstillende på ytre miljø, er det enklere å rapportere i

¹⁵ Nr. 1127: Forskrift om systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter (Internkontrollforskriften), (6.12.1996), basert på blant annet arbeidsmiljøloven fra 1977.

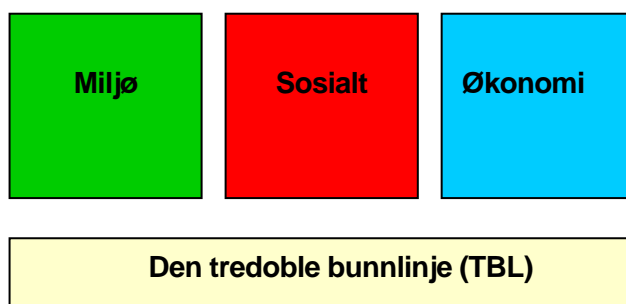
overensstemmelse med lovkravene for rapportering på arbeidsmiljø og likestilling, og resultatene blir deretter. Vårt inntrykk er at kvaliteten på miljøinformasjonen som gis i styrets beretning ofte er bedre og mer omfattende enn informasjonen om arbeidsmiljø og likestilling, men lovkravenes ulike formuleringer og forventninger fører til dårligere resultater på ytre miljø i vår undersøkelse.

4 FRIVILLIG RAPPORTERING I SEPARATE RAPPORTER

4.1 Innledning

For regnskapsåret 2003 har 49 bedrifter, det vil si halvparten av de 98 bedriftene som er med i undersøkelsens utvalg, utgitt en eller annen form for separat informasjon om bedriftens samfunnsansvar. Dette kan enten være selvstendige papirrapporter i tillegg til bedriftens vanlige årsrapport, eller det er atskilte kapitler/sider om ikke-finansielle forhold inkludert i selve årsrapporten. Vi har evaluert den frivillige separate rapporteringen med utgangspunkt i fire variabler: Generelt samfunnsansvar, styringssystemer for samfunnsansvar, retningslinjer (codes of conduct) og krav til leverandører.

Flere og flere selskaper bruker ideen om den tredoble bunnlinje (TBL) som utgangspunkt for sin bærekraftsrapportering. TBL-begrepet ble introdusert i 1994 av John Elkington, leder for SustainAbility. TBL kopler bedrifters samfunnsansvar til tre dimensjoner: miljø, sosialt ansvar og økonomi. Dette illustreres i figur 4.1.

Figur 4.1 Den tredoble bunnlinje (TBL)

Både GRI og SustainAbility bygger sine tilnærminger til bedrifters samfunnsansvar på TBL-begrepet, og som tidligere nevnt har vi valgt å følge denne oppbygningen. De fire variablene (generelt samfunnsansvar, styringssystemer, retningslinjer og leverandørkrav) er derfor splittet opp i tre dimensjoner som samsvarer med forståelsen av TBL: miljø, sosialt ansvar og økonomi.

Den økonomiske dimensjonen av TBL innebærer noe annet enn tradisjonell finansanalyse og ren bedriftsøkonomisk rapportering slik dette fremkommer i bedriftens årsregnskap. Den økonomiske dimensjonen handler først og fremst om bedriftens samfunnsøkonomiske påvirkning på ulike interessenter og på samfunnet som helhet. Global Reporting Initiative (GRI) sier følgende om den økonomiske dimensjonen av TBL:

The focus of economic performance measurement is on how the economic status of the stakeholder changes as a consequence of the organisation's activities, rather than on changes in the financial condition of the organisation itself. (GRI 2002:46).

I vår undersøkelse vurderer vi hvorvidt og hvordan bedriften reflekterer over sin samfunnsøkonomiske påvirkning på lokal, nasjonal og global økonomi. Dette inkluderer skattebidrag, sysselsetting, lønn og pensjoner, bruk av lokalt produserte varer og tjenester i virksomheten generelt og i investeringer, utvikling av infrastruktur, innovasjon, entreprenørskap, samt kompetanse- og teknologioverføring til lokalsamfunn. I den økonomiske dimensjonen inkluderer vi i tillegg forretningsetiske tema i forhold til korrupsjon, bestikkelser/smøring og andre former for økonomisk kriminalitet.

Informasjon på selskapenes nettsider er kun inkludert i analysen når det er henvist eksplisitt til relevante nettsider i den skriftlige rapporten, for eksempel i forhold til etiske retningslinjer eller corporate governance (jfr. s. 14). Rapporter og dokumenter som er tilgjengelig i pdf-format på nettsidene og som fremstår som helhetlige, selvstendige dokumenter er også inkludert.

Det må understrekes at prosenttallene som fremkommer i figurene som presenteres er basert på de 49 bedriftene som har separate rapporter. Dette betyr at hvis ser man på utvalget i sin helhet – 98 bedrifter – så må prosenttallene justeres ned til omtrent halvparten for å gi et korrekt bilde. Dette er fordi de resterende 49 bedriftene som *ikke* utgir separat informasjon, får verdien 0 på alle variabler.

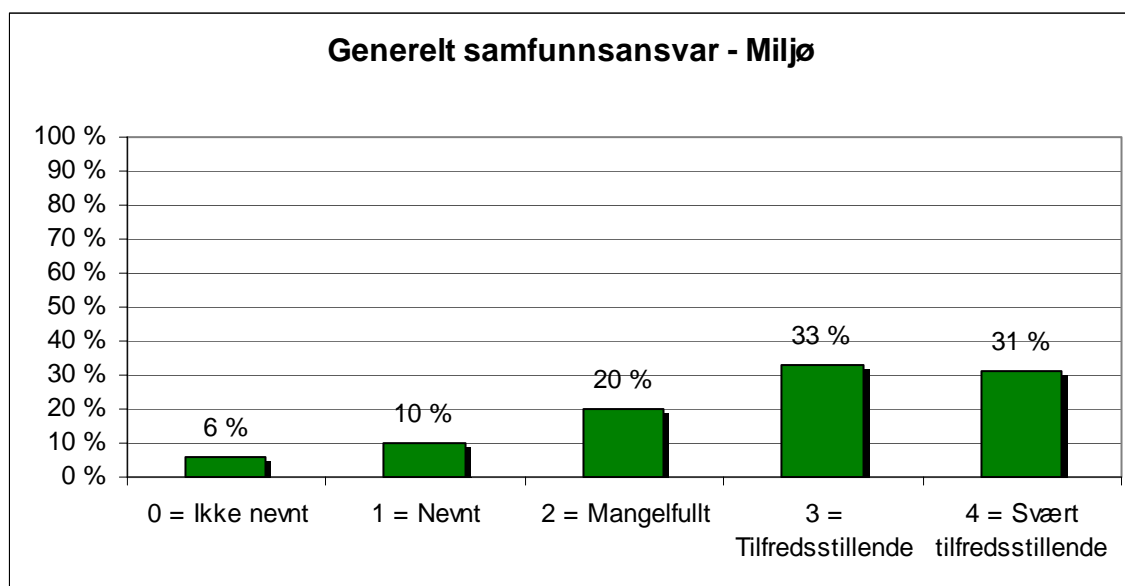
4.2 Rapportering på generelt samfunnsansvar

Denne første variabelen er ment å fange opp det *generelle* inntrykket bedriften gir av sin forståelse og håndtering av samfunnsansvar. Her vurderes rapportering i form av tall, tiltak, relevante utfordringer, målsetninger og konkrete eksempler som ikke inngår i de tre påfølgende variablene (styringssystemer, retningslinjer og leverandørkrav). Vi har stilt oss følgende spørsmål under evalueringen: Er bedriften bevisst på *hva* og *hvorfor* den rapporterer på utvalgte forhold, eller virker rapporteringen mer tilfeldig? Hvor mye av rapporteringen er kvalitativ/kvantitativ? Er det mye informasjon som er lite interessant eller ikke kan relateres til virksomheten? Er informasjonen lett forståelig, og er det en systematisk og gjennomarbeidet presentasjon? Er det de mest sentrale elementer ved virksomheten som diskuteres, og gis det konkrete eksempler på hvordan bedriften jobber med samfunnsansvar?

4.2.1 Generelt samfunnsansvar – Miljø

Her ser vi på omtalen av forholdet mellom bedriften og ytre miljø. Rapporteringen bør reflektere rundt hvordan selskapet påvirker miljøet. Det bør redegjøres for utfordringer, tiltak og målsetninger, samt rapporteres på miljøpåvirkning i forhold til hva som er relevant for bedriften. Dette kan for eksempel inkludere utslipp, avfall, bruk av kjemikalier, energiforbruk, gjenvinning, resirkulering, utslipp i forbindelse med transport, innvirkning på biologisk mangfold osv.

Som vi ser av figur 4.2 er miljørapportering relativt godt befestet hos mange av de 49 selskapene som har separat informasjon.

Figur 4.2 Rapportering på generelt samfunnsansvar – Miljø (N=49)

31 prosent oppnår toppscore og rapporterer svært tilfredsstillende på ytre miljø, mens 33 prosent plasseres i kategorien ”tilfredsstillende rapportering”. Dette betyr at hele 64 prosent, tilsvarende 31 bedrifter, havner i de to øverste kategoriene. Funnene vitner om at miljø anses som en viktig variabel hos de 49 bedriftene som utgir separate rapporter. Inkluderes de resterende 49 bedriftene som *ikke* utgir separate rapporter, blir bildet noe annerledes: 31 prosent av 98 bedrifter rapporterer tilfredsstillende, mens hele 69 prosent ikke gjør det.

20 prosent av de 49 bedriftene rapporterer på enkelte sider av virksomheten, men mangler en del informasjon på tall, tiltak, mål og/eller identifisering av relevante utfordringer på miljøområdet. 6 prosent nevner ikke miljø overhodet, mens 10 prosent nevner miljø i generelle vendinger uten henvisning til egen virksomhet.

Blant flere kan Norske Skog, TINE og Elkem trekkes frem som eksempler til etterfølgelse med helhetlige og leservennlige presentasjoner. Norske Skog har et eget kapittel i sin årsrapport hvor det inngår en oversikt over utslipp og energibruk ved de forskjellige fabrikkene rundt i verden. TINE har en egen miljø- og samfunnsrapport hvor de rapporterer omfattende om ulike relevante miljøaspekt ved virksomheten, blant annet transport av melk. Elkem har en fire siders miljørapport inkludert i årsrapporten, hvor de informerer om utslipp av klimagasser, energiøkonomisering, utslipp til luft og vann og land- og sjødeponier. Ytterligere fire selskaper har blitt tildelt verdien 4, men fordi disse rapportene ikke er fullt så leservennlige, ønsker vi ikke å fremheve disse som eksempler til etterfølgelse.

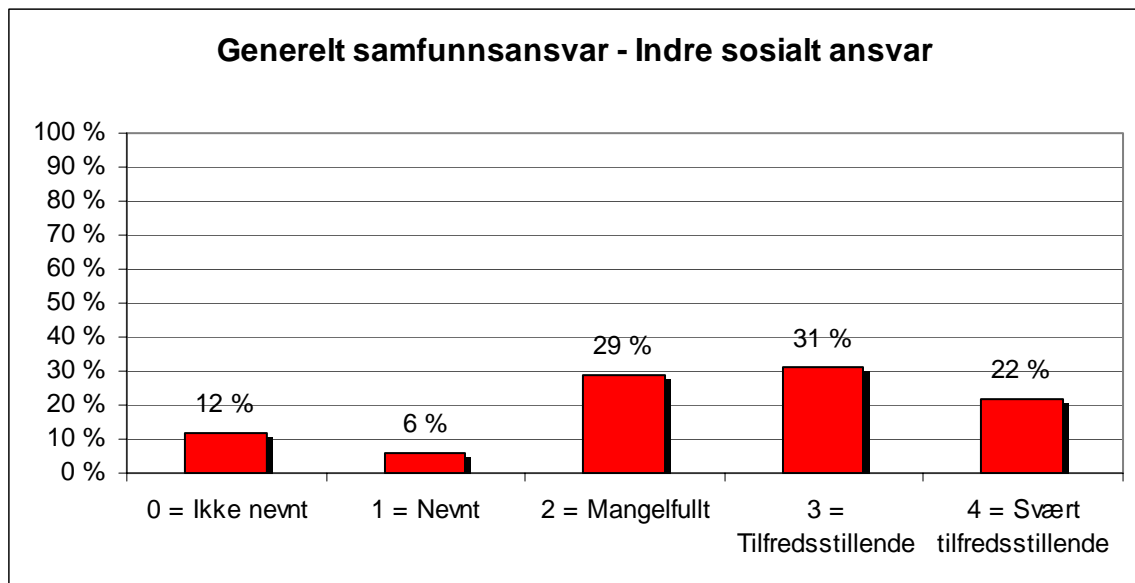
4.2.2 Generelt samfunnsansvar – Sosialt

Den sosiale dimensjonen handler om bedriftens forhold til *mennesker*, både ansatte og andre utenfor bedriften som berøres av virksomheten. På denne variabelen har vi valgt å splitte opp analysen i indre sosialt ansvar og ytre sosialt ansvar. Mens det indre sosiale

ansvaret fokuserer på forholdet til de ansatte, handler det ytre sosiale ansvaret om bedriftens forhold til samfunnet for øvrig og eksterne interessenter.

4.2.2.1 Indre sosialt ansvar

Under *indre* sosialt ansvar inkluderes forholdene for de ansatte, tilknyttet helse og sikkerhet, arbeidsmiljø, medarbeidertilfredshet, leder- og kompetanseutvikling, likestilling, avtalen om inkluderende arbeidsliv (IA), kulturelt mangfold og lignende. Figur 4.3 viser fordelingen av selskaper i forhold til rapportering på indre sosialt ansvar.

Figur 4.3 Rapportering på generelt samfunnsansvar – Indre sosialt ansvar (N=49)

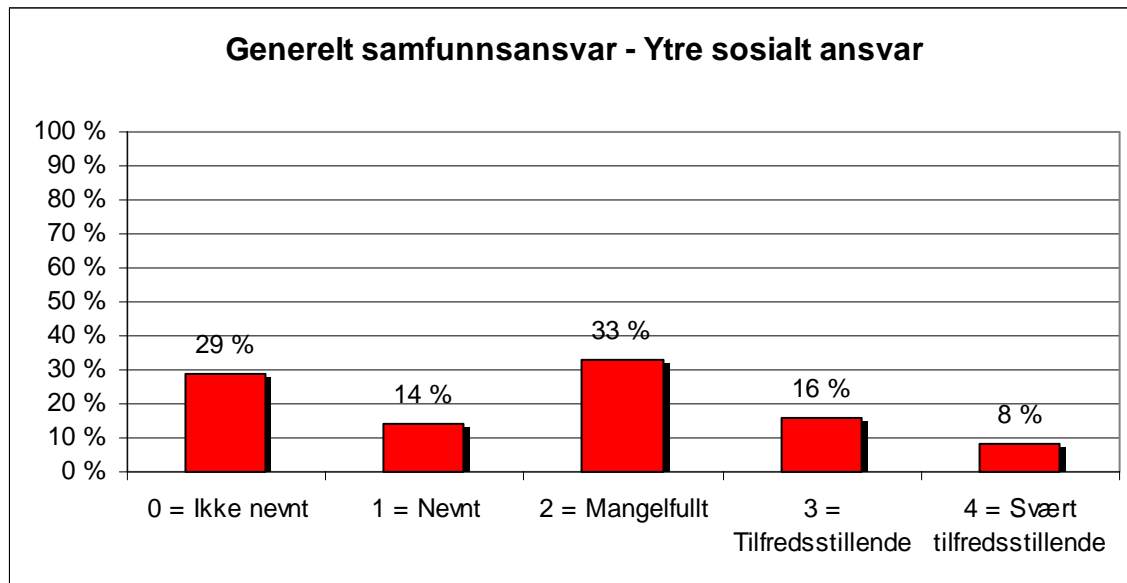
22 prosent av de 49 bedriftene havner i kategori 4, tilsvarende svært tilfredsstillende rapportering, mens 31 prosent har tilfredsstillende rapportering med noen mangler i forhold til innhold, systematikk og/eller presentasjon. Dette betyr at 53 prosent (26 stykker) plasserer seg i de to øverste kategoriene. Det må samtidig understrekes at hvis man inkluderer de resterende 49 selskapene som ikke utgir noen separat rapport, er resultatet at bare 27 prosent av 98 selskaper har tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende rapportering.

29 prosent av bedriftene har mangelfull rapportering tilsvarende kategori 2. Her er rapporteringen ufullstendig i forhold til sentrale sider ved virksomheten. 3 bedrifter (6 prosent) gjør ikke mer enn å kort nevne ansvaret for ansatte eller et relatert tema, mens 6 stykker (12 prosent) ikke skriver noe i det hele tatt om sitt indre sosialt ansvar.

Det Norske Veritas, Amersham Health og Statkraft kan trekkes frem som eksempler til etterfølgelse. Amersham Health har en svært enkel, men informativ og konkret HMS-rapport. Det Norske Veritas bruker fem sider i sin årsrapport for å fortelle om hvordan de arbeider med kompetanseutvikling og HMS-spørsmål. Statkraft har en egen bærekraftsrapport med et eget kapittel om bedriftskultur og HMS.

4.2.2.2 Ytre sosialt ansvar

Under *ytre* sosialt ansvar vurderes bedriftens forhold til samfunnet forøvrig. Reflekterer bedriften over hvilke konsekvenser den har for samfunnet rundt, og hvilken rolle bedriften spiller som ansvarlig samfunnsaktør? På hvilken måte involverer bedriftene eksterne interessenter (frivillige organisasjoner/NGOer, lokalsamfunn, myndigheter og andre) i virksomheten? Diskuteres menneskerettigheter, forholdet til lokalbefolkning og urbefolkning, bruk av sikkerhetsstyrker og lignende av de selskaper hvor dette er relevant? I denne variabelen inngår dessuten sponning og veldedighet tilknyttet humanitære organisasjoner, idrett og kulturinstitusjoner.

Figur 4.4 Rapportering på generelt samfunnsansvar – Ytre sosialt ansvar (N=49)

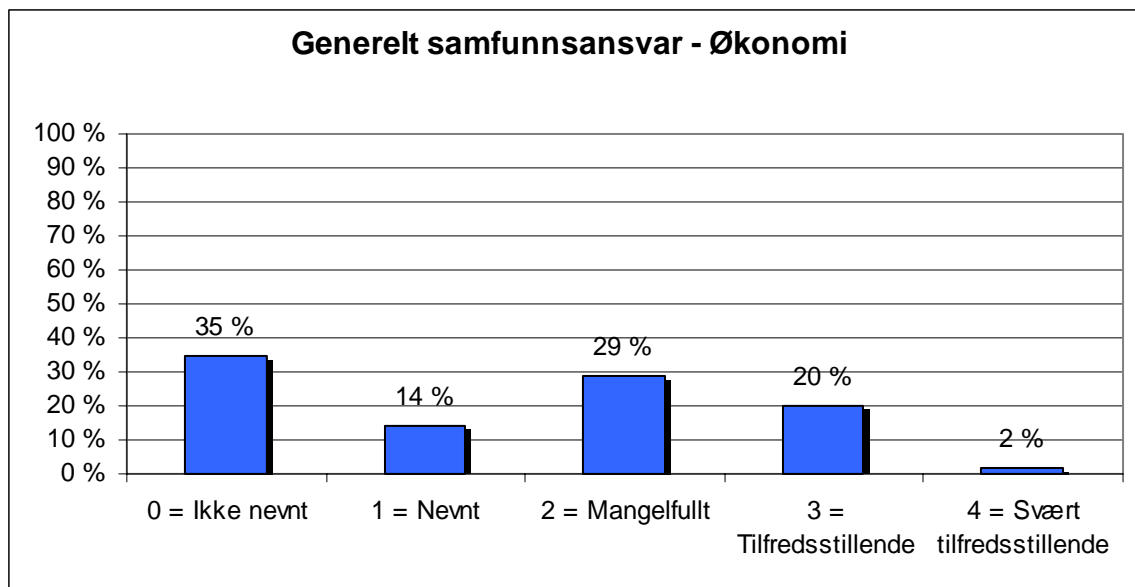
Sammenlignet med resultatene på de to foregående variablene (*ytre miljø* og *indre sosialt ansvar*) viser figur 4.4 at selskapene i utvalget rapporterer dårligere på *ytre sosialt ansvar*. Kun 8 prosent (4 selskaper) fortjener verdien 4 ("vært tilfredsstillende"), mens 16 prosent har tilfredsstillende rapportering. Dette betyr at 24 prosent havner i de to beste kategoriene.

De fleste av de 49 selskapene rapporterer mangelfullt eller nevner ikke sitt *ytre sosiale ansvar* overhodet. Hele 76 prosent ligger i de tre laveste kategoriene, noe som vitner om et stort forbedringspotensial for rapportering på *ytre sosialt ansvar*. Tar man hele utvalget på 98 selskaper i betraktning blir resultatet enda dårligere: 88 prosent rapporterer ikke tilfredsstillende.

Av de som rapporterer svært tilfredsstillende skriver Norsk Tipping omfattende om sitt ansvar i forhold til spilleavhengighet, Statoil informerer bra om sine samfunnsmessige utfordringer internasjonalt, samt selskapets samarbeid med ulike organisasjoner, urbefolkning/lokalbefolkning og andre eksterne interessenter. Storebrand forteller godt om samfunnsansvarlige investeringer. Disse tre kan trekkes frem som eksempler til etterfølgelse, selv om det for denne variabelen er rom for forbedringer også hos de beste.

4.2.3 Generelt samfunnsansvar – Økonomi

I den økonomiske dimensjonen av den tredoble bunnlinje (TBL) har vi inkludert rapportering om bedriftens samfunnsøkonomiske påvirkning på lokalt, nasjonalt og eventuelt globalt plan, samt informasjon om bedriftens forhold til korrupsjon og forretningsetikk. Våre resultater avslører at rapportering på den økonomiske dimensjonen av TBL er mye mindre utbredt enn rapportering på den miljømessige og den sosiale dimensjonen.

Figur 4.5 Rapportering på generelt samfunnsansvar – Økonomi (N=49)

Figur 4.5 viser at 35 prosent, 17 av 49 selskaper, overhodet ikke nevner den økonomiske dimensjonen av TBL eller relaterte tema, slik som forretningsetikk og bedriftens verdiskapning for samfunnet forøvrig. Noe av dette kan ha sammenheng med en svak forståelse av den økonomiske dimensjonen av TBL, samtidig som hovedfokus i diskusjonen rundt bedrifters samfunnsansvar, har vært på miljø og sosiale spørsmål.

22 prosent (11 stykker) rapporterer tilfredsstillende rundt den økonomiske dimensjonen og har fått verdien 3. Her kommer Norske Shell, Statoil og Storebrand bra ut med hensyn til verdiskapning, mens Fjord Seafood og Kongsberg-gruppen utmerker seg positivt i forhold til rapportering på forretningsetikk. Alle de 98 bedriftene tatt i betraktning, betyr imidlertid våre funn at kun elleve prosent rapporterer tilfredsstillende eller bedre.

Det er kun ett selskap, Statkraft, som har blitt tildelt verdien 4 for svært tilfredsstillende rapportering på den økonomiske dimensjonen. Statkrafts rapport tar utgangspunkt i den tredoble bunnlinje (TBL), og selskapet skriver utfyllende om både regional og nasjonal verdiskapning, forretningsetikk og corporate governance. Det presenteres også et samfunnsregnskap med blant annet en oversikt over bedriftens skattebidrag til norske kommuner. Imidlertid er all informasjonen plassert under kapittelet om det sosiale ansvaret, mens kapittelet om den økonomiske dimensjonen av TBL tar for seg mer tradisjonelle finansielle aspekt. I diskusjonskapittelet kommer vi tilbake til ulike tolkninger av den økonomiske dimensjonen av TBL.

4.3 Rapportering på styringssystemer

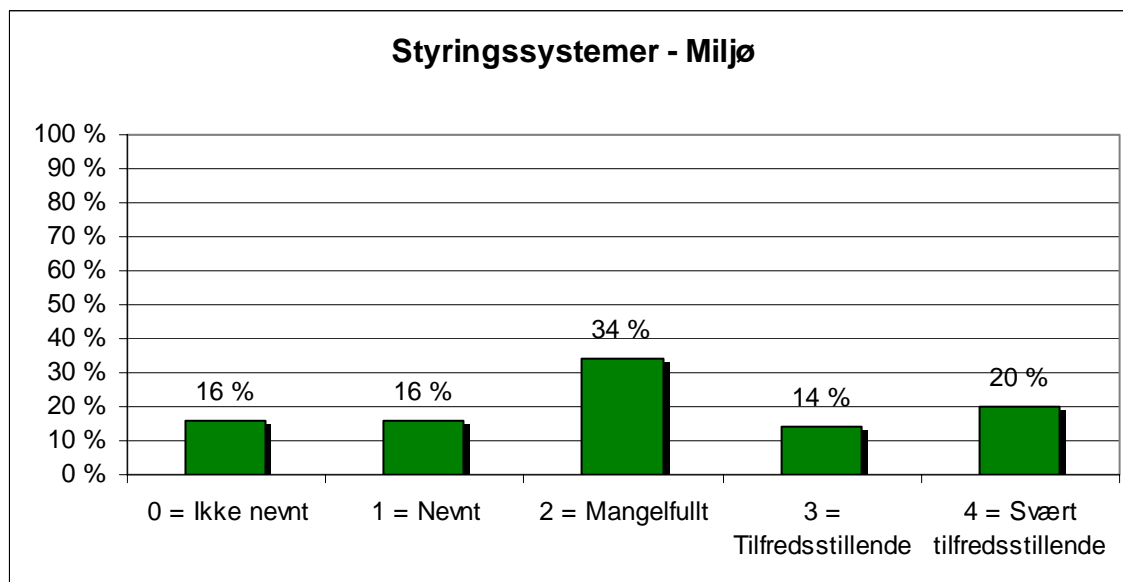
Informasjon om hvilke styringssystemer som er på plass er svært viktig for å skape troverdighet rundt bedriftens arbeid med samfunnsansvar og bærekraftig utvikling. I denne variabelen har vi inkludert rapportering om ansvarsfordeling og organisering av arbeidet med samfunnsansvar. I tillegg inkluderes informasjon om eventuelle kontrollsystemer, rapporteringsrutiner, positive eller negative sanksjoner tilknyttet ansattes adferd, miljømessige eller sosiale sertifiseringer, samt omtale av virksomhetsstyring (corporate governance).

Spørsmålene vi stiller er disse: Er samfunnsansvaret forankret hos toppledelsen, linjeledelsen eller i en egen avdeling? Hvilke rutiner finnes for å overvåke og avdekke feil? Revideres arbeidet med samfunnsansvar eksternt eller av en internrevisjon? Hvilke konsekvenser har brudd på retningslinjene? Belønnes eller måles de ansatte på noen måte med hensyn til oppfølging av bedriftens strategi for samfunnsansvar?

Vi skiller mellom styringssystemer tilknyttet miljø, sosialt ansvar og økonomi. I fjorårets ProSus-rapport (Gjølberg og Meling 2004) var den sosiale og miljømessige dimensjonen slått sammen til en variabel for styringssystemer. Årets resultater er derfor ikke direkte sammenlignbare med fjorårets resultater.

4.3.1 Styringssystemer – Miljø

Her ser vi på hvordan bedriften informerer om hvordan miljøarbeidet er organisert, hvor ansvaret er forankret, hvorvidt det er etablert styringssystemer og om virksomheten eller deler av den er sertifisert etter for eksempel ISO eller EMAS. Slik informasjon gir leseren en god pekepinn om hvor seriøst bedriften arbeider med sitt miljøansvar.

Figur 4.6 Rapportering på styringssystemer – Miljø (N=49)

Figur 4.6 viser at 35 prosent (17 av 49 selskaper) har tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende rapportering. 20 prosent av disse har fått toppscore. 34 prosent har

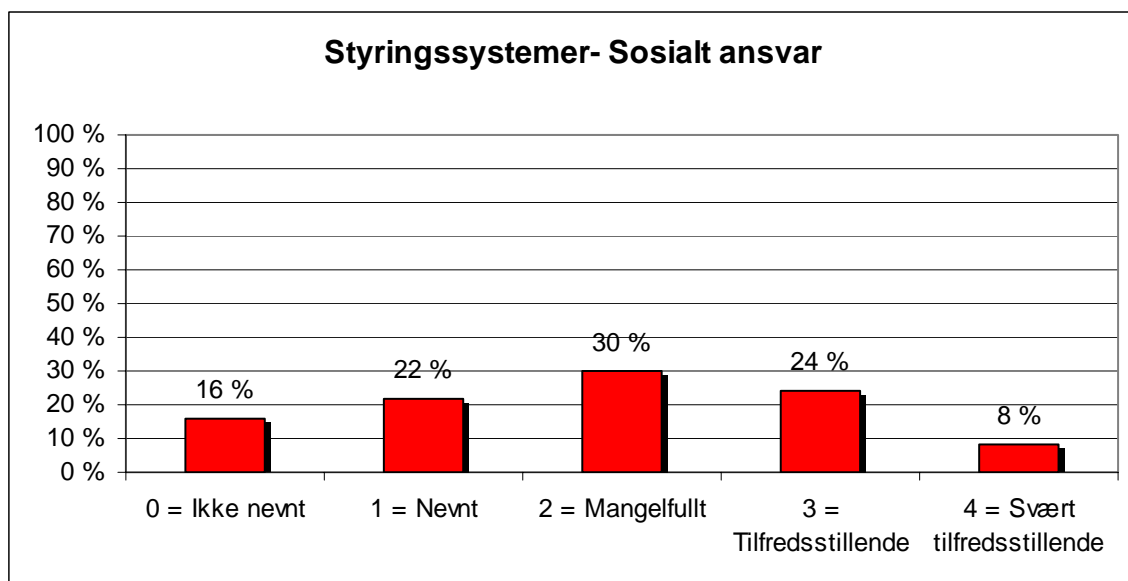
mangelfull rapportering. Herunder kommer selskaper som nevner for eksempel ISO 14001-sertifiseringer, men som ikke gir noen nærmere beskrivelse av hva dette innebærer.

Til sammen 16 selskaper (32 prosent) har fått verdien 0 eller 1. Disse har ingen informasjon av betydning i sine separate rapporter. For utvalget som helhet, inkludert selskaper *uten* separate rapporter, innebærer dette at 83 prosent av de 98 bedriftene har mangelfull eller mangler helt informasjon om etablerte styringssystemer for bedriftens miljøarbeid. 17 prosent av de 98 selskapene har tilfredsstillende rapportering eller bedre.

Blant de beste finner vi blant andre Kongsberg-gruppen, Wilh. Wilhelmsen og Jotun som alle har god og omfattende informasjon om sine styringssystemer for miljøarbeid. Disse selskapene gir helhetlige og forholdsvis leservennlige presentasjoner som tar for seg ansvarsforhold og hvilke rapporterings- og kontrollsystemer som er etablert. Eksempler på dette er ulike typer miljøregnskap, miljøhandlingsplaner, livsløpsanalyser, energi-programmer, målstyringssystemer, stoffregnskap og lignende.

4.3.2 Styringssystemer – Sosialt ansvar

Bedrifter bør også rapportere om eventuelle styringssystemer tilknyttet indre og ytre sosialt ansvar. Under denne variabelen vurderte vi ansvarsforhold, styringssystemer og kontrollrutiner relatert til egne ansatte i forhold til helse, sikkerhet og arbeidsmiljø, samt styringssystemer koplet til bedriftens ytre sosiale ansvar og relasjoner med eksterne interessenter.

Figur 4.7 Rapportering på styringssystemer – Sosialt ansvar (N=49)

Figur 4.7 viser at 8 prosent (4 bedrifter) har fått toppscore på denne variabelen, et litt svakere resultat enn for miljøstyringssystemer. De beste er Storebrand, Statkraft og Amersham Health som informerer godt om ansvarsforhold, organisering av HMS-arbeidet, etablerte HMS-standarder, eventuelle arbeidsmiljøundersøkelser og handlingsplaner, og bedriftens samarbeid med eksterne stakeholdere osv.

24 prosent kan sies å rapportere tilfredsstillende, men med visse mangler i forhold til innhold, systematikk eller presentasjon. 30 prosent plasserer seg i kategori 2 – mangelfull

rapportering, mens hele 22 prosent (11 stykker) har fått verdien 1 ("nevnt"). Disse har enten nevnt styringssystemer på det sosiale området med et stikkord eller nevnt ett relevant tiltak, som for eksempel at bedriften gjør jevnlig arbeidsmiljøundersøkelser eller har fastsatte HMS-standarder, men uten noen ytterligere informasjon om dette. 16 prosent har ingen informasjon overhodet.

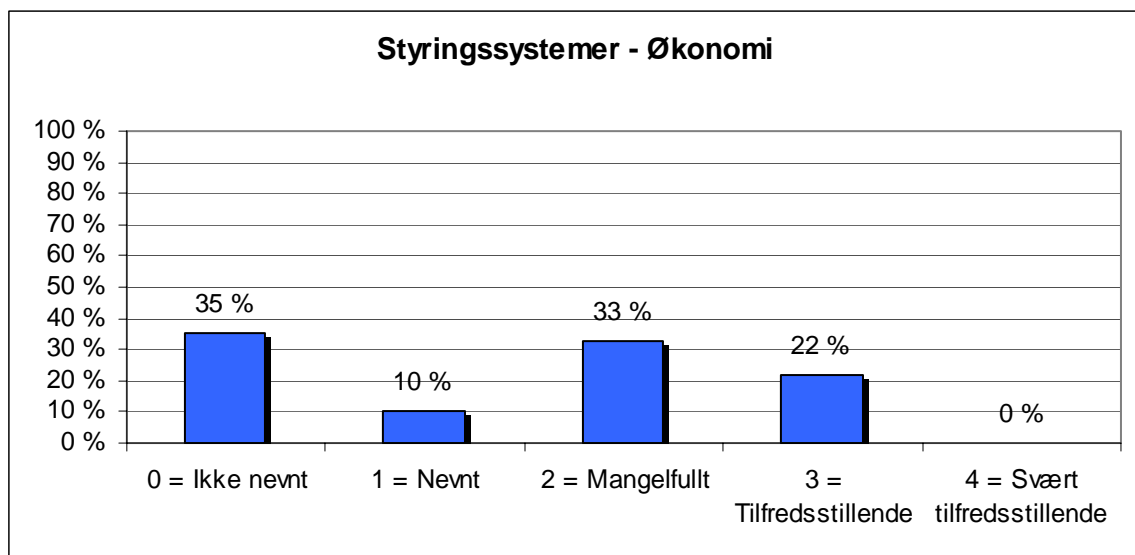
Samlet sett betyr dette at 38 prosent av de 49 bedriftene, eller 68 prosent av utvalget som helhet på 98 bedrifter, rapporterer svært dårlig eller ikke i det hele tatt på styringssystemer for sosialt ansvar. 32 prosent av 49 bedrifter rapporterer tilfredsstillende eller bedre.

4.3.3 Styringssystemer – Økonomi

Styringssystemer tilknyttet den økonomiske dimensjonen av TBL er koplet til virksomhetsstyring og debatten om good corporate governance. Her premieres informasjon om hvordan selskapet styres og ledes for å sikre en sunn og etisk forvarlig økonomisk styring, samt informasjon om hvordan selskapet håndterer forretningsetiske spørsmål relatert til korrupsjon, bestikkelser og lignende.

Begrepet corporate governance har fått et oppsving i kjølvannet av internasjonale finansskandaler som Enron og WorldCom, og her i Norge etter Finance Credit-saken. Corporate governance har ingen direkte oversettelse til norsk, men begreper som selskapsstyring, selskapsledelse, aksjonærpolitikk og styreskikk er vanlig, selv om ingen av disse er helt dekkende for det engelske begrepet.¹⁶ I snever forstand handler corporate governance om den finansielle eierstyringen, og om å gjøre styrene ansvarlige overfor aksjonærene gjennom kontrollmekanismer mellom eierne, styret og ledelsen i et selskap. Svært mange selskaper nevner nettopp corporate governance-begrepet i en slik betydning. Formålet med corporate governance er å bygge tillit og sikre åpenhet, og det innlemmes gjerne i det videre begrepet om good corporate governance – et begrep som knyttes til bedrifters samfunnsansvar. Spørsmål knyttet til korrupsjon, styrehonorar, forholdet mellom styre og ledelse, styrets uavhengighet og eventuelle habilitetsspørsmål er viktige i diskusjonen om god virksomhetsstyring.

¹⁶ Hva er Corporate Governance? Oslo Børs: [online]. – URL: <http://www.oslobors.no/ob/hvaercg>

Figur 4.8 Rapportering på styringssystemer – Økonomi (N=49)

Mest slående i vår analyse er at hele 35 prosent (17 stykker) av de 49 bedriftene ikke berører dette temaet overhodet (jfr. figur 4.8). Dette utgjør 66 prosent av utvalget som helhet på 98 bedrifter. Dette gjelder også store og profilerte bedrifter som rapporterer godt på andre sider av sitt samfunnsansvar. I den separate rapporteringen er det etter vårt syn grunn til å forvente mer omfattende behandling av corporate governance.

Ingen selskaper har fått toppscore, men 22 prosent (11 selskaper) har fått verdien 3 ("tilfredsstillende"). Det utgjør 11 prosent av hele utvalget på 98 selskaper. Dette inkluderer blant andre DnB NOR, Det Norske Veritas og Storebrand. I tillegg til en god redegjørelse av virksomhetsstyring, drøfter disse selskapene også relevante forretningsetiske utfordringer i forhold til korrupsjon, smøring/gaver, inhabilitet og uavhengighet mellom styret og ledelsen.

Hele 33 prosent gir en grei standardbeskrivelse av virksomhetsstyringen (coporate governance), og disse har blitt tildelt verdien 2 ("mangelfullt"). Svakheten hos disse bedriftene er at de ikke har forsøkt å kople informasjonen til bedriftens samfunnsansvar eller til den tredoble bunnlinje. Dette trekkes også frem som en svakhet hos mange selskaper, i SustainAbility og UNEPs (2004:4) siste undersøkelse av de beste selskapene på ikke-finansiell rapportering på verdensbasis.

4.4 Rapportering på retningslinjer (codes of conduct)

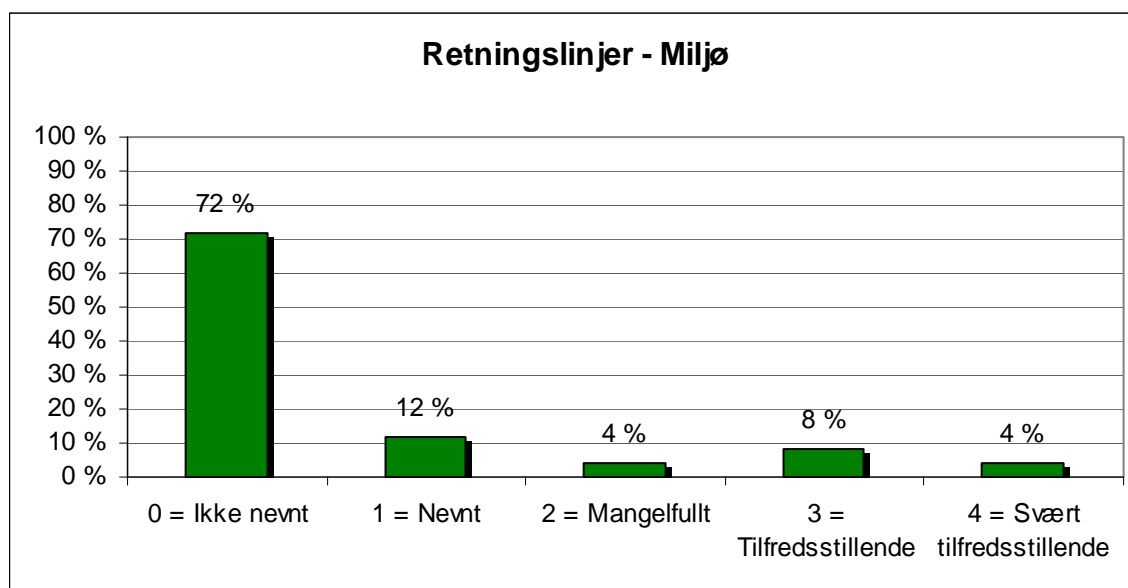
Codes of conduct, i form av et eget vedtatt dokument med fastlagte retningslinjer, er et sentralt verktøy i bedrifters arbeid med samfunnsansvar. For de selskapene som har utarbeidet egne retningslinjer, vil det være enkelt å gjøre disse kjent gjennom den ikke-finansielle rapporteringen. I tillegg til økt innsyn og troverdighet, kan rapportering på dette også bidra til å øke kjennskapet til bedriftens retningslinjer *internt* i bedriften. Likevel viser vår analyse at det i liten grad rapporteres om retningslinjer.

Det er her viktig å være oppmerksom på at det ikke er tilstrekkelig å nevne noen generelle målsetninger eller fokusområder for å få uttelling på denne variabelen. Det bør gå frem av rapporten at retningslinjene er vedtatt i et fastliggende dokument som

forplikter selskapet og dets ansatte. Vi har skilt mellom retningslinjer knyttet til miljø, sosialt ansvar og økonomi.

4.4.1 Retningslinjer – Miljø

Undersøkelsen avdekker at svært mange bedrifter ikke har utarbeidet egne codes of conduct på miljøområdet, eller bedriftene lar være å offentliggjøre disse, selv om de eksisterer.

Figur 4.9 Rapportering på retningslinjer – Miljø (N=49)

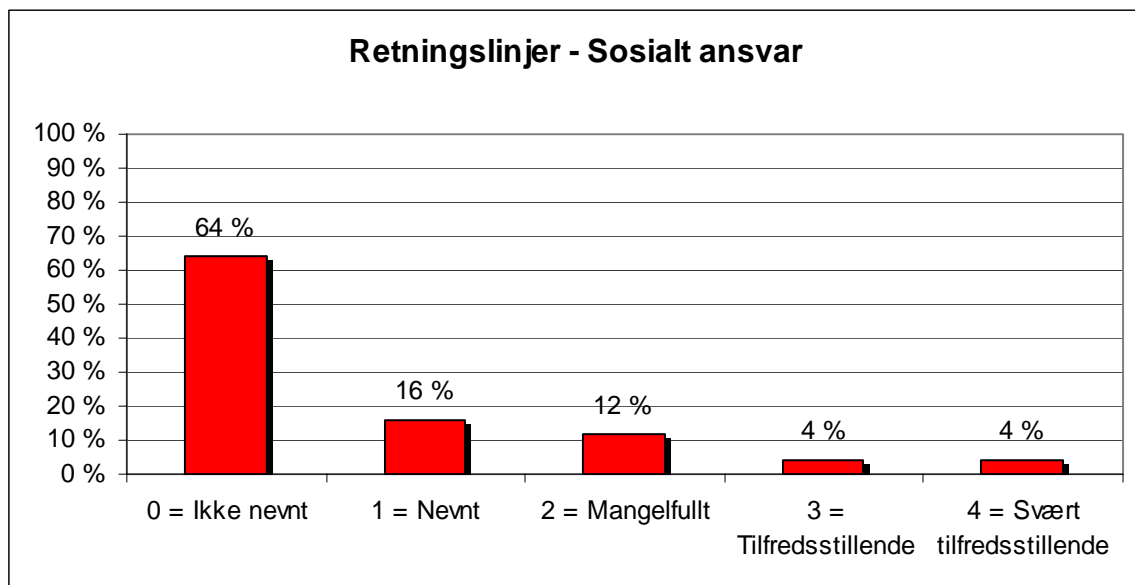
Hele 35 av de 49 selskapene (72 prosent) nevner ikke miljøretningslinjer overhodet (jfr. figur 4.9). Sju selskaper har fått verdien 1 ("nevnt"). Disse nevner at bedriften har retningslinjer, men uten å spesifisere hvorvidt dette omfatter ytre miljø. 6 prosent har mangelfull rapportering ved å fortelle at bedriften har retningslinjer på miljøområdet, men de sier lite om hva disse innebærer. Noen få bedrifter har lagt ut sine retningslinjer på bedriftens nettsider, men fordi de ikke henviser eksplisitt i papirutgaven av rapporten, får de ingen uttelling. Et par bedrifter viser også til det utenlandske morselskapets retningslinjer, men disse inkluderes kun så lenge det norske selskapet viser et tydelig eierskap til retningslinjene, for eksempel ved å understreke dette i sin egen rapport og/eller ved oversettelse av retningslinjene til norsk.

Kun Norske Skog og NCC Construction har svært tilfredsstillende rapportering på dette området. Disse to bedriftene har en oversiktlig og systematisk presentasjon av sine retningslinjer med en kort redegjørelse i tillegg. 4 selskaper, blant andre Veidekke, presenterer noen sentrale retningslinjer, og plasserer seg i kategori 3.

Samlet sett betyr dette at 94 prosent av selskapene i det totale utvalget på 98 bedrifter enten mangler eller gir en mangelfull presentasjon av bedriftens miljøretningslinjer. Bare 6 prosent har tilfredsstillende rapportering eller bedre.

4.4.2 Retningslinjer – Sosialt ansvar

Med hensyn til retningslinjer på det sosiale området ser man den samme tendensen som på miljøområdet. Svært få bedrifter rapporterer om hvilke retningslinjer som er etablert med hensyn til ansvaret for egne ansatte i forhold til helse, sikkerhet og arbeidsmiljø, og hvordan bedriften forholder seg til eksterne interessenter som frivillige organisasjoner, lokalbefolkning og urbefolkning. I tillegg inkluderes tema som menneskerettigheter og bruk av sikkerhetsstyrker, for de bedrifter hvor dette er relevant.

Figur 4.10 Rapportering på retningslinjer – Sosialt ansvar (N=49)

Figur 4.10 viser at hele 31 av 49 selskaper (64 prosent) ikke nevner sosiale retningslinjer i det hele tatt. 12 prosent (6 selskaper) informerer om at de har retningslinjer på det sosiale området, men trekker kun frem ett til to punkter, uten noen nærmere redegjørelse. Dette inkluderer blant annet selskaper som opplyser om at de har sluttet seg til FNs Global Compacts ti prinsipper for menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, miljø og anti-korrupsjon¹⁷, men uten noen nærmere redegjørelse av hva dette betyr for bedriften eller hvordan dette følges opp.

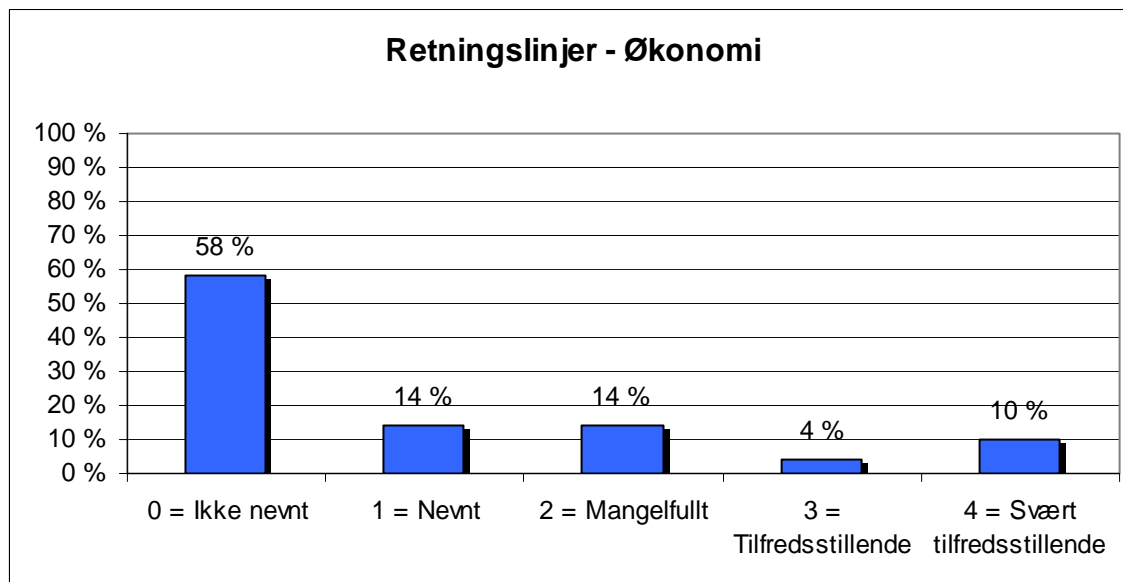
Kun 4 prosent av selskapene har svært tilfredsstillende rapportering. Dette tilsvarer 2 selskaper: Norsk Tipping og NCC Construction. Kongsberg-gruppen og Norsk Hydro har fått verdien 3, noe som vitner om at selskapene trekker frem flere relevante retningslinjer, men uten en fullstendig, systematisk og forklarende presentasjon av innholdet. Disse to selskapene henviser til sine nettsider, og har lite informasjon i papirutgaven av rapporten.

For utvalget som helhet, betyr dette at bare 4 prosent av de 98 bedriftene har tilfredsstillende rapportering på sosiale retningslinjer. 96 prosent har mangelfull eller manglende rapportering.

¹⁷ The Global Compact. (3.12.2004) [online]. – URL: <http://www.unglobalcompact.org/Portal/Default.asp>

4.4.3 Retningslinjer – Økonomi

For full uttelling på denne variabelen er det ønskelig at bedriften presenterer et dokument som forteller om bedriftens retningslinjer i forhold til forretningsetikk og bedriftens økonomiske påvirkning på samfunnet.

Figur 4.11 Rapportering på retningslinjer – Økonomi (N=49)

Det er kanskje innenfor den økonomiske dimensjonen, og forretningsetikk spesielt, hvor codes of conduct er mest utbredt. Men også her er det overraskende få selskaper som presenterer sine retningslinjer eller redegjør for eventuelle vedtatte dokumenter på området. Hele 58 prosent nevner ikke dette temaet i det hele tatt (jfr. figur 4.11). 7 selskaper (14 prosent) nevner med et stikkord eller en setning at de har forretningsetiske retningslinjer, mens 7 andre selskaper i tillegg trekker frem én til to av sine retningslinjer.

4 prosent (2 stykker) rapporterer mer omfattende og analytisk, mens ytterligere 10 prosent har en svært tilfredsstillende presentasjon hvor relevante dokumenter navngis, retningslinjene gjengis og det skrives litt rundt hvem som omfattes og konsekvenser for brudd på retningslinjene. Norske Skog, Fjord Seafood og NCC Construction gjør dette på en bra måte, og kan trekkes frem som eksempler til etterfølgelse.

Hele utvalget på 98 bedrifter tatt i betraktning, betyr dette at kun 7 prosent har tilfredsstillende rapportering eller bedre, mens hele 93 prosent ikke har tilfredsstillende rapportering på retningslinjer innenfor den økonomiske dimensjonen av TBL.

4.5 Rapportering på krav til leverandører (supply chain management)

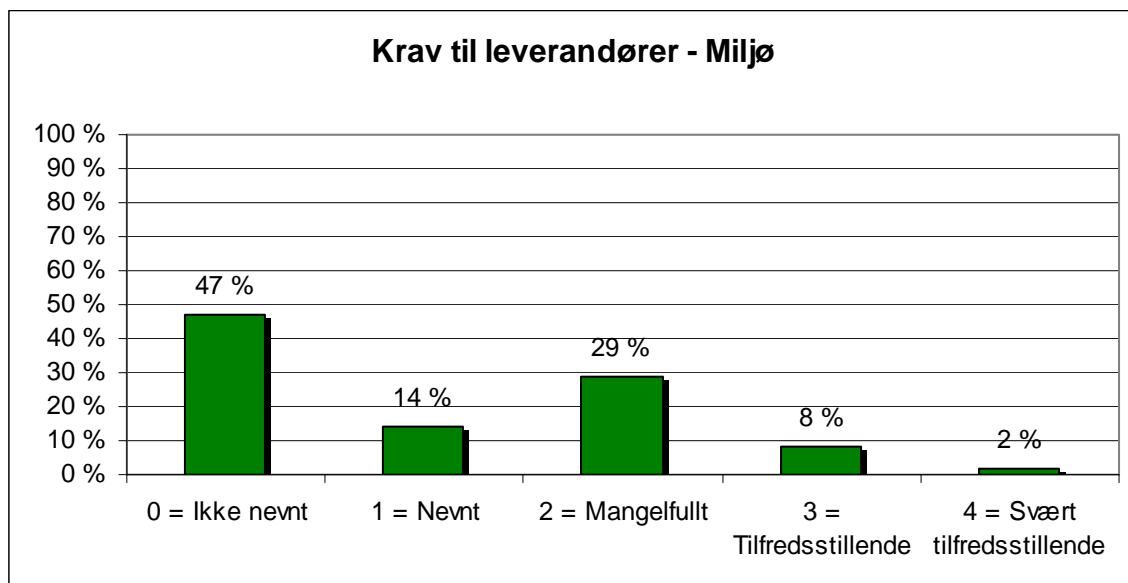
Et annet sentralt tema i debatten om bedrifters samfunnsansvar er hvilke krav bedriftene stiller til sine leverandører. Flere selskaper som selv opptre ansvarlig, møter offentlig kritikk fordi de har valgt leverandører som bryter menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter eller miljøpålegg. Større selskaper blir med andre ord holdt ansvarlig for den praksis som finnes hos leverandører og samarbeidspartnere. Leverandørkontrakter fra store selskaper er gjerne svært attraktive. Som oppdragsgiver har store

selskaper dermed makt til å påvirke underleverandører direkte og indirekte gjennom å stille krav ved valg av samarbeidspartnere. Samtidig har store bedrifter gjerne mange leverandører å forholde seg til. Ansvarlig ”supply chain management” er derfor komplisert.

Hvordan rapporterer bedriftene i utvalget på leverandørforhold? Vi har stilt oss følgende spørsmål: Stilles det krav til leverandører, for eksempel tilsvarende de retningslinjer selskapet pålegger seg selv, og rapporteres det meningsfullt om hvordan bedriftene gjør dette? Finnes det kontrollmekanismer for å følge opp retningslinjene? Kreves det sertifiseringer, gjennomføres egne inspeksjoner eller kreves særskilt rapportering? Bedriftenes leverandørkrav gir signaler, ikke bare til leverandørene, men også til andre interessenter om hva slags atferd bedriften aksepterer og ikke aksepterer. Også på denne variabelen skiller vi mellom krav som kan grupperes under miljø, sosialt ansvar og økonomi.

4.5.1 Krav til leverandører – Miljø

Selv om flere bedriftene muligens har blitt mer bevisst på å stille krav til sine leverandører de siste årene, så er rapportering på miljøkrav til leverandører likevel lite utbredt.

Figur 4.12 Rapportering på krav til leverandører – Miljø (N=49)

Figur 4.12 viser at hele 47 prosent av de 49 bedriftene ikke nevner miljøkrav overfor sine leverandører i det hele tatt. 14 prosent (7 selskaper) skriver at de har miljøretningslinjer overfor sine leverandører, men uten å gi noe mer informasjon om hva disse innebærer. Disse bedriftene har fått verdien 1 (”nevnt”). 29 prosent kommer med ett eksempel på hva de krever fra sine leverandører, og disse har blitt plassert i kategori 2 (”mangelfullt”). 4 bedrifter skriver litt mer utfyllende, og kan sies å ha tilfredsstillende rapportering. Dette gjelder blant andre NCC Construction og Norgros.

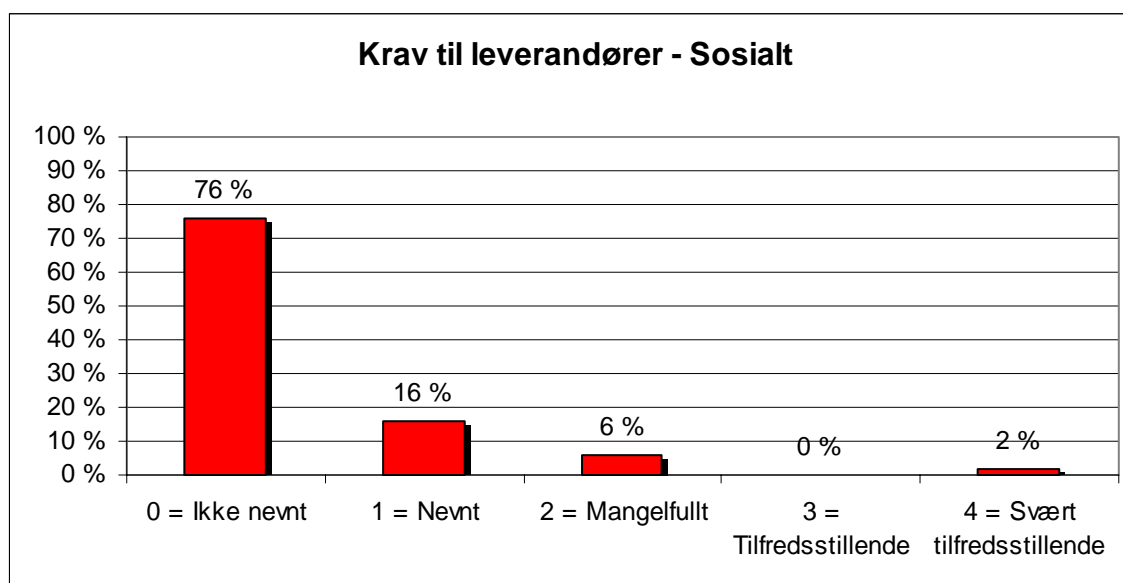
Kun 1 bedrift får toppscore. Dette er Varner-gruppen som presenterer både de generelle miljøkravene og mer spesifikke kriterier i forhold til kjemikaliebruk i tekstil-

produksjon. Varner-gruppen utmerket seg positivt også i fjorårets ProSus-undersøkelse (Gjølberg og Meling 2004).

For utvalget som helhet, betyr dette at 95 prosent av de 98 bedrifter enten ikke har etablert, eller ikke informerer om eventuelle miljøkrav overfor sine leverandører. Kun 5 prosent gjør dette på en tilfredsstillende måte.

4.5.2 Krav til leverandører – Sosialt ansvar

Med hensyn til rapportering av sosiale krav til leverandører, er tallene en del svakere enn på miljø. Dette er i samsvar med fjorårets funn.

Figur 4.13 Rapportering på krav til leverandører – Sosialt ansvar (N=49)

Figur 4.13 viser at hele 76 prosent, 37 av 49 selskaper, sier ingenting om hvorvidt de setter sosiale kriterier overfor sine leverandører, for eksempel relatert til arbeidstakerrettigheter. 16 prosent nevner dette temaet, og har fått verdien 1 "nevnt". 6 prosent skriver litt mer utfyllende og gir ett eksempel, og disse har fått verdi 3, tilsvarende tilfredsstillende rapportering. Dette inkluderer blant andre Bama-gruppen som skriver litt om sitt samarbeid med Initiativ for etisk handel (IEH).

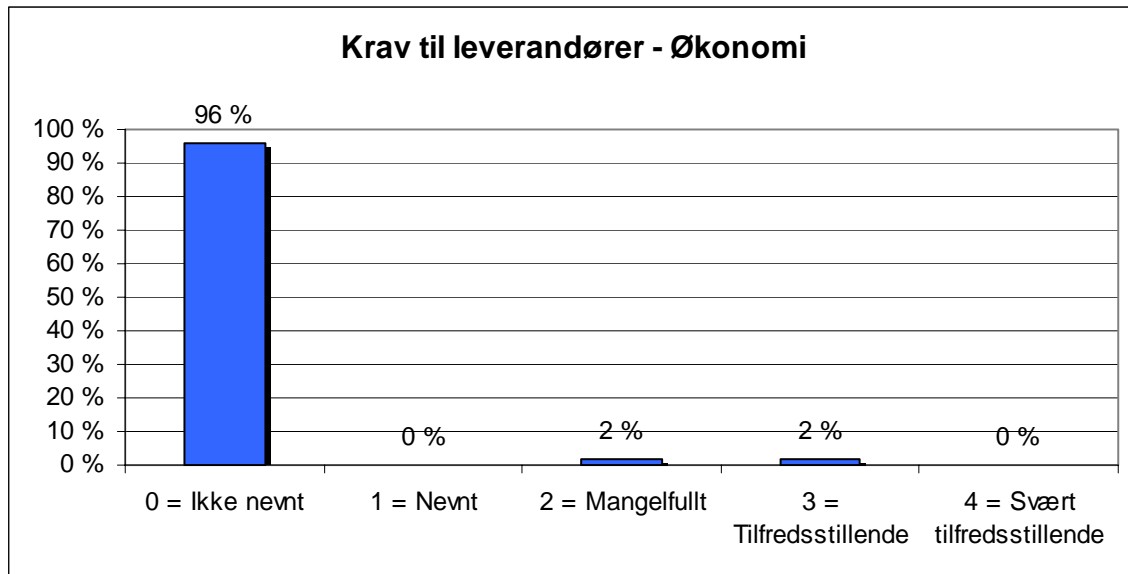
Varner-gruppen skiller seg ut positivt også på denne variabelen, og det er det eneste selskapet som får toppscore. Varner-gruppen presenterer sine krav relatert til blant annet arbeidsforhold og arbeidstid, arbeidstakerrettigheter, barnarbeid og diskriminering. De skriver også om hvordan dette skal følges opp i praksis.

Hvis man inkluderer de resterende bedriftene uten separate rapporter, viser funnene at hele 98 prosent av bedriftene ikke kan sies å rapportere tilfredsstillende på sosiale leverandørkrav.

4.5.3 Krav til leverandører – Økonomi

Denne variabelen tar for seg hvordan bedriftene rapporterer om eventuelle leverandørkrav i forhold til korrupsjon og forretningsetikk generelt, samt krav knyttet til

leverandørens forhold til lokal verdiskaping, kompetanseheving, innovasjon og entreprenørskap.

Figur 4.14 Rapportering på krav til leverandører – Økonomi (N=49)

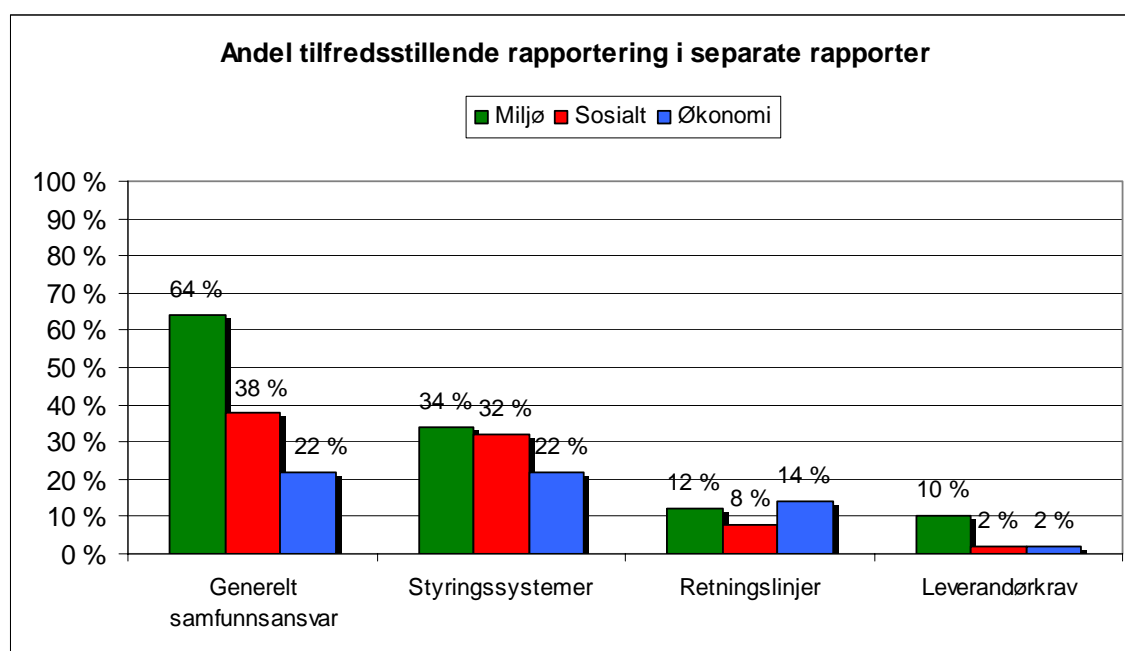
Her finner vi de svakeste resultatene i hele undersøkelsen. Figur 4.14 viser at nesten ingen selskaper nevner samfunnsøkonomiske eller forretningsetiske krav til leverandører overhodet. Hele 98 prosent av utvalget som helhet på 98 selskaper, har ingen rapportering på dette. Det er kun to unntak: NCC Construction og Varner-gruppen som har henholdsvis mangelfull og tilfredsstillende rapportering.

Varner-gruppen utmerket seg også i forhold til miljømessige og sosiale leverandørkrav, og er det eneste selskapene i utvalget som på en systematisk og helhetlig måte har forsøkt å tilnærme seg dette temaet. Bedriften skriver utfyllende om hva leverandørkravene innebærer, hvordan de følges opp og eventuelle konsekvenser hvis de brytes. Her er det rom for store forbedringer hos de andre bedriftene i utvalget.

4.6 Oppsummering av funn

Hva er våre hovedfunn etter evalueringen av selskapenes separate rapporter?

Figur 4.15 viser prosentandelen av de 49 bedriftene som har tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende rapportering i separate rapporter, fordelt på alle fire variabler: Generelt samfunnsansvar, styringssystemer, retningslinjer og leverandørkrav.

Figur 4.15 Andel tilfredsstillende rapportering i separate rapporter (N=49)

Den første variabelen, ”generelt samfunnsansvar”, fanger opp det generelle inntrykket bedriften gir av sitt arbeid med samfunnsansvar. Det er 64 prosent av de 49 bedriftene som rapporterer tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende på miljø. Resultatene for den sosiale og økonomiske dimensjonen er svakere med henholdsvis 38 og 22 prosent som rapporterer tilfredsstillende eller bedre. Den sosiale dimensjonen ble i analysen splittet opp i *indre* sosialt ansvar relatert til de ansattes helse, sikkerhet og arbeidsmiljø, og *ytre* sosialt ansvar med fokus på eksterne interessenter og bedriftens forhold til menneskerettigheter, lokalbefolkning/urbefolkning, bruk av sikkerhetsstyrker, sponing og veldedighet og lignende. Det viste seg at det er store forskjeller i rapporteringspraksis på disse to områdene. Mens 53 prosent rapporterer tilfredsstillende om bedriftens indre sosiale ansvar, er det kun 24 prosent som rapporterer like godt om det ytre sosiale ansvaret.

Resultatene viser altså at rapporteringen på ytre miljø og indre sosialt ansvar er mye mer tilfredsstillende enn rapportering på ytre sosialt ansvar og økonomi. Disse forskjellene er ikke så overraskende tatt i betraktning det fokus som har vært satt på miljøspørsmål og HMS-tematikk gjennom en rekke år. Den økonomiske dimensjonen av den tredoble bunnlinje (TBL) er forholdsvis lite kjent blant mange bedrifter. Men med tanke på den økende oppmerksomheten rundt forretningsetikk og korrupsjon de siste par årene, burde flere selskaper i sterkere grad reflektere rundt dette.

Gjennomsnittsscorene gjenspeiler disse funnene. Alle 49 bedrifter tatt i betraktning, er gjennomsnittsverdien på ”generelt samfunnsansvar – miljø” 2,7, det vil si imellom kategori 2 ”nevnt” og kategori 3 ”tilfredsstillende”. Gjennomsnittet for indre sosialt ansvar er 2,5, mens gjennomsnittet for ytre sosialt ansvar er 1,6. Økonomi har det svakeste gjennomsnittet på 1,4. Faktisk har alle fire variabler et gjennomsnitt på *under 3* – tilsvarende tilfredsstillende rapportering. Dette betyr at for de aller fleste selskapene i utvalget er det stort rom for forbedringer av rapporteringen på både miljø, indre og ytre sosialt ansvar og økonomi.

Statkraft, Storebrand og Statoil er de selskapene som kommer best ut sammenlagt på ”generelt samfunnsansvar”. Disse tre selskapene rapporterer forholdsvis godt og omfattende på både miljø, sosialt ansvar og økonomi. Siemens, Kongsberg-gruppen, TINE, Norske Shell og Norske Skog kan også fremheves positivt.

For variabelen ”styringssystemer” kan det konkluderes med at rapporteringen er best og mest omfattende på miljø og sosialt ansvar, hvor henholdsvis 34 og 32 prosent rapporterer tilfredsstillende eller bedre. På den økonomiske dimensjonen er resultatet svakere, 22 prosent rapporterer tilfredsstillende.

Vi finner de svakeste resultatene med hensyn til rapportering på retningslinjer og leverandørkrav. Her ligger gjennomsnittsverdien på 1 (”nevnt”) eller lavere på alle variabler. Det vil si at flesteparten av de 49 selskapene ikke nevner temaet overhodet eller kun nevner det med et stikkord. Med det økende fokus på spesielt forretningsetiske retningslinjer de siste par årene, er det svake resultatet her overraskende. De fleste bedriftene i utvalget har store forbedringsmuligheter på dette området. Det er samtidig mulig at rapporteringen ikke helt gjenspeiler de faktiske forhold på dette området. Bedrifter kan ha etablert retningslinjer som er kjent internt, men unnlater å presentere disse i sin eksterne informasjon. Samtidig vil dette vanskeliggjøre ekstern kontroll av bedriftens etterlevelse av egne retningslinjer, og slik svekke tiltroen til at bedriften i sin faktiske atferd forsøker å følge opp de vedtatte retningslinjer. Samlet sett er bedriftene i utvalget litt bedre på rapportering av forretningsetiske retningslinjer enn med hensyn til miljøretningslinjer og sosiale retningslinjer.

Utover dette kan vi se samme tendens som i fjorårets ProSus-undersøkelse (Gjølberg og Meling 2004). Bedriftene har svært ulik praksis med hensyn til hvilke tema og områder de vektlegger i sin frivillige rapportering. Mange bedrifter konsentrerer seg om enkelttemaer, og ignorerer andre forhold som burde være av relevans, tatt i betraktning bedriftens virksomhet. Det er nesten ingen bedrifter som scorer godt på alle variabler. Statoil, Statkraft, NCC Construction, Kongsberg-gruppen, Storebrand, Norsk Hydro og Norske Skog er de bedriftene som scorer best totalt sett. Siemens, Telenor, Norsk Tipping, Fjord Seafood, TINE, Det Norske Veritas, Veidekke, DnB NOR, Orkla og Jotun gjør det også forholdsvis bra. For en samlet oversikt over eksempler til etterfølgelse på hver enkelt variabel, se rapportens vedlegg 3: Eksempler til etterfølgelse.

Det er viktig å være oppmerksom på at selskaper som presenteres som eksempler til etterfølgelse for enkeltstående variabler, *ikke* nødvendigvis er eksempler til etterfølgelse med hensyn til selskapets frivillige rapportering i sin helhet. Noen rapporterer svært godt på noen spesifikke variabler, men svært dårlig på andre. Noen selskaper har også rapporter som er veldig lange, lite leservennlige og lite systematiske, selv om de rapporterer godt på enkeltvariabler. Her fremstår ikke alltid kvaliteten på rapporteringen i et naturlig forhold til lengden på rapportene. Disse rapportene bør ikke fremstå som eksempler til etterfølgelse for andre selskaper.

5 KONKLUSJON OG DISKUSJON AV FUNNENE

5.1 Hovedfunn

Evalueringen av den lovpålagte ikke-finansielle rapporteringen i styrets beretning i del 1 av vår undersøkelse, viser at 66 prosent av bedriftene rapporterer tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende i henhold til lovpålegget om rapportering på arbeidsmiljø. 48 prosent rapporterer godt på likestilling, mens vi ser de dårligste resultatene med hensyn til ytre miljø, hvor bare 16 prosent oppfyller rapporteringskravet. På alle tre variabler ligger gjennomsnittsverdien under 3, som er hva vi anser som tilfredsstillende rapportering i henhold til regnskapslovens krav. Dette betyr at mange av bedriftene i utvalget er å regne som "lovbrytere", spesielt innenfor miljørapportering. Vårt inntrykk er at det svake resultatet på miljørapportering først og fremst skyldes at miljøpålegget er uklart formulert og krever svært omfattende rapportering. Kravene til rapportering på likestilling og arbeidsmiljø er mer begrensede og konkrete, og dermed lettere å oppfylle.

Del 2 av undersøkelsen tok for seg den frivillige rapporteringen i separate rapporter. Resultatene her kan oppsummeres ved å ta utgangspunkt i de tre dimensjonene i den tredoble bunnlinje (TBL): miljø, sosialt ansvar og økonomi.

På miljøområdet ser vi at 64 prosent av utvalget på 49 bedrifter rapporterer tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende om sitt miljøansvar generelt (jfr. variabelen "generelt samfunnsansvar – miljø"). Disse bedriftene presenterer sine viktigste miljøutfordringer, målsetninger og tiltak, og de har tallmateriale som supplerer denne informasjonen. Med hensyn til informasjon om styringssystemer på miljøområdet er tallene litt dårligere: 34 prosent rapporterer tilfredsstillende eller bedre. Resultatene er svakere på miljøretningslinjer, hvor kun 12 prosent plasserer seg i de to beste kategoriene. Aller dårligst er rapporteringen på miljøkrav overfor leverandører, hvor bare 10 prosent av bedriftene anses å ha tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende rapportering.

Når det gjelder rapporteringen på sosialt ansvar ser vi lignende tendenser. På variabelen generelt samfunnsansvar får vi forholdsvis gode resultater på det *indre* sosiale ansvaret rettet mot egne ansatte. Her rapporterer 53 prosent av de 49 bedriftene tilfredsstillende eller bedre. Derimot er det kun 24 prosent som rapporterer like godt om bedriftens *ytre* sosiale ansvar og forholdet til eksterne interessenter. Når det gjelder styringssystemer for sosialt ansvar rapporterer 32 prosent tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende. Vi finner mye svakere tall på sosiale retningslinjer hvor bare 8 prosent av de 49 bedriftene rapporterer tilfredsstillende eller bedre, og på sosiale krav til leverandører hvor 2 prosent rapporterer tilfredsstillende.

For den økonomiske dimensjonen ser vi dårlige resultater på alle fire variabler. 22 prosent har tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende informasjon om forretningsetikk og bedriftens samfunnsøkonomiske verdiskapning (jfr. variabelen "generelt samfunnsansvar – økonomi"). Samme andel bedrifter (22 prosent) får uttelling for god informasjon om virksomhetsstyring/corporate governance. Disse anses å ha tilfredsstillende informasjon om sine styringssystemer innenfor den økonomiske dimensjonen av TBL. 14 prosent

rapporterer godt om forretningsetiske retningslinjer, men kun 1 av 49 bedrifter informerer tilfredsstillende om forretningsetiske krav overfor leverandører.

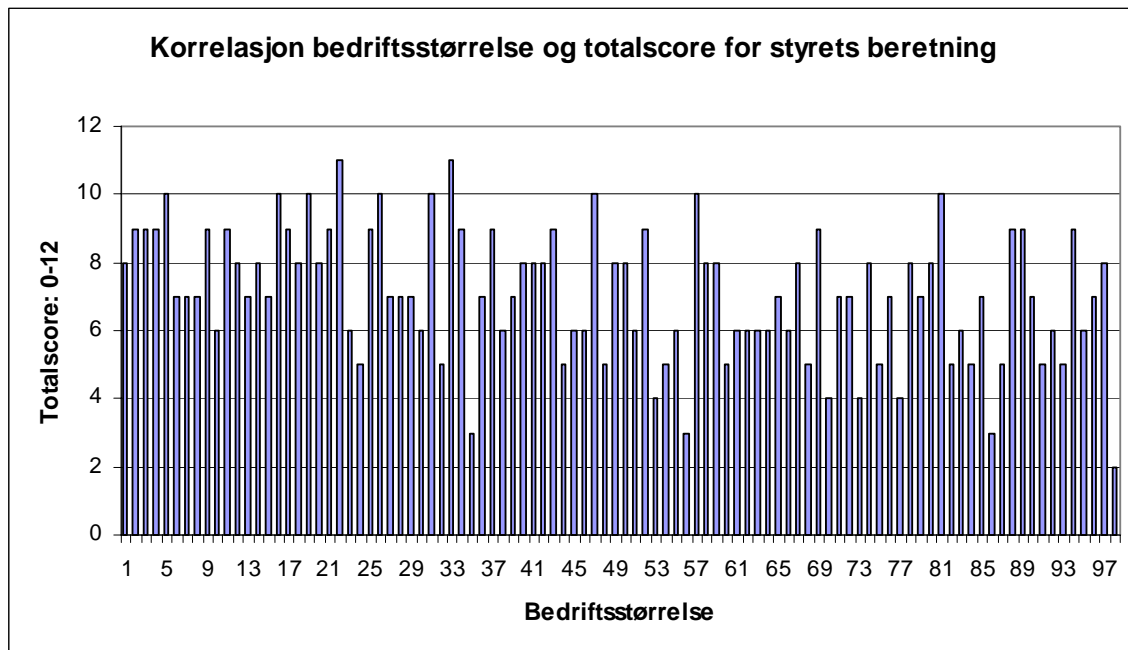
Hovedinntrykket fra evalueringen av den frivillige rapporteringen er at bedriftene rapporterer best på miljø og det sosiale ansvaret for egne ansatte. Det faktum at rapporteringen på ytre miljø kommer *best* ut i den frivillige rapporteringen, men *dårligst* ut i den lovpålagte rapporteringen i styrets beretning, forsterker vår mistanke om at det er selve formuleringen av miljølovkravet, ikke nødvendigvis informasjonsverdien i seg selv, som gjør at bedriftene scorer dårlig på den lovpålagte miljørapporteringen. Det er nok også noen selskaper som av plasshensyn i styrets beretning, anser det som mer hensiktsmessig å plassere miljøinformasjonen i separate rapporter. Dette medfører at disse selskapene ikke oppfyller miljøpålegget i styrets beretning, men de får god uttelling på evalueringen av den frivillige miljørapporteringen.

Sammenlignet med resultatene for miljø og indre sosialt ansvar, viser vurderingen av den frivillige rapporteringen gjennomgående svakere resultater på ytre sosialt ansvar og på den økonomiske dimensjonen av TBL. Her har de aller fleste bedriftene i utvalget store forbedringsmuligheter. Dessuten informeres det jevnt over dårlig om leverandørkrav og retningslinjer, mens det er noe bedre resultater når det gjelder rapportering på styringssystemer.

5.2 Totalscore og tendenser

Maksimal totalscore for styrets årsberetning er tolv poeng. Ingen av bedriftene i utvalget oppnår dette. Posten og ENI Norge gjør det best sammenlagt med elleve poeng totalt. Posten mister ett poeng for sin miljørapportering, og ENI Norge mister ett poeng for sin rapportering på likestilling. Det kreves minst ni poeng (3+3+3) for å fremstå som "lovlydig" på rapporteringen på både miljø, arbeidsmiljø og likestilling, men 73 prosent av bedriftene scorer dårligere enn ni poeng. Gjennomsnittsverdien for utvalget er sju poeng.

Hva kan forklare hvorfor noen bedrifter rapporterer godt og noen dårlig i styrets beretning? Er det noen sammenheng mellom størrelse på bedriften og kvaliteten på rapportering i styrets beretning? Figur 5.1 viser fordelingen i totalscore, sortert etter bedriftsstørrelse basert på omsetning. Nummer 1 i figuren viser til den største bedriften i utvalget og nummer 98 er den minste bedriften.

Figur 5.1 Sammenheng mellom bedriftsstørrelse og totalscore for lovpålagt rapportering i styrets beretning (N=98), sortert etter bedriftsstørrelse.

Hadde det vært slik at de største bedriftene systematisk har den beste rapporteringen, ville de høyeste søylene være konsentrert i venstre side av figur 5.1, det vil si hos de største bedriftene. Som vi ser av figuren er det imidlertid en relativt jevn spredning, men det er en svak tendens til at de største bedriftene scorer litt bedre på sin rapportering i styrets beretning.

Forklaringen kan være at de største bedriftene har mer ressurser å bruke på utarbeiding av årsrapporten. De har flere personer til å arbeide med de ikke-finansielle aspektene og med revisjon. De har mulighet til å leie inn eksterne konsulenter og til å arbeide systematisk med ytre miljø, arbeidsmiljø og likestilling. Dermed blir det også lettere å rapportere godt på disse områdene.

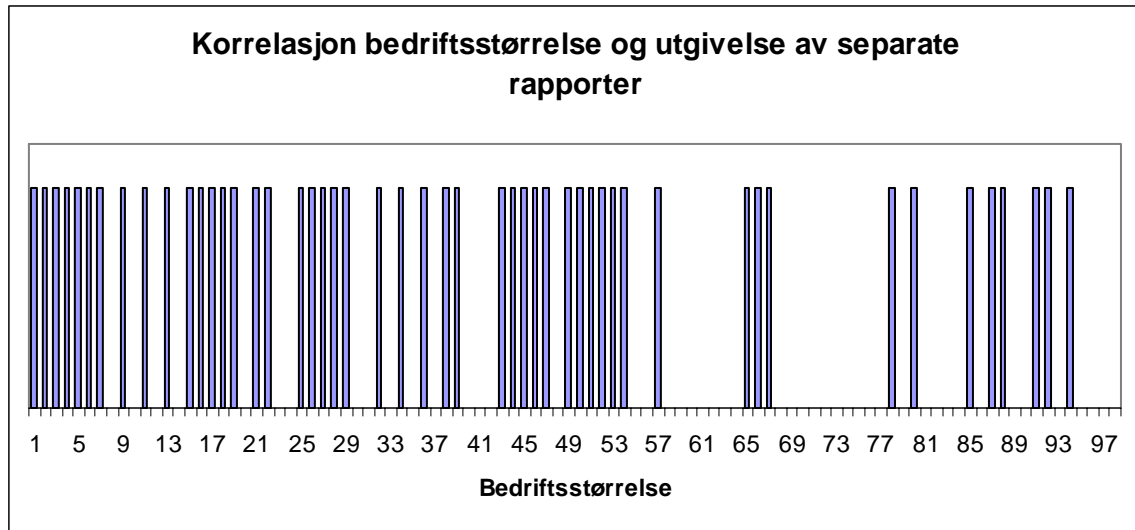
Likevel finnes det hederlige unntak blant de mindre bedriftene i utvalget. For eksempel NCC Roads og Smedvig. Disse er henholdsvis nummer 83 og 96 etter størrelse, og oppnår hele 10 og 9 poeng totalt. Vi ser altså kun en svak sammenheng mellom bedriftsstørrelse og god rapportering i styrets beretning. Det er imidlertid grunn til å anta at denne sammenhengen hadde vært mye sterkere dersom vi hadde utvidet utvalget til de 500 eller 1000 største norske bedriftene. Av de 440 000 bedriftene i Norge har kun 0.5 prosent over 100 ansatte, og kun 178 er notert på Oslo Børs.¹⁸ Det er altså relativt få store bedrifter i Norge, og det er sannsynlig at den ikke-finansielle rapporteringen i styrets beretning hos mindre selskaper er mindre omfattende enn hos de 100 største.

Fordi de aller fleste bedriftene i Norge er forholdsvis små og har få ansatte, har de også færre incentiver og ser mindre muligheter til å bruke ressurser på ikke-finansiell rapportering. Dette er svært forståelig, og det vil ikke være naturlig å forvente den samme omfattende rapporteringen fra et lite selskap som fra de 100 største selskapene. Men like

¹⁸ Statistisk sentralbyrå (19. 11.2004) [online]. – URL: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>

fullt har alle regnskapspliktige bedrifter, uansett størrelse, en rapporteringsplikt etter regnskapsloven.¹⁹

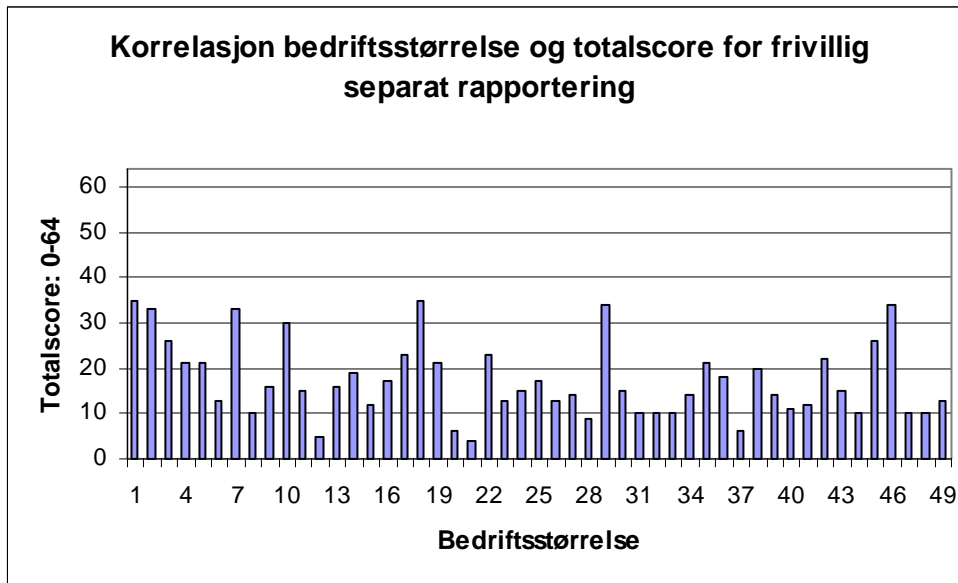
Hva med den *frivillige separate* rapporteringen – er det noen sammenheng mellom bedriftsstørrelse og rapportering her? Figur 5.2 viser fordelingen av totalscore på den separate rapporteringen, sortert etter bedriftsstørrelse hvor 1 er den største bedriften i utvalget og 98 er den minste bedriften.

Figur 5.2 Sammenheng mellom bedriftsstørrelse og utgivelse av separate rapporter (N=98), sortert etter bedriftsstørrelse.

Som vi ser av figur 5.2 har bedriftsstørrelse betydning for hvorvidt bedriften faktisk *utgir* en separat rapport. En tett ansamling av søyler til venstre i figuren viser at det er vanligere med separate rapporter blant de aller største bedriftene. 33 av de 49 største bedriftene har separate rapporter, mens kun 16 av de resterende 49 har dette. Denne tendensen samsvarer med fjorårets funn av at store selskaper *oftere* utgir separate rapporter (Gjølberg og Meling 2004:36).

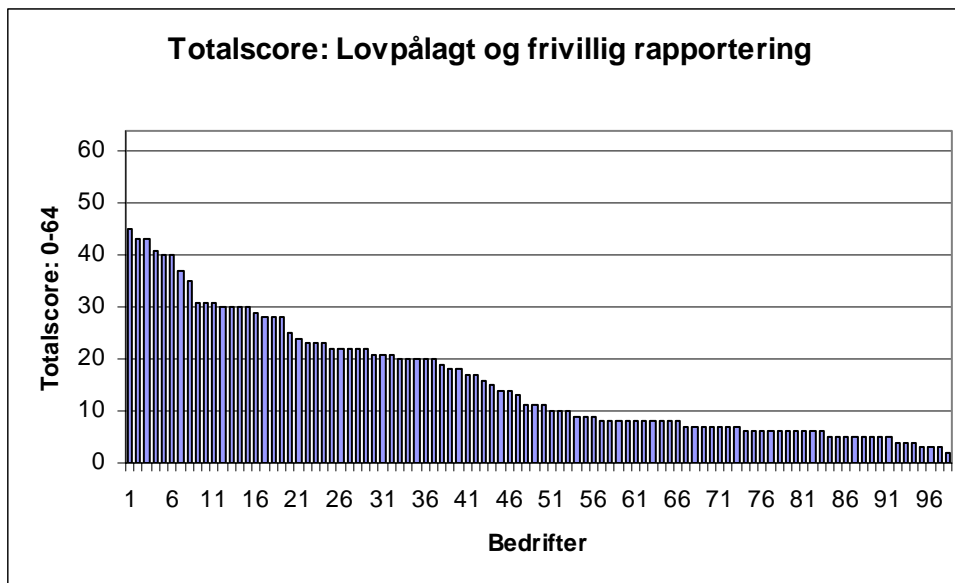
¹⁹ Fra og med regnskapsåret 2004 kan regnskapspliktige som har sysselsatt 5 årsverk eller mindre, unnlate å rapportere om sykefravær, av hensyn til personvernet (Ot. prp. nr. 89 (2003-2004), kapittel 8).

Figur 5.3 Sammenheng mellom bedriftsstørrelse og totalscore for frivillig separat rapportering (N=49), sortert etter bedriftsstørrelse.

Ettersom de største bedriftene oftere utgir separate rapporter ville det kanskje være naturlig å forvente at de største bedriftene scorer best på den separate rapporteringen. Figur 5.3 viser imidlertid at det *ikke* finnes noen entydig sammenheng mellom bedriftsstørrelse og totalscore på den separate rapporteringen. Det er altså ikke nødvendigvis de største bedriftene som har den beste og mest omfattende bærekraftsrapporteringen. For eksempel får NCC Construction og Siemens en høy totalscore, selv om de med tanke på omsetning, kommer på henholdsvis. 89. og 90. plass av de 100 største selskapene. Til sammenligning er det blant de 20 *største* selskapene, seks stykker som *ikke* har noe som ligner rapportering om ikke-finansielle tema i årsrapporten eller i andre rapporter, og sju av disse 20 største selskapene har en totalscore på under 20 av 52 mulige poeng. Samlet sett betyr dette at 13 av de 20 største selskapene i utvalget enten mangler eller har ganske dårlig frivillig rapportering. Den høyest oppnådde poengsum er 35 av 52 mulige poeng, så her er det store rom for forbedringer hos alle selskaper.

Vi kan også se på hvordan bedriftene scorer sammenlagt på styrets beretning og separat rapportering (jfr. figur 5.4).

Figur 5.4 Totalscore for styrets beretning + separate rapporter, sortert etter totalscore.

Figur 5.4 viser en jevn nedgang fra beste resultat som er 45 av 64 mulige poeng sammenlagt. Statkraft, Statoil og NCC Construction er de tre selskapene som kommer best ut når vi legger sammen totalscorene for styrets beretning og separat rapportering. Disse selskapene rapporterer godt både med hensyn til den lovpålagte rapporteringen i styrets beretning og den frivillige rapporteringen i separate rapporter. Som vi ser grupperer de beste bedriftene seg rundt 40 poeng, de nest beste rundt 30 poeng, før resultatene faller ned til rundt 20 poeng. De dårligste 49 bedriftene i figur 5.4 har kun rapportert i styrets beretning med maksimum totalscore på tolv poeng. 47 av disse har 10 poeng eller mindre.

Et annet spørsmål er om vi finner systematiske forskjeller mellom bransjer. Er det spesielle bransjer eller næringer som jevnt over scorer bedre enn andre? Dette ble undersøkt i fjorårets ProSus-studie (Gjølberg og Meling 2004). Vi fant imidlertid den gang ingen klar sammenheng mellom rapporteringspraksis og bransje, og det er liten grunn til å tro at det har skjedd store endringer på dette området i løpet av det siste året. Her er det også viktig å ha i minne at utvalget på 98 bedrifter er såpass lite at det uansett vil være vanskelig å trekke gyldige slutninger om forskjeller i rapporteringspraksis mellom ulike bransjer. Samtidig vil det kunne være interessant å studere for eksempel eventuelle forskjeller i miljørapporteringen hos rene kontorbedrifter og bedrifter med egen vareproduksjon og stort forurensingspotensial. En slik sammenligning vil vurderes for neste års ProSus-undersøkelse.

Forskjeller i medieeksponering og betydningen av merkevarebygging hos bedriftene kan være andre forklaringsfaktorer for god eller dårlig rapporteringspraksis. Kanskje har de bedriftene som er mest synlige i norsk offentlighet, større incentiver for å rapportere godt enn andre bedrifter? Bedrifter som driver i næringer som i større grad overvåkes av media og utsettes for kritikk fra det sivile samfunn, vil kunne føle et større behov for å informere om og rettferdiggjøre sin virksomhet enn bedrifter som driver i mindre kontroversielle næringer. For eksempel ser vi at mange selskaper tilknyttet petroleumssektoren, blant andre BP, Shell og Statoil, rapporterer godt om sitt samfunnsansvar. Dessuten er det mulig at bedrifter som baserer mye av sin suksess på merkevarebygging, i større grad enn andre selskaper, ser flere incentiver til å rapportere godt om samfunns-

ansvar. TINE og deres meieriprodukter kan nevnes som et eksempel i norsk sammenheng. Disse momentene har ikke blitt vurdert i årets undersøkelse, men kan bli gjenstand for gransking i neste års ProSus-studie av bærekraftsrapportering.

5.3 Har det skjedd endringer i rapporteringspraksis de siste årene?

ProSus har tidligere gjennomført undersøkelser av den lovpålagte miljørapporteringen i styrets beretning hos de største norske selskapene for regnskapsårene 2000 og 2001 (Ruud og Mosvold Larsen 2002; 2003). For regnskapsåret 2002 ble det gjennomført en større kartlegging av frivillig ikke-finansiell rapportering i styrets beretning og i separate rapporter (Gjølberg og Meling 2004). Selv om årets undersøkelse er mer omfattende og tar i bruk noen nye metodiske grep, er det mulig å gjøre noen sammenligninger med tidligere år. Spørsmålet er om vi kan se noen klare endringer i rapporteringspraksis i løpet av de tre siste årene.

Med hensyn til rapportering på ytre miljø i styrets beretning avslørte undersøkelsene for regnskapsårene 2000 og 2001 at henholdsvis 70 og 65 prosent av selskapene *ikke* oppfylte regnskapslovens krav om miljørapportering. I vår undersøkelse viser det seg at 84 prosent av selskapene ikke har tilfredsstillende miljørapportering i styrets beretning (jfr. figur 3.1). Årets resultater ser dermed sannsynligvis ut som de er svakere sammenlignet med tidligere år, men hovedforklaringen er en metodisk endring. I tidligere ProSus-undersøkelser har selskaper som i styrets beretning eksplisitt har henvist til en god separat miljørapport, blitt plassert i kategorien "tilfredsstillende" (Ruud og Mosvold Larsen 2002, 2003). NHO anbefaler imidlertid at den informasjonen lovteksten krever skal inkluderes i selve årsberetningen, selv om bedriften utgir en separat miljørapport. Vi har derfor vurdert selskaper som rapporterer dårlig i årsberetningen som "lovbrytere", selv om de henviser til gode separate miljørapporter. På grunn av denne endringen er det 22 selskaper (20 prosent) som i undersøkelsen for regnskapsåret 2001 ble ansett som "lovlydige", som i årets undersøkelse ville blitt plassert i gruppen av "lovbrytere". Tatt i betraktning denne metodiske endringen og tilsvarende justering av resultatene, er konklusjonen at vi faktisk ser en svak *forbedring* av resultatet fra 2001 til 2003: Mens 10 prosent av selskapene ville blitt ansett som "lovlydige" i 2001, er årets tall 16 prosent, det vil si en forbedring på seks prosentpoeng. Men forskjellene er små, og sammenligningen viser at det ikke har skjedd store endringer i løpet av de to siste årene.

Med hensyn til den frivillige rapporteringen i separate rapporter er det mulig å gjøre noen sammenligninger med fjorårets kartlegging av ikke-finansiell rapportering for regnskapsåret 2002 (Gjølberg og Meling 2004). *Antallet* bedrifter som gir ut separate rapporter har ikke endret seg siden fjorårets studie. Akkurat som i fjor er det foreløpig kun halvparten av Norges 100 største bedrifter som utgir separate rapporter eller inkluderer noen sider i årsrapporten om ikke-finansielle tema.

En sammenligning av totalscore for den frivillige separate rapporteringen viser faktisk at det har vært en nedgang i andel selskaper som rapporterer godt. For regnskapsåret 2002 var det 27 prosent av selskapene som oppnådde en totalscore som lå over halvparten av 32 mulige poeng. Årets undersøkelse viser at kun 19 prosent av selskapene oppnår over halvparten av 52 mulige poeng.

Mye av denne nedgangen kan forklares med innføringen av TBL og den økonomiske dimensjonen i vår metode. Dette er den dimensjonen som mange selskaper rapporterer

dårligst på, og den ble ikke vurdert i fjorårets studie. Trekker vi den økonomiske dimensjonen ut av årets undersøkelse blir ikke forskjellen mellom fjorårets og årets resultater så store. 23 prosent av selskapene i årets undersøkelse (sammenlignet med 27 prosent i fjor) har da en totalscore som ligger over halvparten av den høyest mulige poengsum. Dette viser altså en svak nedgang på fire prosentpoeng fra 2002 til 2003. Tatt den metodiske endringen i betraktning, er det imidlertid vanskelig å trekke noen entydig konklusjon om endringer i totalscore for den frivillige rapporteringen fra 2002 til 2003.

Tallene for rapportering på variablene ”generelt samfunnsansvar – miljø” og ”generelt samfunnsansvar – ytre sosialt” er de to eneste variablene som er direkte sammenlignbare med fjorårets resultater. I fjor havnet 54 prosent av selskapene i de to beste kategoriene for sin generelle rapportering på ytre miljø. Årets resultater viser en svak forbedring på 10 prosentpoeng: 64 prosent plasserer seg nå i de to beste kategoriene med enten tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende frivillig miljørapportering.

En sammenligning av resultatene for ytre sosialt ansvar viser at mens 20 prosent av bedriftene i fjorårets undersøkelse havnet i de to beste kategoriene, er årets resultat at 24 prosent rapporterer tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende. Denne endringen er imidlertid så liten at det vanskelig kan konkluderes med at vi ser noen entydig forbedring av rapporteringspraksis.

Fjorårets undersøkelse viste at både miljømessige og sosiale leverandørkrav er svært lite utbredt blant selskapene i utvalget. For regnskapsåret 2002 rapporterte kun 6 prosent av selskapene tilfredsstillende med hensyn til miljøkrav. For regnskapsåret 2003 er tallet 10 prosent, det vil si en mulig svak forbedring.

Når det gjelder *sosiale* krav til leverandører var det 78 prosent av selskapene i fjorårets undersøkelse som ikke engang nevnte dette temaet. Det er nesten ingen endring i dette resultatet: 76 prosent nevner ikke sosiale leverandørkrav i årets undersøkelse. Vi ser dessuten en forverring med hensyn til antall selskaper i de to beste kategoriene: I fjor var det seks prosent som fikk verdien 3 eller 4, i år er det bare 2 prosent, det vil i praksis si ett selskap som har tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende rapportering.

Alt i alt viser sammenligningene med tidligere analyser at det ikke er grunn til å trekke konklusjoner om klare endringer i selskapenes ikke-finansielle rapportering i løpet av de siste årene, verken i styrets årsberetning eller i separate rapporter. Vi ser en svak forbedring for både den lovpålagte og den frivillige miljørapporteringen, mens det er en liten nedgang i antall selskaper som rapporterer på leverandørkrav. Utenom dette er det ingen klare endringer i positiv eller negativ retning.

5.4 Juridiske pålegg versus frivillig rapportering

Koplingen og dynamikken mellom lovpålagte krav og frivillige initiativ er et aktuelt tema i debatten rundt bedrifters samfunnsansvar. Mens næringslivet tradisjonelt sett har motsatt seg lovreguleringer på området og gått inn for frivillig rapportering, har flere NGOer og myndigheter i større grad vært positive til juridiske krav som et virkemiddel for å styrke bedriftenes arbeid med samfunnsansvar. Samtidig er det en tendens til at selskaper som selv jobber godt med samfunnsansvar ønsker at det skal stilles høyere krav til de selskapene som henger etter, slik at det skapes like konkurransevilkår for alle, såkalt level playing field. Et interessant spørsmål i denne sammenheng er om vi i vår studie finner

klare sammenhenger mellom kvaliteten på den juridisk påkrevde rapporteringen i styrets beretning og den frivillige rapporteringen i de separate rapportene.

Det vil kanskje være naturlig å forvente at det er de samme selskapene som rapporterer godt i styrets beretning og i de separate rapportene fordi disse selskapene har mye informasjon tilgjengelig og fordi de jobber systematisk med ikke-finansielle forhold. Eller kanskje det er omvendt? Er det slik at selskapene rapporterer godt ett sted, enten i styrets beretning eller i separate rapporter, og derfor ikke anser det som nødvendig å rapportere godt et annet sted? Et eksempel på dette er ENI Norge som scorer svært godt på sin rapportering i styrets beretning, men som ikke har noen separat rapport. Det kan også være at noen selskaper som rapporterer dårlig i styrets beretning, tar igjen for dette gjennom god rapportering i en separat rapport. En sammenligning av resultatene for styrets beretning og de separate rapportene kan gi oss en pekepinn om det faktisk er en sammenheng her.

Vi finner en svak tendens til at de selskapene som *utgir* separat informasjon rapporterer litt *bedre* i styrets beretning enn de selskapene som ikke har separate rapporter. De bedriftene som utgir separate rapporter har et gjennomsnitt på 8 av totalt 12 mulige poeng i evalueringen av styrets beretning, mens de bedriftene som ikke utgir separate rapporter har et gjennomsnitt på 7 poeng. Tabell 5.1 illustrerer dette. Dette betyr at de bedriftene som rapporterer frivillig, scorer bedre enn andre bedrifter på den lovpålagte rapporteringen i styrets beretning.

Lovpålagt rapportering	Frivillig Rapportering	Utgir separat rapport	Utgir IKKE separat rapport
	Gjennomsnittlig totalscore for styrets beretning		8 poeng

Tabell 5.1 Gjennomsnittsscore for styrets beretning

Av de 49 selskapene som utgir separate rapporter finner vi ingen systematisk sammenheng mellom kvaliteten på rapporteringen i styrets beretning og kvaliteten på separate rapporter. For eksempel er det ikke slik at de bedriftene som har høy totalscore på sine separate rapporter, jevnt over scorer enten bedre eller dårligere i styrets beretning enn andre bedrifter. Det er altså ingen klar tendens til at kvaliteten på den frivillige rapporteringen i separate rapporter og den juridisk påkrevde rapporteringen i styrets beretning påvirker hverandre, verken i positiv eller negativ retning.

Analysen av styrets beretning viser like fullt at lovpålegg er et effektivt virkemiddel for å få fram opplysninger om ikke-finansielle forhold. Mens bare halvparten av de 98 bedriftene i utvalget velger å ha utfyllende frivillig rapportering, ser vi at 100 prosent av bedriftene rapporterer i styrets beretning, om enn av varierende kvalitet. Det er derfor grunn til å tro at langt færre bedrifter ville rapportert om miljø, arbeidsmiljø og likestilling i styrets beretning om dette ikke var lovpålagt.

Etter vårt syn er lovpålagt rapportering i styrets beretning positivt i den forstand at den sikrer et minimum av ikke-finansiell informasjon til interessentene gjennom tilgang til denne informasjonen fra Brønnøysund-registrene. Lovpåleggene medfører dessuten at bedriftsstyrene må forholde seg til disse temaene. Som bedriftenes øverste organ, kan dette igjen sette i gang interne bevisstgjøringsprosesser og konkrete tiltak koplet til bedriftens arbeid med samfunnsansvar. Dette var et av argumentene som ble brukt da pålegget om miljørapportering i styrets beretning ble vedtatt av Stortinget i 1998 (Ruud og Mosvold Larsen 2003:13)

Stortinget vedtok samme år (1998) at regnskapsloven skulle evalueres etter tre regnskapsår. I 2002 ble det derfor opprettet et evalueringsutvalg for dette formålet.²⁰ I sin innstilling til Finansdepartementet høsten 2003 foreslo utvalget at kravene om rapportering på ikke-finansielle forhold begrenses til ”i den grad det er nødvendig for å forstå foretakets utvikling, resultat, finansielle stilling og risiki” (Ot.prp. nr. 89 (2003-2004)). Finansdepartementet ønsket derimot ingen endring av lovteksten, og begrunnet dette på følgende måte:

Departementet anser at kravet om ikke-finansiell informasjon bør underlegges objektive krav, slik at det ikke blir opp til hvert enkelt foretak å vurdere i hvilken utstrekning slik informasjon skal gis. En slik begrensning kan åpne for at enkelte foretak vil legge listen høyt i forhold til hvilken informasjon som skal gis. Dette vil svekke begrunnelsen for å ha krav om ikke-finansiell informasjon i årsberetningen, som nettopp er å bevisstgjøre selskapets administrasjon og styre om denne typen forhold ved foretaket. Videre legger departementet til grunn at også slik ikke-finansiell informasjon vil kunne være av betydning for investorer og andre regnskapsbrukere ved vurderingen av foretaket.²¹

Finansdepartementets syn fikk støtte av et flertall i Finanskomiteen. Den nye regnskapsloven med virkning fra regnskapsåret 2004, ble vedtatt i Odelstinget 26. november 2004.²² Det er gjort en mindre endring i kravene for ikke-finansiell informasjon: Regnskapspliktige som har sysselsatt færre enn fem årsverk, behøver ikke lenger opplyse om sykefravær, av hensyn til personvernet.²³ Det er i tillegg vedtatt at for bedrifter som utarbeider konsernregnskap, skal årsberetningen også dekke virksomheten i konsernet.

Resultatene av vår undersøkelse viser at lovpålagt rapportering har en viktig rolle å fyller for å få nødvendig informasjon fram til offentligheten. Men det er også grunn til å tro at selve rapporteringen bidrar til økt fokus og bevisstgjøring omkring samfunnsansvar og praksis hos bedriftenes ledelse og i styrene. På denne måten kan kanskje lovpålagte krav om bærekraftsrapportering påvirke bedriftens faktiske arbeid med samfunnsansvar i en positiv retning.

²⁰ Se for eksempel ProSus' nettside: Kravene til miljøinformasjon i årsberetningen foreslås betydelig redusert (16.11.2004) [online]- URL: <http://www.prosus.uio.no/info/pronet/2003/regnskapslovutvalget.htm>

²¹ Otp. prp. nr. 89 (2003-2004), kapittel 8 (1.12.2004) [online]

– URL: <http://odin.dep.no/fin/norsk/dok/regpubl/otprp/006001-050062/hov008-bn.html>

²² Besl.O.nr.19 (2004-2005) (5.12.2004) [online]. – URL: <http://www.stortinget.no/beso/beso-200405-019.html>

²³ Ny ordlyd for pålegget om rapportering på arbeidsmiljø lyder nå slik: ”*Det skal gis opplysninger om arbeidsmiljøet og en oversikt over iverksatte tiltak som har betydning for arbeidsmiljøet. Det skal opplyses særskilt om skader og ulykker. Regnskapspliktige som i regnskapsåret har minst 5 årsverk, skal i tillegg opplyse særskilt om sykefravær.*”

Tidligere § 3-3 om årsberetningens innhold er nå splittet opp i § 3-3 *Årsberetningens innhold for små foretak* og § 3-3a *Årsberetningens innhold for regnskapspliktige som ikke er små foretak*. De samme kravene til ikke-finansiell informasjon gjelder både små og store foretak. Besl.O.nr.19 (2004-2005) (5.12.2004) [online]. – URL: <http://www.stortinget.no/beso/beso-200405-019.html>

5.5 Hva kan gi bedre bærekraftsrapportering?

Hva kan gjøres for å stimulere flere norske bedrifter til bærekraftsrapportering, og hvordan kan de bedriftene som allerede rapporterer bli enda bedre? Vi vil trekke frem fem forhold som på ulike måter kan bidra til å forbedre den ikke-finansielle rapporteringen: Innføring av juridiske pålegg og utvikling av felles standarder for rapportering, fokus på kvalitet fremfor kvantitet i rapporteringen, bevissthet rundt bedriftens samfunnsmessige utfordringer og formålet med rapporteringen, bruk av rapporten som et styringsverktøy, og til slutt, fokus på åpenhet og troverdighet.

5.5.1 Juridiske pålegg og felles rapporteringspraksis

Vi har sett hvordan lovpåleggene om rapportering i styrets beretning har hatt en positiv effekt ved at alle de 98 bedriftene i utvalget i det minste nevner ytre miljø, arbeidsmiljø og likestilling (med unntak av ett selskap som ikke nevner likestilling). Lovpåleggene fremstår som et effektivt hjelpemiddel for å få fram opplysninger om ikke-finansielle forhold. Den ikke-finansielle rapporteringen i styrets beretning ville helt klart vært mye svakere uten disse kravene. Vi ser for eksempel at bare 22 bedrifter i styrets beretning nevner samfunnsansvar generelt eller relaterte ikke-finansielle tema, som *ikke* er koplet til de tre juridiske påleggene. Kun tre bedrifter gjør noe mer ut av dette enn å skrive en setning eller to. Dette er DnB NOR, KLP Forsikring og Norsk Tipping. Norsk Tipping skriver om sitt sosiale ansvar i forhold til spilleavhengighet. KLP Forsikring forteller blant annet om sin støtte til FNs Global Compact og om innføring av etiske minstekrav for finansielle investeringer. Vår analyse av styrets beretning tyder derfor samlet sett på at de juridiske påleggene har bidratt til bedre rapportering på miljø, arbeidsmiljø og likestilling i styrets beretning enn hva som ellers ville vært tilfelle.

Juridiske pålegg trenger ikke nødvendigvis begrenses til informasjonen i styrets beretning, de kan også omfatte den separate ikke-finansielle rapporteringen *utenfor* styrets beretning. SustainAbility og UNEP (2004a:5) trekker frem offentlig regulering og standardisering av den ikke-finansielle rapporteringen som to av fire sannsynlige trender i årene fremover. Offentlig regulering gjennom juridiske pålegg kan være et middel for å komme frem til felles standarder og indikatorer slik at bedriftene kan måle seg selv og enklere sammenligne seg med andre bedrifter. Som et alternativ eller supplement til juridiske pålegg kan bransjeorganisasjoner og myndigheter spille en viktig rolle gjennom å finne fram til standarder som fremmer felles rapporteringspraksis.

Lovpåleggene i regnskapsloven har gitt bedriftene faste rapporteringskrav å forholde seg til, og dette har også gjort det enklere å sammenligne bedriftenes rapporteringspraksis. Samtidig etterlyser vi en mer aktiv rolle fra myndighetenes side med hensyn til veiledning, informasjon og oppfølging av hva som konkret kreves av rapportering på de tre lovpåleggene som er nedfelt i regnskapsloven. Spesielt gjelder dette miljøpålegget, som både er omfattende og uklart formulert.

5.5.2 Unngå teppebombing – kvalitet fremfor kvantitet

Et annet viktig moment er forbedring av kvaliteten på den frivillige rapporteringen. Vi har sett at det er flere av de største bedriftene enn av de mindre bedriftene, som utgir separate rapporter. Dette avspeiler nok en forskjell i tilgang til ressurser og mulighet til å bruke tid

og penger på innsamling av data og utarbeide miljø-, HMS- eller bærekraftsrapporter. Vår evaluering viser imidlertid at disse ressursene ikke alltid gir et godt utbytte i form av økt kvalitet på rapporteringen.

Omfattende rapporter er ikke alltid sammenfallende med systematisk og konsis rapportering til nytte for bedriften og dens interessenter. Spesielt ser vi at enkelte av de lengre bærekraftsrapportene inneholder mye informasjon av typen markedsføring, produktreklame, politiske innspill, ”solskinshistorier” eller lignende. Dette er informasjon som ideelt sett ikke hører hjemme i en bærekraftsrapport, all den tid vi vektlegger informasjonseffektivitet og leservennlighet i vår vurdering. Et viktig mål med rapporteringen er å bidra til en pågående stakeholder-dialog. Derfor er leservennlighet og presentasjon viktig. Norske bærekraftsrapporter er stort sett mye mindre omfattende enn rapporter fra store utenlandske selskaper, men noen av de norske selskapene bør være oppmerksomme på ”teppebombingssyndromet” og tilstrebe kvalitet og fokus i rapporteringen, fremfor lange rapporter.

Vi har dessuten inntrykk av at flere og flere bedrifter velger å legge ut ikke-finansiell informasjon på sine nettsider fremfor å trykke papirutgaver. Nettet kan være et godt supplement til en papirrapport, og det er en god kanal for å nå flere interessenter. Samtidig bør bedriftene være bevisst på hvordan bruken av nettsider kan øke faren for teppebombing. I SustainAbility og UNEPs (2004a:24) undersøkelse av de beste selskapene på bærekraftsrapportering internasjonalt, omtales noen av selskapenes nettsider som ”svarte hull” av informasjon hvor det er svært vanskelig å lete seg fram til den konkrete informasjonen man søker. Økt bruk av nettet gjør også evalueringer og sammenligninger mellom bedriftene og over tid vanskeligere, fordi nettsidene ofte er under kontinuerlig endring og oppdatering. Vår beslutning om å utelukke nettsider som det ikke henvises eksplisitt til i papirrapportene, kan selvsagt diskuteres. Det er viktig å være oppmerksom på at vår utelukkelse av en del informasjon på nettsidene kan ha gjort at noen selskaper har kommet dårligere ut enn hva som ellers ville vært tilfelle. Imidlertid har vi registrert at kun 2 av de 98 selskapene i utvalget har viktig informasjon på nettet som det ikke henvises til eller som ikke finnes i de skriftlige rapportene. En del selskaper har en generell presentasjon av samfunnsansvar på sine nettsider, men de mangler en faktisk rapportering på tall, tiltak eller mål for miljømessige og sosiale forhold som er relevante for virksomheten. De skriver heller ingenting om styringssystemer, retningslinjer eller leverandørkrav. Disse selskapene ville derfor uansett fått svært liten uttelling i del 2 av vår undersøkelse som tok for seg den frivillige rapporteringen.

5.5.3 Bevissthet rundt bedriftens utfordringer og formålet med rapporteringen

Det er et sentralt spørsmål om bedriftene reflekterer i tilstrekkelig grad over hvilken funksjon de ønsker bærekraftsrapporteringen skal ha, og hvilke målgrupper de ønsker å nå. Er de bevisst sine egne motiver bak rapporteringen? Bedrifter vi har vært i kontakt med forteller om vanskelige avveininger i forhold til hvorvidt rapportene også skal tjene markedsføringsformål i tillegg til rapporteringsfunksjonen. Noen bedrifter søker dessuten å fremme særegne næringspolitiske interesser gjennom rapporteringen. Her vil ofte ulike avdelinger internt i bedriften ha ulike interesser og synspunkter. En avklaring av prioriteringer og hva bedriften ønsker å oppnå med en rapport, blir dermed desto viktigere for å kunne lage en god og systematisk rapport.

Så lenge det ikke er etablert noen juridiske pålegg for den ikke-finansielle rapporteringen utenfor styrets beretning, er det først og fremst opp til den enkelte bedrift å avgjøre hvordan bedriften ønsker å løse disse ulike behovene for kommunikasjon. Faren er at hvis det ikke tas et klart standpunkt, ender man opp med rapporter som verken fyller rapporterings-, markedsførings- eller næringspolitiske formål på en tilfredsstillende måte. Grunnlaget for en god rapport, utover å følge eventuelle lovpålegg, er etter vårt syn at man har klart å identifisere de sentrale målgruppene for rapporten og virksomhetens utfordringer innen samfunnsansvar og bærekraftig utvikling.

5.5.4 Rapporten som styringsverktøy

En vellykket bærekraftsrapport avhenger av at den fungerer som et styringsverktøy for bedriften. Rapporten bør brukes aktivt i bedriftens pågående arbeid med samfunnsansvar, og ikke bare være et dokument som ligger til neste års årsrapport skal utarbeides. Her har bedriftens ledelse og styre en viktig jobb å gjøre. Ved at styret og ledelsen fremmer bedriftens strategi for samfunnsansvar, kan det settes i gang en intern bevisstgjøring, samt konkrete tiltak koplet til bedriftens arbeid med samfunnsansvar.

Statoil kan her trekkes frem som et selskap som har arbeidet godt med å inkludere arbeidet med bærekraft inn i styringsprosesser på styre- og ledelsesnivå (SustainAbility og UNEP 2004a:12). Ut fra rapportene vi har vurdert er vårt inntrykk at også flere andre norske selskaper, deriblant TINE og Storebrand, bruker bærekraftsrapportene aktivt som verktøy i arbeidet med samfunnsansvar.

I tillegg til at en god bærekraftsrapport vil kunne fungere som et internt styringsdokument, vil en rapport som ledelsen og styret stiller seg bak, gi bedriftens arbeid med samfunnsansvar større troverdighet overfor egne ansatte, myndigheter, media, frivillige organisasjoner og, ikke minst, andre selskaper som kan være aktuelle samarbeidspartner. På denne måten vil bærekraftsrapporten i seg selv kunne fungere som et effektivt verktøy for *troverdig* ekstern og intern kommunikasjon.

5.5.5 Åpenhet, troverdighet og ekstern verifisering

Åpenhet og innsyn, såkalt transparency, trekkes ofte frem som et sentralt moment i debatten om bedrifters samfunnsansvar. En god og troverdig bærekraftsrapport kan bidra til å styrke bedriftens omdømme på dette området. Rapporten bør ikke bare fortelle "solskinshistorier", men også informere om problemer og dilemmaer, progresjon og måloppnåelse eller mangel på sådann. Kun på denne måten kan rapporteringen fungere både som troverdig ekstern informasjon og som et internt styringsverktøy.

For å sikre troverdighet bør styret og ledelsen vise eierskap til og stille seg ansvarlig bak rapportene og informasjonen som gis. Den lovpålagte rapporteringen på ytre miljø, arbeidsmiljø og likestilling i styrets beretning er automatisk koplet til styrets arbeid. Men styret og ledelsen bør også i styrets beretning og i konsernsjefens forord i årsrapporten henvise til eventuelle separate rapporter eller kapitler i årsrapporten som tar for seg ikke-finansielle forhold. Vår gjennomgang av rapportene til de største bedriftene i Norge viser at mange styre og konsernsjefer kan gjøre dette mer aktivt.

Større troverdighet kan også sikres gjennom ekstern verifisering av den ikke-finansielle informasjonen. Konsulent- og revisjonsselskaper tar i økende grad på seg verifisering av

bedrifters bærekraftsrapporter for å kontrollere at opplysningene som gis er korrekte, fullstendige, balanserte og relevante (AccountAbility 2003:7). Ifølge norsk revisorlov er det kun de finansielle forhold i årsrapporten, det vil si selve årsregnskapet, som er underlagt juridiske krav om revisjon av tredjepart.²⁴ Et relevant spørsmål i denne sammenheng er hvorvidt en endring av revisorloven til lovpålagt tredjepartsverifisering av ikke-finansielle opplysninger i årsrapporten, kan bidra til bedre og mer troverdig bærekraftsrapportering.

Flere selskaper ber imidlertid også om ekstern revisjon av styrets årsberetning, og noen selskaper har i tillegg ekstern revisjon av sin frivillige bærekraftsrapportering. AccountAbility, som utarbeider revisjonsstandarder på det sosiale og etiske området, stiller imidlertid spørsmål ved nytteverdien av slik verifisering (AccountAbility 2003:8). De påpeker at den frivillige revisjonen av ikke-finansiell rapportering som konsulentselskaper nå praktiserer, i liten grad har bidratt til å styrke rapporteringens troverdighet.

5.6 Den tredoble bunnlinje (TBL) og GRIs *Guidelines* – nyttige verktøy?

Organisasjonen Global Reporting Initiative (GRI) har utviklet et dokument for frivillig bærekraftsrapportering: *Sustainability Reporting Guidelines*.²⁵ Dokumentet fungerer som en "guide" for bedrifter som ønsker å utarbeide bærekraftsrapporter. En undersøkelse gjort av SustainAbility og UNEP (2004:5) viser at hele 47 av de 50 beste bærekraftsrapportene i verden refererer til GRI. På samme måte som SustainAbility, bruker også GRI den tredoble bunnlinje (TBL) som et utgangspunkt for bærekraftsrapportering. Tre norske selskaper, Norsk Hydro, Statoil og Storebrand, har sluttet seg til GRI, og vi har observert at ytterligere noen selskaper refererer til GRI som inspirasjon for utforming av sine rapporter. Kan TBL og GRIs *Guidelines* være nyttige verktøy for å gjøre norske bedrifters bærekraftsrapporter bedre?

Vår gjennomgang har vist at kun et fåtall norske selskaper rapporterer langs alle tre dimensjoner i den tredoble bunnlinje (TBL). Ut fra dette kan man konkludere at TBL som ide foreløpig ikke står spesielt sterkt hos de største selskapene i Norge. Gjennomgangen av rapportene avslører dessuten at noen av selskapene som bruker TBL som utgangspunkt, tolker den økonomiske dimensjonen av TBL annerledes enn GRI og SustainAbility gjør. GRI og SustainAbility fremhever bedriftens økonomiske påvirkning på ulike interessenter og samfunnsøkonomisk verdiskapning på lokalt, nasjonalt og internasjonalt plan som de viktigste elementer i den økonomiske dimensjonen (GRI 2002:45-46; SustainAbility 2003:28). Flere av de norske selskapene plasserer imidlertid mer tradisjonelle finansielle resultater, eller de gir en oversikt over kostnader relatert til for eksempel miljø- og HMS-tiltak, i kapittelet om den økonomiske dimensjonen av TBL. Noen skriver istedet om bedriftens samfunnsøkonomiske påvirkning i kapittelet om sosialt ansvar. Andre selskaper henviser til årsrapporten for den økonomiske dimensjonen av TBL, men informasjonen her er ikke koplet til resonnementene om miljø og sosialt ansvar i bærekraftsrapporteringen. Samlet sett virker forståelsen av TBL svak i norske bedrifter. Kun tre bedrifter i utvalget har en helstøpt tilnærming til TBL: Statoil, Norsk Hydro og Statkraft.

²⁴ Lov om revisjon og revisorer (revisorloven) (26.11.2004) [online].
– URL: <http://www.lovdata.no/all/tl-19990115-002-001.html>

²⁵ Sustainability Reporting Guidelines (20.10.2004) [online].
– URL: <http://www.globalreporting.org/guidelines/2002.asp>

Samtidig er det et sentralt poeng at det økende fokuset på TBL-begrepet kan bidra til et større skille mellom de tre områdene miljø, sosialt ansvar og økonomi, og en manglende evne til å se bærekraft og samfunnsansvar i en større helhet. Dette poenget har også blitt trukket frem av GRI.²⁶ Uten integrasjon og et helhetlig fokus mister man evnen til å se dynamikken mellom de tre områdene.

SustainAbility og UNEPs undersøkelse *Trust Us* understreker at GRIs rolle og arbeid har vært svært viktig for å stimulere rapportering og forbedre kvaliteten på de beste bærekraftsrapportene internasjonalt (SustainAbility og UNEP 2000:2, 14). Samtidig kritiseres GRI for å oppmuntre til fokusering på detaljer, på bekostning av relevans (*ibid*:17). Bedrifter kan rapportere i henhold til svært mange av GRIs indikatorer, uten å gå inn i kjernen til bedriftens utfordringer. For at GRIs *Guidelines* skal kunne fungere som et nyttig verktøy er det derfor essensielt at bedriften først har et bevisst forhold til virksomhetens samfunnsmessige utfordringer, slik at dette ligger til grunn både for utvikling av den overordnede strategien for samfunnsansvar og for bærekraftsrapporteringen. En slavisk tilnærming til GRIs *Guidelines* vil ikke nødvendigvis gi en hensiktsmessig rapportering. Så lenge det ikke ligger klare standarder eller lovpålegg til grunn, må bedriftene utøve skjønn i sin separate rapportering, og legge hovedfokus på det som er reelle utfordringer for bedriftens utøvelse av samfunnsansvar. Samtidig kan GRIs *Guidelines* legge et viktig grunnlag for en felles standard for bærekraftsrapportering, og slik sett skape større enighet og muligens på sikt en utvikling av juridiske krav til ikke-finansiell informasjon fra norske bedrifter, også *utenfor* styrets beretning.

5.7 Evaluering av bærekraftsrapportering – Hvor går veien videre?

Debatten rundt bedrifters samfunnsansvar fortsetter både internasjonalt og i Norge, og ProSus vil følge utviklingen rundt bærekraftsrapportering. Vår sammenligning av rapporteringspraksis i norske bedrifter har ikke avslørt noen klar forbedring eller forverring de siste årene, verken med hensyn til den lovpålagte eller den frivillige rapporteringen. Forhåpentligvis vil vi se en klarere forbedring i årene som kommer.

ProSus har i lengre tid arbeidet med å finne en god metode for evaluering av bærekraftsrapportering, og dette har medført videreutvikling og endring i vår metodiske tilnærming fra år til år. Disse endringene har dessverre påvirket mulighetene for å gjøre gyldige sammenligninger over tid. Med årets undersøkelse har vi kommet frem til en tilnærming som vil danne grunnlaget for fremtidige undersøkelser, og gjøre sammenligninger over tid enklere. ProSus vil i 2005 følge opp arbeidet gjennom en ny evaluering av bærekraftsrapportering som direkte bygger på årets analyse.

Undersøkelsene gjort av ProSus har fokusert på bedriftenes *rapportering*, ikke hvorvidt bedriftene opptrer godt eller dårlig i praksis. Dette betyr at bedrifter som i realiteten arbeider godt med samfunnsansvar, men som unnlater å rapportere om det, har kommet dårlig ut i våre studier. Vi kan derfor ikke ut fra våre resultater trekke noen entydige konklusjoner om hvilke bedrifter som jobber seriøst med samfunnsansvar og bærekraftig utvikling.

²⁶ Sustainability Reporting Guidelines (2.11.2004) [online].
– URL: <http://www.globalreporting.org/guidelines/2002/c44b.asp>

Samtidig er det liten tvil om at det for de fleste bedrifter finnes en sammenheng mellom rapportering og faktisk atferd. Bærekraftsrapportering er slik sett et nyttig og viktig virkemiddel som kan fremme en mer samfunnsansvarlig atferd i norske bedrifter. Dette temaet vil ProSus følge opp i nye analyser av hvordan næringslivet bidrar til en bærekraftig utvikling.

LITTERATUR

- AccountAbility (2003): *The State of Sustainability Assurance*. AccountAbility – Institute of Social and Ethical Accountability
- Bendell, Jem (2000): *Terms for Endearment. Business, NGOs and Sustainable Development*. Sheffield: Greenleaf Publishing
- Besl.O.nr.19 (2004-2005) (5.12.2004) [online]. – URL: <http://www.stortinget.no/beso/beso-200405-019.html>
- Dagens Næringsliv (2004): *DN 500* [online]. – URL: <http://www.dn.no/dn500/index.jsp?action=p500storsteList>
- The Global Compact. (3.12.2004) [online]. – URL: <http://www.unglobalcompact.org/Portal/Default.asp>
- Global Reporting Initiative (GRI) (2002): *Sustainability Reporting Guidelines* [online]. – URL: <http://www.globalreporting.org/guidelines/2002.asp>
- Hellevik, Ottar (1997): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. 5. utgave, 5. opplag. Universitetsforlaget
- Likestillingsombudet (2004): *Likestillingsrapportering* [online]. – URL: <http://www.nho.no/article4614.html>
- Likestillingsombudet (2004): *Aktivitets- og redegjørelsesplikten i privat sektor* [online]. – URL: http://www.likestillingsombudet.no/fremme/16290_lopri.pdf
- Lov om revisjon og revisorer (revisorloven) [online]. – URL: <http://www.lovdatabank.no/all/tl-19990115-002-001.html>
- Lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) [online]. – URL: <http://www.lovdatabank.no/all/tl-19980717-056-003.html#3-3>
- NHO: Regnskapslovens krav til miljøinformasjon – NHOs anbefalinger [online]. – URL: <http://www.nho.no/article2801.html>
- Oslo Børs [online]. – URL: <http://www.oslobors.no/servlet/BlobServer?blobcol=urlblob&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blob table=Document&blobwhere=1085394739688&1085394739688.pdf>
- Oslo Børs: [online]. *Hva er Corporate Governance?* – URL: <http://www.oslobors.no/ob/hvaercg>
- Otp. prp. nr. 89. *Innstilling fra finanskomiteen om lov om endringer i lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) og enkelte andre lover (gjennomføring av EØS-regler om anvendelse av internasjonale regnskapsstandarder m.m.)* [online] URL: <http://odin.dep.no/fin/norsk/dok/regpubl/otprp/006001-050062/hov008-bn.html>
- ProSus: *Kravene til miljørapportering i årsberetningen foreslås betydelig redusert.* [online] – URL: <http://www.prosus.uio.no/info/pronet/2003/regnskapslovutvalget.htm>
- Ruud, Audun og Mosvold Larsen, Olav (2002): *Miljørapportering i årsberetningen: Følger norske bedrifter Regnskapslovens pålegg?* Rapport 8/2002. Oslo: ProSus
- Ruud, Audun, og Mosvold Larsen, Olav (2003): *Miljørapportering i større norske foretak. Fungerer Regnskapsloven etter intensjonen?* Rapport 5/2003. Oslo: ProSus
- Statistisk sentralbyrå [online]. – URL: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>
- SustainAbility (2001): *Buried Treasure. Uncovering the Business Case for Corporate Social Responsibility*. London: SustainAbility
- SustainAbility (2003): *Trust Us. The Global Reporters 2002. Survey of Corporate Sustainability Reporting*. London: SustainAbility Ltd.
- SustainAbility (2004a): *Risk & Opportunity. Best Practice in Non-Financial Reporting*. London: SustainAbility Ltd.
- SustainAbility (2004b): *The Global Reporters. Sustainability Reporting Assessment Methodology June 2004.* [online]. – URL:

VEDLEGG 1: LISTE OVER BEDRIFTER

Liste over de 100 største bedriftene i Norge.²⁷ Listen er hentet fra Dagens Næringslivs liste over de 500 største bedriftene i Norge. Bedriftene er sortert etter omsetning.

1	STATOIL	40	PGS
2	NORSK HYDRO	41	VINMONOPOLET
3	TELENOR	42	SKANSKA NORGE
4	ORKLA	43	HYDRO TEXACO
5	DNB NOR	44	WILH. WILHELMOSEN
6	AKER KVÆRNER	45	MØLLERGRUPPEN
7	STOREBRAND	46	KONGSBERG GRUPPEN
8	EXXON MOBIL	47	ODFJELL
9	TOTAL E&P NORGE	48	BP NORGE
10	REITANGRUPPEN	49	DYNO NOBEL
11	NORGESGRUPPEN	50	BERTEL O. STEEN
12	STATOIL DETALJH.	51	TORVALD KLAVENESS
13	NORSKE SKOG	52	CERMAQ
14	ICA NORGE	53	STATNETT
15	KLP FORSIKRING	54	DET NORSKE VERITAS
16	CONOCOPHILLIPS	55	VARNER-GRUPPEN
17	GJENSIDIGE NOR FORSIKRING	56	FERD HOLDING
18	ELKEM	57	KRAFT FOODS
19	NORSKE SHELL	58	ELKJØP GROSSIST
20	NORDEA BANK	59	JOTUN
21	COOP NORGE	60	NETCOM
22	POSTEN NORGE	61	NORDEA LIV
23	COOP NKL	62	ARROW ELECTRONIC
24	SAS	63	NMD GROSSISTHANDEL
25	AKER RGI	64	FOKUS BANK
26	TINE GRUPPA	65	STAR SHIPPING
27	STATKRAFT	66	APOKJEDEN
28	VEIDEKKE	67	MOELVEN INDUSTRIER
29	ABB	68	FELLESKJØPET ØST VEST
30	GILDE NORSK KJØTT	69	BAMA GRUPPEN
31	BRAVIDA	70	SHELL MARKETING
32	VESTA FORSIKRING	71	EMENTOR
33	NORSK TIPPING	72	O.N. SUNDE
34	ENI NORGE	73	BERGESEN D.Y.
35	HAFSLUND	74	NORGES RÅFISKLAG
36	A.L. INDUSTRIER	75	UMOE
37	SCHIBSTED	76	EDB BUSINESS PARTNER
38	SPAREBANK 1 GRUPPEN	77	ROLLS-ROYCE MARINE
39	NSB	78	OLAV THON GRUPPEN

²⁷ Nr. 24 SAS og nr. 51 Torvald Klaveness er ikke inkludert i undersøkelsen.

79	OPTIMERA GRUPPEN	90	NCC CONSTRUCTION
80	FJORD SEAFOOD	91	NRK
81	KVERNELAND	92	FJORDKRAFT
82	AMERSHAM HEALTH	93	NORGROS
83	NCC ROADS	94	RIEBER & SØN
84	BAUDA	95	IDEMITSU PETROLEUM
85	EXPERT	96	SMEDVIG
86	NOR CARGO	97	KOMMUNALBANKEN
87	SPAREBANKEN ROGALAND	98	IBM
88	ELKJØP NORGE GROSSIST	99	CHOICE HOTELS SCAN.
89	SIEMENS	100	FRANK MOHN

VEDLEGG 2: OVERSIKT OVER KATEGORIER

Rapportene er vurdert og plassert i fem forskjellige kategorier fra 0 til 4, hvor 0 er dårligste kategori og 4 er beste kategori. Tabellene nedenfor gir en oversikt over hva som ligger i de ulike kategoriene.

DEL 1: STYRETS BERETNING

Rapportering som faller inn under kategori 3 og 4 oppfyller regnskapslovens pålegg.

Kategori 0: Ikke nevnt	Miljø/arbeidsmiljø/likestilling er ikke nevnt.
Kategori 1: Nevnt	Miljø/arbeidsmiljø/likestilling er nevnt, men ingen rapportering i forhold til egen virksomhet. Temaet avvises eventuelt som irrelevant, for eksempel ved å skrive: ”Bedriften påvirker ikke det ytre miljø”.
Kategori 2: Mangelfullt	Rapporterer på egen virksomhet, men mangler en eller flere påkrevde punkter (tiltak, tall).
Kategori 3: Tilfredsstillende	Rapporterer på alle relevante punkter og oppfyller de juridiske kravene.
Kategori 4: Svært tilfredsstillende	Omfattende og dekkende rapportering utover de juridiske kravene.

DEL 2: SEPARATE RAPPORTER

Kategori 0: Ikke nevnt	Temaet er ikke nevnt.
Kategori 1: Nevnt	Temaet er nevnt kort i generelle vendinger, men ingen rapportering for egen virksomhet. Temaet er eventuelt avvist som irrelevant.
Kategori 2: Mangelfullt	Temaet beskrives med referanse til egen bedrift, men rapporteringen har store mangler knyttet til analyse, innhold og presentasjon.
Kategori 3: Tilfredsstillende	Temaet beskrives og analyseres i forhold til virksomheten. Det identifiseres problemer og reflekteres over utfordringer og løsninger, men rapporteringen har noen mangler tilknyttet innhold og presentasjon.
Kategori 4: Svært tilfredsstillende	Temaet beskrives og analyseres systematisk og omfattende i forhold til bedriftens virksomhet. Bedriften viser et integrert og helhetlig perspektiv.

VEDLEGG 3: EKSEMPLER TIL ETTERFØLGELSE

Nedenfor presenteres et utvalg av bedrifter som med sin rapportering kan fremstå som eksempler til etterfølgelse og inspirasjon for andre. Vi vil imidlertid understreke at også de aller fleste av de beste bedriftene i utvalget, likevel har et forbedringspotensial på alle variabler.

DEL 1: LOVPÅLAGT RAPPORTERING I STYRETS BERETNING	
YTRE MILJØ	
ENI Norge	URL: http://www.eninorge.no/
ConocoPhillips	URL: http://www.conocophillips.no/
Norske Shell	URL: http://www.shell.com/no-no
ARBEIDSMILJØ	
Jotun	URL: http://www.jotun.no/
Aker Kværner	URL: http://www.akerkvaerner.com/
Posten	URL: http://www.posten.no/
LIKESTILLING	
Orkla	URL: http://www.orkla.no/
Statkraft	URL: http://www.statkraft.no/
TINE	URL: http://www.tine.no/

DEL 2: FRIVILLIG RAPPORTERING I SEPARATE RAPPORTER	
GENERELT SAMFUNNSANSVAR – MILJØ	
Norske Skog	URL: http://www.norske-skog.com/
TINE	URL: http://www.tine.no/
Elkem	URL: http://www.elkem.no/
GENERELT SAMFUNNSANSVAR – INDRE SOSIALT ANSVAR	
Statkraft	URL: http://www.statkraft.no/
Det Norske Veritas	URL: http://www.dnv.no/
Amersham Health (+ Statoil)	URL: http://www.amersham.no/
GENERELT SAMFUNNSANSVAR – YTRE SOSIALT ANSVAR	
Norsk Tipping	URL: http://www.norsk-tipping.no/
Statoil	URL: http://www.statoil.com/
Storebrand	URL: http://www.storebrand.no/
GENERELT SAMFUNNSANSVAR – ØKONOMI	
Statkraft	URL: http://www.statkraft.no/
Statoil	URL: http://www.statoil.com/
Norske Shell	URL: http://www.shell.com/no-no

STYRINGSSYSTEMER – MILJØ	
Kongsberg-gruppen	URL: http://www.kongsberg.com/nor/kog/
Wilh. Wilhelmsen	URL: http://www.wilh-wilhelmsen.no/
BP Norge	URL: http://www.bpnorge.no/
STYRINGSSYSTEMER – SOSIALT ANSVAR	
Amersham Health	URL: http://www.amersham.no/
Storebrand	URL: http://www.storebrand.no/
Statkraft	URL: http://www.statkraft.no/
STYRINGSSYSTEMER – ØKONOMI	
DnB NOR	URL: https://www.dnbnor.no/
Storebrand	URL: http://www.storebrand.no/
Det Norske Veritas	URL: http://www.dnv.no/
RETNINGSLINJER – MILJØ	
Norske Skog	URL: http://www.norske-skog.com/
NCC Construction	URL: http://www.ncc.no/
Veidekke	URL: http://www.veidekke.no/
RETNINGSLINJER – SOSIALT ANSVAR	
Norsk Tipping	URL: http://www.norsk-tipping.no/
NCC Construction	URL: http://www.ncc.no/
Kongsberg-gruppen	URL: http://www.kongsberg.com/nor/kog/
RETNINGSLINJER – ØKONOMI	
Fjord Seafood	URL: http://www.fjordseafood.com/
Norske Skog	URL: http://www.norske-skog.com/
NCC Construction	URL: http://www.ncc.no/
KRAV TIL LEVERANDØRER – MILJØ	
Varner-gruppen	URL: http://www.dressmann.no/
NCC Construction	URL: http://www.ncc.no/
Norgros	URL: http://www.norgros.no/
KRAV TIL LEVERANDØRER – SOSIALT ANSVAR	
Varner-gruppen	URL: http://www.dressmann.no/
KRAV TIL LEVERANDØRER – ØKONOMI	
Varner-gruppen	URL: http://www.dressmann.no/
NCC Construction	URL: http://www.ncc.no/